

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KARŞILAŞTIRMALI FİKİH AÇISINDAN
ORUCU BOZAN VE BOZMAYAN DURUMLAR

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Büşra KILINÇ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ali YÜKSEK

Samsun, 2017

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**KARŞILAŞTIRMALI FIKİH AÇISINDAN
ORUCU BOZAN VE BOZMAYAN DURUMLAR**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Büşra KILINÇ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ali YÜKSEK

Samsun, 2017

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırlamış olduğum yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

25/05/2017

Büşra KILINÇ

KABUL ONAY

Büşra KILINÇ tarafından hazırlanan “Karşılaştırmalı Fıkıh Açısından Orucu Bozan ve Bozmayan Durumlar” başlıklı bu çalışma (.....) tarihinde savunma sınavı sonucunda oy birliği / oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan :

Üye :

Üye :

Yukarıda adı geçen imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../...

Enstitü Müdürü

ÖZET
KARŞILAŞTIRMALI FIKİH AÇISINDAN
ORUCU BOZAN VE BOZMAYAN DURUMLAR

Büşra KILINÇ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri
Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans, Mayıs/2017
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ali YÜKSEK

Oruç ibadeti, önceki semavi dinlerde olduğu gibi İslam dininde de temel görevlerden birisidir. Oruç ibadeti mü'mine sabrı ve yardımlaşmayı öğretir, birlik ve beraberlik ruhunu insana aşılar. Bazı davranışlar da var ki; orucu bozar. Bu davranışlar mezheplere göre kaza veya keffâret gerektirir. Karşılaştırmalı fıkıh açısından orucu bozan ve bozmayan durumlar adlı tezimizde orucu bozan ve bozmayan şeyleri dört sünnî mezhepteki farklılıklarıyla inceledik.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde oruç ibadetinin tanımı, önemi ve tarihçesi incelenmiştir. İkinci bölümde öncelikle orucun bozulması (iftar) kavramı, sonrasında orucu bozan ve bozmayan durumlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise oruçla ilgili tartışmalı meselelere yer verilmiştir. Sonuç bölümünde de konunun genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oruç, iftar, mezhep, fıkıh, karşılaştırma

ABSTRACT

CIRCUMSTANCES WHICH BREAK THE FAST AND DON'T BREAK THE FAST IN TERMS OF COMPARATIVE FIQH

Büşra KILINÇ

Ondokuz Mayıs Universtiy, The Institute Of Social Sciences, Basic Islamic Sciences,
Basic Islamic Sciences, Master's Degree, May/2017

Advisor: Assistant Professor Ali YÜKSEK

Worship of fasting is one of the basic duties in Islam just like in previous divine religions. Worship of fasting teaches believer patience and helping each other. It imbues the soul of unity and solidarity. However there are some behaviours break the fast and these behaviours necessitate make up or redemption in terms of sects. We viewed things which break the fast and don't break the fast with differences in four sunni sects in our thesis called circumstances which break the fast and don't break the fast in terms of comparative fiqh.

Our thesis consists of three chapters. In the first chapter, it was viewed the definition of fasting, the importance of fasting and the history of fasting. In the second chapter, firstly it was viewed the concept of the breaking of the fast and then the circumstances break the fast and don't break the fast. In the third chapter, it was evaluated contradictive matters about fasting. In conclusion, the topic was evaluated generally.

Key Words: Fasting, The breaking of the fast, Sect, Fiqh, Compare

ÖNSÖZ

Bu dünyada varoluşumuzun asıl amacı Yüce Allah'ı tanımak ve O'na ibadet etmektir. İbadet, insanın yaratana ile iletişimidir, O'na olan bağlılığın açık bir ifadesidir. İbadet dini bir görev olmakla beraber hem bireysel hem de toplumsal olarak eğitici bir işleve sahiptir.

İslam'ın beş temel esasından olan oruç ibadeti, diğer ibadetlerden farklı olarak bir şeyleri yapmama esasına dayanır. Bu sebeple İslam dininin temel prensiplerinden olan samimiyet ve gösterişten uzak olmak, oruç ibadetinde en üst düzeyde kendini gösterir.

Dini tam anlamıyla yaşayabilmek için öncelikle bilmek gerekir. Yeteri kadar bilinmeyen bir şeyin uygulanması ve ondan sonuç alınması mümkün değildir. Bu durum diğer ibadetlerde olduğu gibi oruç ibadeti için de geçerlidir. Burada önemli olan aç ve susuz kalmak değil, oruç ibadeti ile ulaşılmak istenen faydaları elde etmektir.

Oruçla ilgili daha önce çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bizim çalışmamızı diğer çalışmalardan farklı kılacak olan nokta hem mezhep imamlarının görüşlerini mukayese ederek sistematik olarak ele almak hem de tartışmalı meseleleri değerlendirecek olmamızdır.

Bu çalışma, oruç ibadetinin tam anlamıyla yerine getirilmesi konusunda İslam alemine yardımcı olmak amacıyla kaleme alınmıştır. Çalışmada mümkün olduğu kadar anlaşılır bir dil kullanılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada ele aldığımız “Karşılaştırmalı Fıkıh Açısından Orucu Bozan ve Bozmayan Durumlar” konusu fıkıh kitaplarının kitâbu's-savm bölümlerinde detaylıca incelenmektedir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde genel olarak oruç kavramı, oruç ibadetinin fert ve toplum açısından önemi ve oruç ibadetinin diğer dinlere de bakarak tarihçesi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde öncelikle orucun bozulması (iftar) kavramı ele alınmış olup sonrasında ise oruç ibadetinin fihhi hükümlerine yer verilerek orucu bozan ve bozmayan durumlar ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Tezimizin üçüncü bölümünde ise oruçla ilgili tartışmalı meseleler ele alınmıştır. Bu bağlamda modern tıbbın ve teknolojinin ulaştığı sonuçları da gözden geçirerek konu yeniden ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde ise konunun genel olarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tez çalışmamızda dört sünî fıkıh mezhebi dikkate alınarak mukayeseli olarak konu incelenmiş olup imkan ölçüsünde ana kaynaklara müracaat edilmiştir. Ayrıca çağdaş tıbbın ve çağdaş İslam hukukçularının görüşlerini harmanlayarak bilime katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Çalışmamızın yeni çalışmalara katkı sağlamasını temenni ederim.

Bu çalışmanın planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ilgi ve desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ali YÜKSEK'e, ayrıca Prof. Dr. Osman ŞAHİN'e yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Büşra KILINÇ

Samsun, 2017

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	IV
KABUL ONAY	V
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi

GİRİŞ

1.Araştırmanın Konusu.....	1
2.Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
3.Araştırmanın Yöntemi.....	1
4.Araştırmanın Kaynakları.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ORUÇ İBADETİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Oruç Kavramı.....	4
1.1.1. Sözlük Anlamı.....	4
1.1.2. Terim Anlamı.....	4
1.2. Oruçla İlgili Bazı Terimler.....	5
1.2.1. İmsâk.....	5
1.2.2. İftâr.....	6
1.3. Orucun Meşrûiyeti.....	6
1.4. Orucun Çeşitleri.....	7
1.4.1. Farz Oruçlar.....	8
1.4.1.1. Ramazan Orucu.....	8
1.4.1.2. Tutulamayan Ramazan Orucunun Kazası.....	8
1.4.1.3. Keffâret Oruçları.....	9
1.4.2. Vacip Oruçlar.....	9
1.4.2.1. Nezredilmiş Oruçlar.....	10
1.4.2.2. Başlanıp Bozulan Nâfile Oruçların Kazası.....	10

1.4.2.3. Hac Kurbanı Yerine Tutulan Oruç.....	10
1.4.3. Nâfile Oruçlar	11
1.4.3.1. Aşûre Orucu	11
1.4.3.2. Pazartesi-Perşembe Orucu	12
1.4.3.3. Eyyâm-ı Bîd Orucu	12
1.4.3.4. Şevval Ayı Orucu.....	13
1.4.3.5. Haram Aylarda Tutulan Oruçlar	13
1.4.3.6. Şaban Ayı Orucu.....	14
1.4.3.7. Dâvud Orucu	15
1.4.4. Haram ve Mekrûh Oruçlar	15
1.4.4.1. Kadınların Hayız Hallerinde Oruç Tutmaları	15
1.4.4.2. Bayram Günleri Oruç Tutmak	16
1.4.4.3. Ramazanı Karşılama Orucu	16
1.4.4.4. Şek Gününde Oruç Tutmak.....	16
1.4.4.5. Nevruz ve Mihrican Oruçları	18
1.4.4.6. Savm-i Visâl (Çift Oruç).....	19
1.4.4.7. Savm-i Dehr (Yıllık Oruç).....	19
1.5. Orucun Rükünleri.....	20
1.6. Orucun Şartları.....	20
1.6.1. Orucun Farz Olmasının Şartları	21
1.6.2. Orucun Edasının Şartları.....	23
1.6.3. Orucun Sihatinin Şartları	24
1.7. Oruç İbadetinin Önemi.....	26
1.7.1. Orucun Psikolojik Açıdan Faydaları.....	26
1.7.2. Orucun Sosyal Açıdan Faydaları	28
1.7.3. Orucun Dini Açıdan Faziletleri.....	28
1.8. Oruç İbadetinin Tarihçesi.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

ORUCU BOZAN VE BOZMAYAN ŞEYLERİN KARŞILAŞTIRMALI FIKİH AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. Orucun Bozulması (İftar)	35
2.1.1. İftarın Tanımı	35
2.1.2. İftar Çeşitleri	35
2.1.2.1. Tam İftar	36
2.1.2.2. Nakıs İftar	39
2.2. Orucu Bozduğunda İttifak Edilen Durumlar.....	40
2.2.1. Orucu Bozup Hem Kaza Hem Keffâreti Gerektiren Durumlar.....	40
2.2.1.1. Oruçlu Olduğunu Hatırladığı Halde Cinsel İlişkide Bulunmak	40
2.2.1.2. Oruçlu Olduğunu Hatırladığı Halde Yemek veya İçmek.....	43
2.2.2. Orucu Bozup Sadece Kazayı Gerektiren Durumlar	44

2.2.2.1. Toprak, taş gibi gıda cinsinden olmayan bir şey yemek, bile bile çamur, kireç yemek ve çakıl taşı yutmak	44
2.2.2.2. Erkeğin kadını öperken veya ona dokunurken inzâl olması	44
2.2.2.3. Oruçlu olduğunu hatırladığı halde kendini ağız dolusu kusturması.....	45
2.2.2.4. Ağza ve burna ilaç koymak.....	45
2.2.2.5. İmsak Olduğu Halde Bunu Bilmeden Bir Şey Yeme ve İçme.....	46
2.2.2.6. Güneş Battı Zannederek Bir Şey Yemek ve İçmek.....	46
2.2.2.7. Ön ve arka boşaltım yoluna ilaç koymak.....	46
2.3. Orucu Bozmadığında İttifak Edilen Durumlar.....	48
2.3.1. Kişinin uykuda ihtilam olması	48
2.3.2. Vücuda krem, saçlara ve bıyıklara yağ, biryantin ve jöle sürmek	48
2.3.3. Midesi bulanıp elinde olmayarak kusmak	49
2.3.4. Herhangi bir şeyi ağızına koyup tadına bakmak	49
2.3.5. Oruçlu kadının çocuğu için yemekleri çiğnemesi.....	49
2.3.6. Oruçlu kimsenin misvak kullanması.....	49
2.3.7. Oruçlunun vücuduna mızrak, demir ve bıçak batması.....	50
2.3.8. Oruçlu iken duman ve toz yutmak	51
2.3.9. Oruçlu iken tükürük veya balgam yutmak	51
2.4.Orucu Bozup Bozmadığında İhtilaf Edilen Durumlar	52
2.4.1. Oruçlu olan bir kimsenin unutarak bir şey yemesi, içmesi veya cinsel ilişkide bulunması	52
2.4.2. Oruçlu olduğu halde yanılarak veya başkası tarafından zorlanarak yiyip içmek.....	53
2.4.3. Oruçlu iken hacamat yaptırmak	54
2.4.4. Oruçlu kimsenin boğazına sinek, sivrisinek ve kar tanesi gibi şeylerin istemeden kaçması	55
2.4.5. Oruçlu iken dişlerin arasında kalan yemek kırıntısının yutulması	56
2.4.6. Oruçlu iken kulağına ilaç ve yağ damlatmak.....	57
2.4.7. Oruçlu iken sakız çiğnemek	57
2.4.8. Oruçlu iken mazmaza yapanın (ağızına su alanın) elinde olmadan boğazına su kaçması	58
2.4.9. Oruçlu kimsenin gözüne sürme çekmesi	59
2.4.10. Karın ve baştaki bir yaraya ilaç koymak.....	59
2.4.11. Ramazanda günü baygın geçirmek	60
2.4.12. Uyuyan kimsenin boğazına su dökülmesi.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORUÇLA İLGİLİ TARTIŞMALI MESELELER

3.1. Orucu Bozan ve Bozmayan Durumlar	62
3.1.1. Orucu Bozmadığında İttifak Edilen Durumlar.....	62
3.1.1.1. Kan Vermek	62
3.1.1.2. İdrar Kanalının Görüntülenmesi, Kanala İlaç Akıtılması	63
3.1.1.3. Anjiyo Yaptırmak	64
3.1.1.4. Biyopsi Yaptırmak	64

3.1.1.5. Merhem Sürmek.....	65
3.1.2. Orucu Bozup Bozmadığında İhtilaf Edilen Durumlar	66
3.1.2.1. Kulak Damlası ve Kulağın Yıkattırılması.....	66
3.1.2.2. Burun Damlası	67
3.1.2.3. Anestezi.....	68
3.1.2.4. Astım Hastalarının Kullandıkları Sprey.....	69
3.1.2.5. Göz Damlası.....	71
3.1.2.6. Dil Altına Konan İlaçlar.....	73
3.1.2.7. Endoskopi, Kolonoskopi Yaptırmak, Makat veya Ferçten Ultrason Çektirmek.....	74
3.1.2.8. Fitol Kullanmak	75
3.1.2.9. Lavman Yaptırmak	75
3.1.2.10. İğne Yaptırmak ve Serum Vermek	76
3.1.2.11. Diyaliz.....	77
3.2. Oruçla İlgili Diğer Bazı Tartışmalı Meseleler	79
3.2.1. İmsak Vaktinin Tespiti.....	79
3.2.2. Oruç Tutabilenlerin Fidyeye Karşılığı Oruç Tutmaması	83
3.2.3. Ölenlerin Oruçlarının Fidyeye Ödenmesi	85
3.2.4. Oruç Kazasının Ne Zamana Kadar Tutulması Gerektiği	86
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	91
ÖZGEÇMİŞ	97

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
r.a.	: Radıyellahu anhu
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
tah.	: Tahkik eden
ty.	: Tarih yok
trc.	: Tercüme eden
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Oruç suç ve cezası, fıkıh literatüründe birisi orucu ihmal edenin (târiku's-savm), diğeri de dinden çıkan kişinin iman ve ceza açısından sorumluluğu çerçevesinde incelenmiştir. Oruç cezasına sebebiyet veren başlıca olaylar ise orucun inkârı, oruçtan kaçınma ve oruçta usulsüzlüktür.

Biz tez çalışmamızda orucu ihmal kapsamında (târiku's-savm), orucu bozan ve bozmayan hal ve hareketleri ele almayı planladık. Bu durumları ele alırken çalışmanın muhteviyâtını zenginleştirmek maksadıyla sünnî fıkıh mezhepleri arasında mukayese yoluna gittik. Ayrıca çalışmamızda oruçla ilgili tartışmalı meselelere de yer verdik.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tezimizin amacı, hem ruhen hem de bedenen pek çok faydası olan oruç ibadetini hangi eylemlerin bozup, hangi eylemlerin bozmayacağını mezhep imamlarının görüşlerini mukayese eşliğinde tespit etmektir. Orucu bozan ve bozmayan durumlar fıkıh kitaplarında çokça tartışılmıştır. Biz de oruçla ilgili tartışmalı meseleleri gündeme getirerek, sorulara cevap bulmak için böyle bir tez yapmayı amaçlıyoruz.

İslam hukuku alanında birçok konuyu ana hatlarıyla anlatan tezler yazılmıştır. Fakat yaptığımız araştırmaya göre oruçla ilgili bu şekilde bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple tezimizin bu alana katkı sağlayacağını umuyoruz.

3. Araştırmanın Yöntemi

Tez çalışmamızda konu mezhepler arası mukayeseli olarak ele alınacaktır. Çalışmada kullandığımız yöntem kaynak tarama yöntemi olmuştur. Tezi oluştururken konuyu daha iyi anlatabilmek için ana başlıklar alt başlıklarla zenginleştirildi.

4. Araştırmanın Kaynakları

Orucu bozan ve bozmayan durumları hazırlarken konuyu dört mezhep tabanında ele aldığımız için mezheplerin furûat kitapları birincil kaynaklarımızı oluşturmaktadır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim ve temel hadis kaynakları da birincil kaynaklar olarak zikredilmektedir. Bunun yanında doğrudan oruç ibadetini ele alan makale ve eserler ile Din İşleri Yüksek Kurulu fetvaları ve kurulların kararları da kaynaktır.

Genel Olarak Oruç İbadetini Ele Alan Kaynaklar

1. BİLMEN, Ömer Nasûhi, **Büyük İslam İlmihali**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1986.
2. BUHÂRÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, **Sahîhu'l-Buhârî**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.
3. DALGIN, Nihat, **Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular**, Ensar Yayınevi, İstanbul, 2007.
4. DÖNDÜREN, Hamdi, **Delilleriyle İslam İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2009.
5. İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz, **Reddü'l-Muhtâr alâ'd-Dürri'l-Muhtâr**, Dâru'l-Fikir, Beyrut, 1412.
6. İBNÜ'L-HÜMÂM, Kemâleddin Muhammed b. Abdü'l-Vâhid, **Şerhu Fethi'l Kadîr**, Dâru's-Sadr, Beyrut, 1315.
7. İBN KUDÂME, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, **el-Muğnî**, Mektebetü'l-Kâhire, 1388.
8. İBN NÜCEYM, Zeyneddin b. İbrahim b. Muhammed, **el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik**, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, t.y.
9. İBN RÜŞD, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed, **Bidâyetü'l-Müçtehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1425.
10. KÂSÂNÎ, Alaaddin Ebu Bekr b. Mes'ud b. Ahmed, **Bedâiu's-Sanâi fi Tertîbi's-Şerâi'**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1406.
11. KARAMAN, Hayrettin, **İslam'ın Işığında Günün Meseleleri**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009.
12. KARDÂVÎ, Yusuf, **Çağdaş Meselelere Fetvalar**, çev: Veysel Bulut, Tahir Yayıncılık.

13. MERĠİNÂNÎ, Burhâneddin Ebi'l-Hüseyin Ali b. Ebi Bekr, **el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-Mübtedî**, Beyrut.
14. MEVSÎLÎ, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, **el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr**, Dâru'l-Kubbâ', Dimeşk, t.y.
15. NEVEVÎ, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, **Ravzatu't-Tâlibîn**, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1412.
16. SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimme, **el-Mebsût**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1414.
17. ŞİRBÎNÎ, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, **Muġni'l-Muhtâç**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
18. TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, **Sünen-i Tirmizî**, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dimeşk, 2010.
19. ZUHAYLÎ, Vehbe, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû**, Dâru'l-Fikir, Dimeşk, t.y.
20. YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Eser Kitabevi, İstanbul, t.y.

Doğrudan Oruç İbadetini Ele Alan Kaynaklar

1. ABDU'L-LATÎF, Salih, **es-Sıyamu fi'l-Mezâhibi'l-Erbaati mine'l-fıkhu'l-İslâmî**, 1390.
2. İBN HACER, el-Heytemî el-Mekkî, **es-Sıyâmu Ahkâmihî ve Husûsiyyatihî ve Ahkâmî Müteferriġati Uhrâ**, Dâru'l-Arabî, 1405.
3. Makale: AYDIN, Ali Arslan, **Orucun Şartları, Çeşitleri ve Oruçla İlgili Fıkhi Hükümler**, Diyanet İlmi Dergi, sy.4, 1976.
4. Makale: KAZIMOV, Saleh, **İslam'dan Evvelki Dinlerde Oruç**, İlmi Mecmua, sy.9, 2008.
5. MATİRÎ, Feyhan b. Şâlî b. Atîk, **es-Savmu'l-İftâr li Eshâbi'l-İ'zâr**, Dâru'l-Âsime, Riyâd, 1410.
6. SAĞIRCÎ, Muhammed Saîd, **es-Savm**, Dâru'l-Kible, Beyrut, 1413.
7. SÜLEYMAN EL-EŞGAR, Ömer, **es-Savmu fi dav'il-Kitâbi ve's-Sünne li'l-Eşgar**, Mektebetü'l-Felâh, Kuveyt, 1410.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORUÇ İBADETİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Oruç Kavramı

1.1.1. Sözlük Anlamı

Oruç, Farsça kökenli bir sözcük olup “gündüz” anlamına gelen “rûze” kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir.¹ Bu kelime Türkçe’ye ilk olarak “oruze” şeklinde geçmiş, daha sonra oruç şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.² Kanaatimizce bu kelime oruç ibadeti gündüz boyunca tutulduğundan tercih edilmiştir. Arapça’da ise oruç “savm” ve “sıyâm” kelimeleriyle ifade edilir. Savm kelimesi sözlükte; kişinin kendisini yeme, içme, yürüme, konuşma, söz ve davranıştan alıkoyması, kendini tutması ve engellemesi anlamına gelir.³ Sıyâm kelimesi, savm kelimesinin çoğulu olarak da kullanılmaktadır.⁴

1.1.2. Terim Anlamı

Fıkhî bir terim olarak oruç, “ibadet niyetiyle kişinin fecr-i sadıktan itibaren güneş batıncaya kadar yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durması” demektir.⁵

¹ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2003, s.899; Ziya Şükün, *Farsça-Türkçe Lügât*, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1984, II, 1031; İsmail Karagöz ve Halil Altuntaş, *Oruç İlmihali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013, s.41.

² Şükün, *Farsça-Türkçe Lügât*, II, 1031; Yusuf Kerimoğlu, *Emanet ve Ehliyet*, İstanbul: Ölçü Yayınları, 1985, I, 405.

³ Mecdüddin Muhammed b. Ya’kub b. Feyrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle,1987, s.1460; Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu’l-Eimme es-Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut, 1414, III, 54; Karagöz, *Oruç İlmihali*, s.41.

⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, s.275.

⁵ Alaaddin Ebu Bekr b. Mes’ud b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâât*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1406, II, 75; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ’l-Hindîyye*, Dâru’l-Fikir, 1310, I, 194; Abdulganî Ganimî el-Meydânî, *el-Lübab fi Şerhi’l-Kitâb*, Tah.Ahmet Cad, Kahire: Dâru’l-Hadis, 2008, I, 125; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, s.462; A.Fikri Yavuz, *İslam Fıkhı ve Hukuku*, İstanbul: Çile Yayınları, 1982, s.258; Karagöz, *Oruç*

Başka bir tanıma göre oruç “belirli bir kişinin, belirli bir vakitte, belirli bir şekilde, belirli bir tutması”dır. “Belirli tutma”, kişinin midesinin ve cinsel organının isteklerine karşı kendini tutması; “belirli bir kişi”, Müslüman erkek ile hayızdan temizlenmiş Müslüman kadını; “belirli vakit”, ikinci fecrin doğmasıyla başlayıp güneşin batışına kadar olan süre; “belirli şekil”, tutmanın Allah Teâlâya yaklaşmak amaçlı olmasını anlatır.⁶

Bu tanımlara göre oruç, imsak vaktinden iftar vaktine kadar bir amaç için ve bilinçli olarak yeme, içme ve cinsellikten uzak durmaktır. Kendini bir şeylerden alıkoymanın bir amacı olmalı ve bu iş bilinçli olarak yapılmalıdır. Bu amaç ve bilinç orucun Allah rızası için tutuluyor olmasını ifade eder.⁷

1.2. Oruçla İlgili Bazı Terimler

1.2.1. İmsâk

İmsâk, sözlükte “kendini tutmak, engellemek ve men etmek” anlamlarına gelir.⁸

Fıkıh terimi olarak ise oruç yasakları olan yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durma vaktinin başlangıcı anlamında kullanılır.

İmsak vakti, tan yerinin ağarma vakti olup bu andan itibaren yatsı namazının vakti çıkmış, sabah namazının vakti girmiş olur. İmsak vakti aynı zamanda sahurun sona erdiği, orucun başladığı vakittir.⁹

Kur’an-ı Kerim’de bu konuyla ilgili

“...وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ...”

“...*fecrin beyaz ipliği siyah iplikten size seçilinceye kadar yiyin, için...*”¹⁰ ayeti yer almaktadır.

İlmihali, s.41; Hayrettin Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.

⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 54.

⁷ Komisyon, *İlmihal*, Ankara: DİB Yayınları, 2006, ss.381-382.

⁸ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s.434; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.249.

⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 54; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2009, s.513; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.381.

1.2.2. İftâr

Burada iftar kavramını tanım olarak vereceğiz. Detayları ikinci bölümde ele alacağız.

İftar, sözlükte açma, oruç açma, oruç bozma anlamlarına gelir.¹¹

Fıkıh terimi olarak ise oruç yasaklarının sona erdiği vakittir. İftar vakti, güneşin batma vakti olup bu vakitle birlikte akşam namazının vakti de girmiş olur.¹²

1.3. Orucun Meşrûiyeti

Ramazan orucu akıl bâliğ her Müslümana farzdır.¹³ Ramazan orucunun farz ibadetlerden olduğu kitap, sünnet ve icma¹⁴ ile sabittir. Başlangıçtan itibaren İslam ümmeti oruç ibadetinin farz oluşu hakkında ittifak etmişlerdir.¹⁵

Kur'an-ı Kerim'de oruçla ilgili:

"يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ"

"Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulurki korunursunuz."¹⁶ âyeti yer almaktadır. Bu sebeple orucun inkârı küfrü gerektirir.¹⁷

"...فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ..."

"...Sizden kim Ramazan ayına yetişirse onda oruç tutsun..."¹⁸ Bu ayete göre orucun kişiye farz olmasını gerektiren neden Ramazan ayına yetişmesidir. Orucun

¹⁰ el-Bakara, 2/187.

¹¹ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s.412; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.232.

¹² Ömer Nasuhi Bilmen, *Dini Bilgiler*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1971, s.145; Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.513; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.381.

¹³ Abdullah b. Mahmut b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, Dımeşk, I. 183.

¹⁴ İcma: Şer'i ve fer'i bir hükümde İslam müçtehitlerinin ittifak etmeleridir. Bk. Hayrettin Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2010, I, 112; Zekiyyüddin Şa'ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s.105.

¹⁵ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müçtehid*, II, 45; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.275; İbrahim Kâfi Dönmez, "Oruç", DİA, XXXIII, 417.

¹⁶ el-Bakara 2/183.

¹⁷ Ebu Bekir Merğînânî, *el-Hidâye*, Beyrut, ty., I, 143; Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Ankara: Uysal Yayınları, 1991, s.189.

¹⁸ el-Bakara 2/185.

tutulması da Allah u Teâlâ'nın "...onda oruç tutsun" buyruğu ile açıkça emredilmiştir.¹⁹

Oruç, Hz. Peygamberin hicretinden bir buçuk sene sonra Şâban ayının onuncu günü farz kılınmıştır.²⁰

Hz. Peygamber aşağıdaki hadis-i şerifte beş şey arasında orucu da saymış ve orucun farzietini dile getirmiştir.

" بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، وَإِقَامَ الصَّلَاةِ ، وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ ، وَالْحَجِّ ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ. "

"İslam beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucunu tutmak ve gücü yetenler için hacctektir."²¹ Böylece oruç İslâm'ın beş farzından birisi sayılmıştır.

1.4. Orucun Çeşitleri

Oruç, tutulması zorunlu olan ve zorunlu olmayan oruçlar olmak üzere iki gruba ayrılır: Tutulması gerekli olan oruçlar da iki grup olup birinci grupta belli bir zamana has olan oruçlar yer alır. Bunlar; Ramazan orucu ve günü belirlenmiş adak orucudur. Tutulması zorunlu olan orucun ikinci grubunda ise belli bir zamana has olmayan oruçlar yer alır. Bunlar da kazaya kalmış ramazan orucu, günü belirlenmemiş adak orucu ve keffâret orucudur. Tutulması zorunlu olmayan oruçlara gelince bunlar da nafile oruçlardır.²² Bir diğer oruç çeşiti de yasaklanan veya dinen hoş karşılanmayan oruçlardır. Yukarıda anlatılan oruç çeşitlerini ayrıntısıyla şöyle sunmak istiyoruz:

¹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 54; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 194.

²⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1425, II, 45; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 54; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.382.

²¹ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra el-Buhârî, Sahîhu'l-Buhârî, "İmân", Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 2009, hadis no: 8.

²² Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 143-144; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 45; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 194; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, İstanbul: Huzur Yayınevi, s.637.

1.4.1. Farz Oruçlar

Bunlar “muayyen” yani vakti belli olan ve “gayr-i muayyen” yani vakti belli olmayan oruçlar olmak üzere ikiye ayrılır: Ramazan orucu muayyen farz; ramazan orucunun kazası ile keffâret oruçları ise gayr-i muayyen farz grubuna dâhildir.²³

1.4.1.1. Ramazan Orucu

Kur’an-ı Kerim’de:

"يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كَتَبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامَ كَمَا كَتَبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ"

“Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulurki korunursunuz.”²⁴

"...فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ..."

“...Her kim bu aya şahit olursa onda oruç tutsun...”²⁵ buyurularak oruç şartlarını taşıyan her Müslümanın bu ayda oruç tutması gerektiği vurgulanmıştır.

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri bu ayetleri orucun farziyetinin esas delili olarak göstermişlerdir.²⁶

1.4.1.2. Tutulamayan Ramazan Orucunun Kazası

Ramazan orucu mazeretli veya mazeretsiz tutulamadığı zaman, oruç tutulması mübah olan başka bir zamanda tutulması da aynı şekilde farzdır.²⁷ Kur’an’da:

"...فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ..."

“Kim de hasta yahut yolcu olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar.”²⁸ buyrulmuştur.

²³ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâî*, II, 75; Ferhat Koca, *İslam İbadet Esasları*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s.240; Dönmez, “Oruç”, DİA, XXXIII, 418.

²⁴ el-Bakara 2/183.

²⁵ el-Bakara 2/185.

²⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 143; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müçtehid*, II, 45; Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâç*, II, 140; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 104.

²⁷ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 183; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.385.

²⁸ el-Bakara 2/184.

Hanefîlere göre Ramazan orucunun kazası için belirlenmiş bir zaman yoktur. Oruç tutulması yasak olan günler dışında yılın her vakti kaza orucu tutulabilir. Kaza oruçlarında, keffâret oruçlarında olduğu gibi peş peşe tutma şartı yoktur. İsteğe bağlı olarak peş peşe de tutulabilir ayrı ayrı da tutulabilir.²⁹

Şâfiî mezhebine göre, kişinin üzerinde kaza orucu bulunduğu halde yeni bir Ramazanın gelmesi halinde kaza orucunu tutmanın yanında ayrıca fidye vermek de gerekir.³⁰ Kanaatimizce Şâfiî mezhebinin bu konudaki duruşunu dikkate alarak kazaya kalan oruçları en kısa zamanda tutmak uygun olur.

Mâlikîlere ve Hanbelîlere göre de oruç kazasını diğer Ramazana kadar geciktiren kimseye kaza ile birlikte fidye lazım gelir. Ancak yılların tekrarı ile fidye tekrarlanmaz.³¹

1.4.1.3. Keffâret Oruçları

Keffâret orucu, yapılan bir yanlışın cezası ve telafisi olduğundan baştan belirlenmiş bir yükümlülük olmayıp yalnız sebebiyet verilmesi halinde ortaya çıkan ârizî bir yükümlülüktür. Belirli şartlar içinde Ramazan orucunu bozma, yanlışlıkla veya kaza ile adam öldürme, ihramlıyken avlanma, vaktinden önce tıraş olma, zihâr³² yapıp bundan pişmanlık duyma ve yemin bozma ile tutulacak keffâret oruçları da farz oruç kapsamında değerlendirilmiştir.³³

1.4.2. Vacip Oruçlar

Vacip oruçlar üç çeşittir.

²⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 152; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, II, 76.

³⁰ Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415, II, 175-176; Karagöz, *Oruç İlmihali*, s.80; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.385.

³¹ Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, II, 450; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 154.

³² Zihâr: Kocanın, karısını neseb, süt emme veya sıhriyyet sebebiyle kendisine evlenmesi haram olan bir kadının kendisine bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir. Bu benzetmeye zihar denilmesi bunun çoğu kez zahre yani sırta nisbetle yapılır olması sebebiyledir. Topluca Bkz. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.620; Muhsin Koçak ve diğerleri, *İslam Hukuku*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2013, s.319.

³³ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.307; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.385; Dönmez, "Oruç", DİA, XXXIII, 418.

1.4.2.1. Nezredilmiş Oruçlar

Fıkhî bir terim olarak nezir; Allah'a tazim için kişinin yapmakla yükümlü olmadığı bir ibadetin yükümlülüğünü üstlenmesi, onu kendisine vacip hale getirmesidir. Böylece kişinin nezrettiği orucu tutması kendisine vacip olur.³⁴ Nezir orucu için “nezrim olsun falanca gün oruç tutayım” şeklinde bir gün belirlenmişse “muayyen vacip” diye isimlendirilir. Fakat “nezrim olsun bir gün oruç tutayım” şeklinde gün belirlenmemişse “gayr-i muayyen vacip” diye isimlendirilir.³⁵ Muayyen vacip orucun belirlenen günde tutulması gerekir. Gayr-i muayyen vacip oruç ise Ramazan ayı dışında ve oruç tutulması yasak günlerin dışında herhangi bir gün tutulabilir.³⁶

1.4.2.2. Başlanıp Bozulan Nâfile Oruçların Kazası

Başlanılıp bozulan nâfile orucun hükmü mezheplere göre farklılık arz etmektedir.

Hanefilere göre başlanıp bozulan nâfile orucun kazası vaciptir.³⁷

Mâlikîlere göre nâfile bir oruca başlayınca onu tamamlamak farzdır. Kasten bozduğu zaman onu kaza etmek de aynı şekilde farzdır. Mâlik'ten başka bir rivayete göre ise nâfile orucun kazası gerekmez.³⁸

Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre ise tamamlanmadan bozulan nâfile ibadetlerin kazası gerekmediği gibi bozulan nâfile orucun da kazası gerekmez.³⁹

1.4.2.3. Hac Kurbanı Yerine Tutulan Oruç

Temettü veya Kıran hedyi kesmesi vacip olan fakat kurbanlık hayvan bulamayan veya bulup da satın alma imkanı olmayan kimselerin tutmaları gereken oruçtur. İlk üç günlük oruç, hac ayları içinde, ihrama girdikten sonra ve Kurban

³⁴ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.320; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.455; Karagöz, *Oruç İlmihali*, s.81.

³⁵ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.322; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.455.

³⁶ Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.385; Karagöz, *Oruç İlmihali*, s.81; Dönmez, “Oruç”, DİA, XXXIII, 418.

³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 69; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.385.

³⁸ Mâlik b. Enes b.Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I, 274; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.385; Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.520.

³⁹ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 186; Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğni*, Mektebetü'l-Kâhire, 1388, III, 159.

Bayramı öncesi tutulması gerekir. Bu üç günlük orucun peş peşe tutulması daha faziletli ise de şart değildir. Hacdan sonra tutulması gereken yedi günlük orucun henüz Mekke'den ayrılmadan tutulması mümkünse de döndükten sonra tutulması daha faziletlidir. Aynı şekilde bu yedi günlük orucun peş peşe tutulması da şart değildir.⁴⁰

Bunun delili olarak Kur'an- Kerim'de:

"...فَمَنْ تَمَنَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ.."

"...Hacca kadar umreden yararlanan kişi, kolayına gelen bir kurban kessin. Bunu bulamayan kimse üçü hacda, yedisi döndüğünde olmak üzere tam on gün oruç tutsun..."⁴¹ ayeti yer almaktadır.

1.4.3. Nâfile Oruçlar

Oruç çeşitleri içinde Hak Teâlâ'nın rızasını kazanmak için tutulan nâfile oruçlar da ayrı bir yer teşkil etmektedir. Farz ve vacip olmayan fakat yapılması tavsiye edilen bu oruçların hükmü fıkıh terimiyle menduptur. Nafileler sünnet, müstehap, mendup, mesnûn, tatavvu' gibi terimlerle de anılır. Rasulullah'ın tutmaya devam ettiği nâfile oruçlara "mesnûn/sünnet oruçlar", ara sıra tutup ara sıra tutmadıkları oruçlara ise "mendûp/müstehap oruçlar" denir. Zamanı ve miktarı oruç tutan tarafından belirlenen nâfile oruçlara da "mutlak nâfile oruçlar" denir.⁴²

1.4.3.1. Aşûre Orucu

Muharrem ayının onuncu günü tutulan oruçtur. Sadece muharrem'in onuncu günü tutulması uygun görülmez, bir gün öncesinde veya bir gün sonrasında da bu oruç tutulabilir. Sadece onuncu günü tutmak Yahudilere benzeme endişesi ile mekruh görülmüştür.⁴³ Bu konuda bir hadis zikretmek gerekirse:

⁴⁰ Karagöz, *Oruç İlmihali*, ss.82-83.

⁴¹ el-Bakara 2/196.

⁴² Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.520; Karagöz, *Oruç İlmihali*, ss.82-83; Dönmez, "Oruç", DİA, XXXIII, 418; Komisyon, İlmihal, DİB Yayınları, ss.385-386; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.276.

⁴³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 178; Mansur b Yunus b. Salahaddin b. Hasan b. İdris el-Behûti, *Keşşâfu'l-Gınâ'*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty., II, 338-339; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 200; M. Cemal Sofuoğlu, "İslam Dininde Oruç", Diyanet İlmî Dergi, sy.2, Ankara,

"فرأى اليهودُ تصومُ يومَ عاشوراءَ ، فقال: 'ما هذا؟' قالوا: هذا يومٌ صالحٌ ، هذا يومٌ نجَّى الله بني إسرائيلَ منْ عدُوِّهمْ ، فصامه موسى . قال : ' فأنا احقُّ بموسى منكم ' فصامه وأمرَ بصيامه."

*"Nebi, Yahudileri aşure orucunu tutarken gördü ve bu ne diye sordu. Onlar da "bu gün Allah'ın İsrail oğullarını düşmanlardan kurtardığı gündü ve bu günde Musa oruç tuttu" dediler. Bunun üzerine Allah Rasulü "Biz Musa'ya sizden daha layıkız" dedi. Kendisi de oruç tuttu ve orucu emretti."*⁴⁴

1.4.3.2. Pazartesi-Perşembe Orucu

Hz Peygamber'in pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmanın faziletine dair rivayetleri mevcuttur.

عن أبي قتادة ، بهذا الحديث ، زاد : قال : يا رسولَ الله ، أرأيتَ صومَ يومِ الاثنينِ والخميسِ ؟ قال : " فيه ولدتُ ، وفيه أنزلَ عليَّ القرآنَ ."

*"Ebî Katâde'den: Ey Allah'ın Rasulü pazartesi ve perşembe günü orucu hakkındaki görüşün nedir? Allah Rasulü de dedi ki: "Ben o gün doğdum, Kur'an da bana o gün indirildi."*⁴⁵ Bu hadisten Pazartesi-Perşembe orucunun nafile oruçlardan olduğunu anlıyoruz.

1.4.3.3. Eyyâm-ı Bîd Orucu

Kameri ayların on üç, on dört ve on beşinci günlerine eyyâm- bîd denilir. Bu aylarda tutulan oruçlara da eyyâm-ı bîd orucu denilir. Bu günlerde oruç tutmak müstehaptır.⁴⁶ Bu oruçla ilgili rivayet ise şöyledir;

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: "أوصاني خليلي بثلاثٍ: صيامِ ثلاثةِ أيامٍ من كلِّ شهرٍ.."

1990, XXVI, 7; Yavuz, *İslam Fıkhi ve Hukuku*, s.259; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.386, Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.276; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.637.

⁴⁴ Buhâri, Savm, 69.

⁴⁵ Ebu Davud Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, "Savm", Dımaşk: Dâru'r- Risâleti'l-Alemiyye, 2012, hadis no: 2426.

⁴⁶ Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I, 344; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 180; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.276; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.637; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 201.

Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: "Dostum, bana kendisine kavuşuncaya kadar üç şeyi asla aksatmamamı tavsiye buyurdu: Her aydan üç gün oruç tutmak..."⁴⁷

1.4.3.4. Şevval Ayı Orucu

Şevval ayında tutulan altı günlük bir oruçtur. Bu altı gün istenirse arka arkaya tutulur, istenirse günlerin arası ayrılarak da tutulabilir. Peygamberimizin Ramazan ayından sonra bu ayda altı gün oruç tutanın tüm yılı oruçlu geçirmiş olacağına dair rivayetleri mevcuttur.⁴⁸

" من صام رمضان ، ثم أتبعه بسِتِّ من شَوَّالٍ ، فكأنما صام الدهر "

"Kim Ramazan orucunu tutarsa, sonra ardından şevvalden altı gün oruç tutarsa tüm yılı oruçlu geçirmiş gibi olur."⁴⁹

1.4.3.5. Haram Aylarda Tutulan Oruçlar

Eşhûr-i Hurûm denilen Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarının Perşembe, Cuma, Cumartesi günlerinde ve Zilhicce ayının ilk dokuz gününde tutulan oruçtur. Fakat sıkıntıya ve halsizliğe sebep olacağı gerekçesiyle, hacda olanların bu ayın dokuzuncu gününü yani arefe gününü oruçlu geçirmeleri mekruh görülmüştür.⁵⁰

Haram aylarda tutulan oruçla ilgili bir hadis-i şerif zikretmek gerekirse;

عن مجيبة الباهلية عن أبيها أو عمها ، أنه أتى رسولَ الله ، ثم انطلقَ ، فأتاه بعد سنة وقد تغيَّرت حاله و هيئته ، فقال : يا رسولَ الله ، أما تعرفُنِي ؟ قال : " و من انت ؟ " قال : أنا الباهليُّ الذي جئتُكَ عامَ الأول قال : " فيما غيَّركَ ، و قد كنتَ حسنَ الهيئة ؟ " قال : ما أكلتُ طعاماً منذ فارقتُكَ إلا بليلٍ ، فقال رسولُ الله : " لم عدَّبتَ نفسك ؟ " ثم قال : " صم شهر الصبر ، و يوماً من كل شهر " قال : زدني فإن بي قوةٌ ، قال : " صم يومين " قال : زدني ، قال : " صم ثلاثة أيام " قال : زدني قال : " صم من الحُرْم و اتركْ ، صم من الحُرْم و اتركْ ، صم من الحرم و اتركْ " وقال بأصابعه الثلاثة فضمَّها

⁴⁷ Buhari, Savm, 60.

⁴⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 344; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.638; Yavuz, *İslam Fıkhi ve Hukuku*, s.259; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.386.

⁴⁹ Ebu Dâvud, Savm, 58.

⁵⁰ Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 201-202; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, ss.637-638; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, ss.276-277; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.387; Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.521.

ثم أرسله.

“ Mucîbe el-Bâhilliye'nin babası veya amcasından rivayet ettiğine göre: O, Allah Rasülü'ne geldi ve sonra memleketine döndü. Adam bir sene sonra hal ve şekli değişmiş bir halde Peygamber'e yine gelip:

-Ya Rasulallah beni tanımıyor musun? dedi. Peygamber Efendimiz de:

-‘Sen kimsin’ dedi.

-Ben sana geçen sene gelen Bâhilliy'yim.

-‘Seni ne değiştirdi. Halbuki sen güzel görünüşlü idin’ dedi.

-Senden ayrılalı sadece geceleri yedim. Rasulallah'da:

-‘Kendine niçin azap ettin’ buyurdu ve şöyle devam etti:

-‘Sabır ayında ve her aydan bir gün oruç tut.’ Adam:

-Bana artır çünkü bende kuvvet var.

-‘İki gün tut.’ Artır:

-‘Üç gün tut.’ Bana artır.

Peygamberimiz üç parmağını yumup açarak işaret edip:

-‘Haram aylardan tut ve terk et, haram aylardan tut ve terk et, haram aylardan tut ve terk et’ buyurdu.⁵¹

1.4.3.6. Şaban Ayı Orucu

عن عائشة رضي الله عنها قالت : ... "فما رأيتُ رسولَ الله استكملَ صيامَ شهرٍ إلا رمضانَ ، وما رأيته أكثرَ صياما منه في شعبانَ"

“Rasulullah'ın Ramazan'dan başka bir ayın orucunu tamamladığını görmedim. Şaban'daki kadar kendisinde çok oruçlu olduğu bir ayda görmedim.”⁵²

Hadis-i Şerif'te Hz Aişe'nin belirttiğine göre Peygamber Efendimiz en çok orucu şaban ayında tutmuştur.

⁵¹ Ebû Dâvud, Savm, 54.

⁵² Buhari, Savm, 52.

1.4.3.7. Dâvud Orucu

Bu oruç çeşidi Dâvut peygambere nispet edilen bir oruçtur. Hz Dâvut bir gün oruç tutup bir gün iftar ederdi. Yani bir gün oruç tutup, bir gün tutmamak esasına dayanan oruç çeşidine Dâvut orucu denir. Dâvut orucu Allah Rasûlü'nün de tavsiye ettiği bir oruçtur.⁵³

"...فَصُمْ صَوْمَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَ يُفْطِرُ يَوْمًا ، وَلَا يَوْرُ إِذَا لَاقَى"

"... Dâvut (a.s)' in orucunu tut. O bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi. Bundan daha faziletlisi de yoktur."⁵⁴

1.4.4. Haram ve Mekrûh Oruçlar

Dinen yasaklanan fiiller için cumhur tarafından haram terimi kullanılmıştır. Delilleriyle ilgili değerlendirme sebebiyle bu haramların bir kısmı Hanefî mezhebinde tahrîmen mekruh diye nitelendirilmiştir. Dinen hoş karşılanmayıp yapılmaması tavsiye edilenler cumhur tarafından mekruh diye isimlendirilirken Hanefîler, tenzîhen mekruh diye isimlendirmişlerdir.⁵⁵

1.4.4.1. Kadınların Hayız Hallerinde Oruç Tutmaları

Kadınların hayız ve nifas günlerinde oruç tutmaları haramdır. Tutulduğu takdirde bu oruçlar makbul olmayacağı gibi tutan kişi günahkâr olur. Kadınlar bu günlere denk gelen oruçlarını daha sonra kaza ederler.⁵⁶ Çünkü Hz. Peygamber kadınlar ile ilgili bir açıklamasında;

"...إِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ..."

"...hayız gördüğünde namaz kılmaz, oruç tutmazlar..." buyurmuştur.⁵⁷

⁵³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 71; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.276; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, ss.387-388; Sofuoğlu, *İslam Dininde Oruç*, ss.7-8; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.638; Sami Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2004, s.280.

⁵⁴ Buhari, Savm, 59.

⁵⁵ Dönmez, "Oruç", DİA, XXXIII, 418; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.388.

⁵⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 80-81; Kemaleddin Muhammed b. Abdu'l-Vâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut: Dâru's-Sadr, 1315, II, 92; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.252; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, ss.388-389; Karagöz, *Oruç İlmihali*, ss.88-89.

⁵⁷ Buhârî, Hayz. 6.

1.4.4.2. Bayram Günleri Oruç Tutmak

Ramazan bayramının birinci günü ile kurban bayramının dört günü oruç tutmak tahrîmen mekruhtur. Haram olduğuna dair görüşler de mevcuttur. Yasaklanmış bir oruç fasit olur. Halbuki kişinin zimmetinde borç olan orucun eksiksiz ve doğru bir şekilde yerine getirilmesi gerekir. Borç olan oruç da fasit bir oruçla ödenmez. Bu günlerde oruç tutmanın yasak oluşunun hikmeti aslında çok açıktır. Bayram günleri Allah'ın kullarına birer ziyafet günleridir. İkramı geri çevirmek ise edebe uygun bir davranış değildir.⁵⁸

"نهى عن صيام هذين اليومين : أما يوم الأضحى ، فتأكلون من لحم نُسكِكُمْ ، و أما يوم الفطر ، ففطرَكُمْ من صيامِكُمْ"

*"Rasulullah bu iki günün orucunu nehy etti. Kurban bayramı günü kurbanlarınızın etlerinden yiyeceğiniz gündür. Ramazan bayramı ise oruçlarınıza son verişinizdir."*⁵⁹

1.4.4.3. Ramazanı Karşılama Orucu

Ramazanı karşılamak üzere oruç tutmanın meşru bir davranış olmadığı hadis-i şeriflerde anlatılmaktadır.⁶⁰

"لا يَنْقَدَمَنَّ أَحَدُكُمْ رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمَهُ ، فَلْيَصُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ"

*"Sizden biriniz Ramazanı bir gün veyahut iki gün öncesinde oruçla karşılamasın. Saim olan kimse mu'tadı olan bir orucunu tutmuş bulunursa o kimse o orucu tutsun."*⁶¹

1.4.4.4. Şek Gününde Oruç Tutmak

Havanın bulutlu olması gibi çeşitli nedenlerden dolayı şaban ayının yirmi dokuzundan sonraki günün şaban ayına mı yoksa Ramazan ayına mı ait olduğu

⁵⁸ Mehmet Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, İstanbul: Huzur Yayınevi,, s.639; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.276; Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.52; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.388; 2; Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, s.280.

⁵⁹ Ebû Dâvud, Savm, 48.

⁶⁰ Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanât*, II, 79; Karagöz, *Oruç İlmihali*, s.90.

⁶¹ Buhari, Savm, 14.

konusunda şüphe meydana gelirse buna şek günü denir.⁶² Şaban ayının yirmi dokuzuncu akşamı hilali aramak gerekir ve hilal görüldüğü takdirde oruç tutulur. Şayet havanın bulutlu olmasından ötürü hilal görülemezse hadis-i şeriflerden yola çıkarak şaban ayı otuz güne tamamlanır.

Şek günü oruç tutma hakkında muhtelif mezheplerden gelen dört türlü görüş vardır:

Birincisi, Hanefî mezhebine göre bu günde Ramazan orucu niyetiyle tutulan oruç mekruhtur. Çünkü bu kişi Ehl-i Kitabın yaptığı gibi oruç sayısını artırmış olur. Fakat Ramazan orucu niyetiyle tutulup o gününde Ramazanın ilk günü olduğu anlaşılırsa bu kişi Ramazan orucunu tutmuş olur. Eğer tuttuktan sonra tamamlamadan orucunu bozarsa Ramazandan olduğunu kesin olarak bilmediği için kaza etmesine de gerek yoktur. Yine Hanefî mezhebine göre şek günü bir başka vâcibin niyetiyle oruç tutmak da mekruhtur. Ama o günün Ramazan olduğu anlaşılırsa tutulan oruç Ramazan yerine geçmiş olur. Çünkü her ne kadar başka bir oruca niyet etmiş dahi olsa Ramazanda başka bir oruç bulunmadığı için getirmiş olduğu niyet Ramazan orucu yerine geçer. Fakat o günün Ramazan değil de şaban ayı olduğu anlaşılırsa hangi vacibe niyet etmişse tuttuğu oruç onun yerine geçer. Hanefî mezhebine göre şek günü nafil niyetiyle oruç tutmak ise mekruh değildir.⁶³

İkincisi, Mâlikî mezhebine göre Ramazan diye şek günü niyet ederek oruç tutmak caiz değildir. Bir kimse yiyip içmeden sabahladıktan sonra bu günün Ramazan olduğu ortaya çıksa ve bu kişi orucunu tutmaya devam etse Ramazan orucu yerine geçmez. Yine Maliki mezhebine göre şek günü geçmiş Ramazana ait kaza ve adak gibi oruçları tutmak caizdir. Maliki mezhebine göre de bu günü sadece nafil olarak tutmakta bir sakınca yoktur. Aynı şekilde bu gün kişinin oruç tutmayı adet edindiği bir sürece denk gelmişse bu günde oruç tutmak caizdir.⁶⁴

⁶² Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 145; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 200; Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.523.

⁶³ Şeybânî, *Câmiu's-Sağîr*, s.137; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 60-61; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 144-145; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 53-54; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 200; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 189; Muhammed b. Ömer b. Abdulaziz İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412, II, 381-382; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.654; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.389; Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.523;

⁶⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 73; Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, Dâru'l-Fikr, 1412, II, 393-394; Zuhayli, *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 16.

Üçüncüsü, Şâfiî mezhebine göre şüpheli günde Ramazan orucu tutmak haramdır. Bu günde oruç tutan bir kişi sonradan bu günün Ramazandan olduğunu anlarsa orucu geçerlidir. Çünkü Ramazan orucu kişi üzerine farzdır. Şafii mezhebine göre de şek günü kaza ve adak gibi oruçları tutmak caizdir. Şafii mezhebine göre şek günü nafile oruç tutmak da sahih değildir. Fakat bugün kişinin oruç tutmayı adet edindiği günlerden birine rastlarsa caizdir.⁶⁵ Mezhebin bu konuda dayandığı delil ise Ammar b. Yasir'in şu rivayetidir:

"مَنْ صَامَ يَوْمَ الشَّكِّ فَقَدْ عَصَىٰ أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"

"Şüpheli günde oruç tutan Ebu'l-Kasım'a (Muhammed SAV) itiraz etmiştir."⁶⁶

Dördüncüsü, Hanbeli mezhebine göre de ihtiyaten Ramazan niyetiyle şüpheli günde oruç tutmak mekruhtur. Şayet şek günü oruç tutulmuşsa bu yeterli ve sahih değildir. Bu günde vacip oruç tutmakta bir kerahet yoktur. Bu mezhebe göre de aynı şekilde bu günde oruç tutmak kişinin adet edindiği günlere denk gelmişse oruç tutmasında bir sakınca yoktur.⁶⁷

Ramazanın başlama ve bitiş zamanlarında Müslümanlar arasına fitne sokacak, ümmetin birliğini zedeleyecek her türlü davranıştan şiddetle kaçınmak gerekir. Gerekirse bir gün oruç sonra da kaza edilebilir ama araya giren fitneyi ortadan kaldırmak ve birliği tekrar sağlamak kolay olmayacaktır.⁶⁸

1.4.4.5. Nevruz ve Mihrican Oruçları

Nevrûz⁶⁹ denilen ilkbahar gününde ve mihrican⁷⁰ denilen sonbahar gününde oruç tutmak mekruhtur. Bu günlerde oruç tutmak tazim anlamına gelirken bu da

⁶⁵ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 163; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 346; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 17.

⁶⁶ Buhâri, *Savm*, 11.

⁶⁷ Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ*, II, 341; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 17.

⁶⁸ Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.390.

⁶⁹ Nevrûz: Miladi takvimde Mart ayının yirmi birinci günü olup, eski İran ve Türk geleneğinde ilkbahar bayramı olarak kutlanırdı. Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.454.

⁷⁰ Mihrican: Farsların sonbahar bayramına denir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.376.

haramdır. Fakat âdet haline gelmiş oruçlar bu günlere denk gelirse bu mekruh değildir.⁷¹

1.4.4.6. Savm-i Visâl (Çift Oruç)

Visâl; ulamak, eklemek demektir.⁷² Savm-i visâl de, iftar yapmaksızın peş peşe tutulan oruca denirki bu da mekruhtur.⁷³ Nafilede memduh olan yukarıda ayrıntısıyla incelemiş olduğumuz Dâvud orucudur. Bu konuda bir hadis-i şerif zikretmek gerekirse:

نهى رسول الله عن وصال ، قالوا : إنك تواصل! قال: "إني لست مثلكم، إني أطعم و
أسقى"

"Allah Rasûlü insanları visal orucundan menetti. Sen de visal yapıyorsun denildiğinde ise ben sizin gibi değilim, bana Rabbim tarafından yedirilir ve içirilir" dedi.⁷⁴

1.4.4.7. Savm-i Dehr (Yıllık Oruç)

Dehr, sözlükte uzun zaman anlamına gelmektedir. Savm-i Dehr orucu ise, bayram günleri de dahil olmak üzere tam bir sene muttasıl olarak oruç tutmaktırki bu da mekruhtur.⁷⁵ Bu konuda bir hadis-i şerif zikretmek gerekirse:

أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عمرو قَالَ : أَخْبَرَ رَسُولُ اللَّهِ أَنِّي أَقُولُ : وَ اللَّهِ لِأَصُومَنَّ النَّهَارَ ، وَ لِأَقُومَنَّ اللَّيْلَ مَا عَشْتُ . فَقُلْتُ لَهُ : قَدْ قُلْتَهُ بِأَبِي أَنْتَ أُمِّي ، قَالَ : " فَإِنَّكَ لَا تَسْتَطِيعُ ذَلِكَ ، فَصُمْ وَأَفْطِرْ ، وَفُمْ وَنَمْ ، وَ صُمْ مِنَ الشَّهْرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ، فَإِنَّ الْحَسَنَةَ بَعَثَرُ أَمْثَالِهَا ، وَ ذَلِكَ مِثْلُ صِيَامِ الدَّهْرِ " . قُلْتُ : إِنْني أَطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ ، قَالَ : " فَصُمْ يَوْمًا ، وَ أَفْطِرْ يَوْمِينَ " . قُلْتُ : إِنْني أَطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ ، قَالَ : " فَصُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمًا ، فَذَلِكَ صِيَامُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَهُوَ أَفْضَلُ الصِّيَامِ " . فَقُلْتُ : إِنْني أَطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ : " لَا أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ " .

⁷¹ Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 201; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 278; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.639; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.276; Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.522.

⁷² Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.606.

⁷³ Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.640; Komisyon, *İlmihal*, DİB, s.390; Ali Yüksek, *İslam Hukuk Tarihinde Taberi Mezhebi*, Samsun: Üniversite Yayınları, 2014, s.267.

⁷⁴ Buhari, *Savm*, 48.

⁷⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 172-175; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.278; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.96.

Abdullah bin Amr şöyle demiştir: “Muhakkak ben yaşadığım sürece gündüzleri oruç tutacağım, geceleri de ibadetle kaim olacağım.” Bu söz Allah Rasulüne ulaştırılınca, Rasulüallah bana bunu söyleyip söylemediğimi sordu. Ben de “Anam babam sana feda olsun ben bu sözleri söyledim” dedim. Bunu üzerine Resulullah:

“Ama sen bu ağır ibadeti yerine getirmeye muktedir olamazsın. Onun için sen bazen oruç tut, bazen tutma, bazen ibadete kalk, bazen uyu. Her aydan üç gün oruç tut. Çünkü her hasene on misli ile mükafatlanır. Bu da bütün sene oruç gibidir.” buyurdu.

“Ben bundan fazlasına kuvvet yetiririm” dedim.

“Öyleyse bir gün oruç tut, iki gün tutma” buyurdu.

“Ben bundan fazlasına kuvvet yetiririm” dedim.

“Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma. Davud Peygamber’in orucudur. En faziletli oruç budur” dedi.

“Ben bundan daha fazlasına kuvvet yetiririm” dedim. Bunun üzerine Allah Rasulü “Bundan daha faziletli oruç yoktur.” dedi.⁷⁶

1.5. Orucun Rükünleri

Orucun rükünü, Hanefîlere ve Hanbelîlere göre orucun rükünü tektir, o da imsaktır, yani yeme-içme ve cinsel birliktelikten uzak durmaktır.⁷⁷

Şâfiîler ve bazı Mâlikîler ise imsak ile birlikte niyeti de rükünden sayarak orucun rükünlerini iki olarak kabul etmişlerdir.⁷⁸

1.6. Orucun Şartları

Bu konuyu, mezheplere göre orucun farz olmasının şartları, edasının şartları ve sıhhat şartları başlıkları altında inceleyeceğiz:

⁷⁶ Buhari, Savm, 56.

⁷⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, II, 90; Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, II, 422; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletuhû*, III, 1; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.630.

⁷⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 46; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 146; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 494; Dönmez, “Oruç”, DİA, XXXIII, 419.

1.6.1. Orucun Farz Olmasının Şartları

Hanefî mezhebine göre orucun kişiye farz olmasının şartları şunlardır:

1. Müslüman olmak: Hanefî mezhebine göre, orucun farz olması için kişinin Müslüman olması şarttır.⁷⁹

2. Akıllı olmak⁸⁰

3. Ergenlik çağına girmiş olmak⁸¹

4. Daru'l-harpte Müslüman olan kimsenin orucun farz olduğunu bilmesi veya İslam ülkesinde bulunması⁸²

Mâlikî mezhebine göre orucun kişiye farz olmasının şartları şunlardır:

1. Müslüman olmak: Üzerine farz olsa da kafirin orucu sahih değildir. Bu kimseye kafir olmasına ilave olarak orucu terk ettiği için de azap edilecektir.⁸³

2. Ergenlik çağına girmiş olmak: Temyiz çağında dahi olsa çocuğa oruç tutmak farz değildir ama tutması da caizdir.⁸⁴

3. Akıllı olmak: Akıllı olmayan kişi oruçla yükümlü değildir. Baygın ve deli kimselere oruç farz değildir. Deli olan kimse bu durumundan kurtulunca tutamadığı günleri kaza etmesi farzdır. Baygın kimsenin bir gün veya daha fazla bir zaman yahut da bir günün çoğunda baygınlığı devam ederse yine aynı şekilde tutamadığı günleri kaza etmesi gerekir. Bir günün yarısında ya da daha azında oruçlu buluna kişi daha sonra baygınlık geçirirse bu kişiye o günü kaza etmek farz değildir. Bu konuda

⁷⁹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 45; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 371; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 195; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.630; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 496; Bilmen, *Dini Bilgiler*, s.145; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 107.

⁸⁰ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 45; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 371; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.630; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 496; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 195; Bilmen, *Dini Bilgiler*, s.145; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 107.

⁸¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 45; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 371; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 195; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 496; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.630; Bilmen, *Dini Bilgiler*, s.145; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 107.

⁸² İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 45; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 371.

⁸³ Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, II, 378; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 496; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, III, 59.

⁸⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 46; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 496.

sarhoş da baygın gibidir. Ancak sarhoş kişi ayılınca günün kalan kısmını oruçlu geçirmelidir.⁸⁵

4. Sıhhatli olmak: Hasta yahut oruç tutmaktan aciz kişiye oruç farz değildir. İkraah altında bulunan kişi de aciz sayılır.⁸⁶

5. Mukim olmak: Yolcuya da oruç tutmak farz değildir. Bu kişiler sonradan kaza ederler.⁸⁷

Şâfiî mezhebine göre orucun kişiye farz olmasının şartları şunlardır:

1. Müslüman olmak⁸⁸

2. Ergenlik çağına girmiş olmak⁸⁹

3. Akıllı olmak: Deli bir kimsenin oruç tutması eda olarak da kaza olarak da farz değildir. Ancak herhangi bir madde alarak bilinçli olarak aklını kaybeden kimseye tutamadığı günlerin kazası gerekir. Sarhoş kimse de bunun gibidir. Yanlışlıkla sarhoşluk veren bir madde kullanıp oruç tutamayan kimseye ise tutamadığı günlerin kazası gerekmez. Çünkü bu durumda bir kasıt yoktur.⁹⁰

4. Oruç tutmaya gücü yetmek: İyileşmesi umulmayan bir hastaya oruç farz değildir. Bu kişiler şer'an acizdir. Hastalığın ölçüsü ise teyemmümü mübah kılan hastalıktır.⁹¹

5. Mukîm olmak⁹²

6. Sağlıklı olmak⁹³

Hanbelî mezhebine göre orucun kişiye farz olmasının şartları şunlardır:

⁸⁵ Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, II, 422; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 59. Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 497.

⁸⁶ Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, II, 420-421; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 496.

⁸⁷ Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, II, 420-421; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 59.

⁸⁸ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 168; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 495.

⁸⁹ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 168; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 494.

⁹⁰ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 168; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 495.

⁹¹ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 168; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 495.

⁹² Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 168.

⁹³ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 168.

1. Müslüman olmak: Mürted ve kafir kişilerin tuttıkları oruç sahih değildir. Bir kişi oruçlu olduğu gün mürted olmuş olsa tuttuğu oruç bozulmuş olur. Ayrıca mürted olan bir kişi İslam'a girerse o günün kazasını yapması gerekir.⁹⁴

2. Ergenlik çağına girmiş olmak: Temyiz çağında da olsa bir çocuğa oruç tutmak farz değildir. Çünkü Peygamber Efendimiz üç kişiden sorumluluğun kaldırıldığını, bunlardan birinin de çocuklar olduğunu bildirmiştir.⁹⁵

3. Oruç tutmaya güç yetirebilmek: Yaşlı olan yahut iyileşmesi mümkün olmayan hastaya aciz olduğundan ötürü oruç tutmak farz değildir.⁹⁶

1.6.2. Orucun Edasının Şartları

Hanefî mezhebine göre, orucun edasının şartları şunlardır:

1. Sıhhatli olmak: Hasta olanlara bu hallerinde oruç tutmak farz değildir.⁹⁷

2. Mukim olmak: Yolcuya orucun edası farz değildir.⁹⁸

Hastalık halinde bulunan ve yolcu olan kişiler eğer oruç tutmazlarsa sonradan kaza etmeleri gerekir. Ama oruç tuttıkları takdirde de tutulan oruç sahihtir.⁹⁹ Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

"أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْهُ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامٍ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ"

"Size farz kılınan oruç sayılı günlerdedir. İçinizden kim hasta olur veya yolculukta bulunur ise diğer günlerde tutar. Ona dayanıp kalacaklar üzerine de bir

⁹⁴ Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ*, II, 308.

⁹⁵ Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ*, II, 308.

⁹⁶ Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ*, II, 308.

⁹⁷ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 45; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 195; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 372; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.630; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba*, I, 496; Bilmen, *Dini Bilgiler*, s.145.

⁹⁸ Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I,195;İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 372; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 45; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba*, I, 496; Bilmen, *Dini Bilgiler*, s.145; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.630.

⁹⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, II, 83; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 48.

yoksulu doyuracak fidye gerekir. Her kim de hayrına fidyeyi artırırsa bu kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”¹⁰⁰

1.6.3. Orucun Sıhhatinin Şartları

Hanefî mezhebine göre, orucun sıhhat şartları şunlardır:

1.Niyet: Ramazan orucu, günü belirlenmiş nezir orucu ve nafile orucuna kişi gecedan niyet etmemişse sabah ile güneşin tepeden sağa doğru kayması arasındaki zaman içinde niyet etse de olur. Fakat kazaya kalmış Ramazan orucuna, günü belirlenmemiş nezir orucuna ve kefarete orucuna gecedan niyet etmek şarttır. Aksi takdirde geçerli olmazlar.¹⁰¹

2.Hayız ve nifas gibi engellerden kurtulmuş olmak: Hayız ve nifas durumundaki kadınların oruç tutmaları sahih değildir. Şayet tutulmuşsa bu oruçların kazası gerekir.¹⁰²

Mâlikî mezhebine göre orucun sıhhatinin şartları şunlardır:

1. Zaman oruç tutmaya elverişli olmalıdır. Bayram günleri tutulan oruç sahih değildir.¹⁰³

2. Niyet etmek: Malikilere göre niyetin geçerli olması için sabah vaktinin doğması ile beraber veyahut da güneşin battığı andan gecenin son kısmına kadar yapılması gerekir. Akşamdan niyet getirilmesi durumunda niyetten sonra yeme veya içmenin bir zararı yoktur. Bir kişi gündüz güneş batmadan önce gelecek gün için oruç tutmaya niyetlense nafile de olsa oruç sahih olmaz.¹⁰⁴

¹⁰⁰ el-Bakara 2/184.

¹⁰¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 45; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 372; Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 143; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 184-185; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.630; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyeye*, I, 195; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 496; Bilmen, *Dini Bilgiler*, s.145.

¹⁰² İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 45; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 187; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyeye*, I, 195; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 372; Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s.630; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 496; Bilmen, *Dini Bilgiler*, s.145.

¹⁰³ Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, II, 378; Cezîrî, *el-Fıkhü'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 496; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, III, 59.

¹⁰⁴ Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, II, 418; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 54; Muhammed b. Ahmed b. Arefe ed-Desûkî, Hâşiye ed-Desûkî ala's-Şerhi'l-Kebîr, Dâru'l-Fikir, I, t.y, 520; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, III, 59.

3. Hayız ve nifas hallerinden temizlenmiş olmak: Hayız ve nifas halindeki kadınlara oruç tutmak farz değildir, tutsalar bile geçerli olmaz.¹⁰⁵

Şâfiilere göre orucun sıhhat şartları şunlardır:

1. Müslüman olmak¹⁰⁶

2. Gündüz boyunca akıllı olmak veya temyiz çağında olmak: Delinin ve temyiz çağında olmayan çocuğun orucu sahih değildir. Çünkü bu kişilerde niyet yoktur. Temyiz çağındaki çocuğun ise orucu sahihtir.¹⁰⁷

3. Tüm gün hayız ve nifastan temizlenmiş olmak¹⁰⁸

Niyet ise Şâfiilerde rükündür.¹⁰⁹ İmam Şâfiî'ye göre Ramazan orucu, adak orucu, kazaya kalmış Ramazan orucu ve keffâret oruçları gibi farz olan oruçlarda niyeti geceden yapmak gerekir. Nafile oruçlarda ise kişi niyet ettiği andan itibaren oruçlu sayılır. Çünkü Şâfiî'ye göre nafile olan oruç parçalanmayı kabul eder. İmam Şâfiî'ye göre geceden niyet getirilmeyen oruç sahih olmaz. Çünkü niyet şarttır ve orucun başı sahih olmayınca sonunun da sahih olmaması gerekir. Vacip olan oruç parçalanamaz. Fakat nafile olan oruç parçalanma kabul ettiği için niyet geceden getirilmese dahi sahihtir.¹¹⁰

Hanbelî mezhebine göre orucun sıhhat şartları ise şunlardır:

1. Niyet etmek: Kişinin farz olan oruca geceden niyet etmesi gerekir. Sabah vakti girdikten sonra veya zevalden sonra da orucu bozan bir iş yapılmadığı müddetçe nafileye gündüz niyetlenmek sahihtir.¹¹¹

2. Hayız ve nifas durumlarından temizlenmiş olmak: Hayız ve nifas durumundaki kadınların tuttıkları oruç geçersizdir.¹¹²

¹⁰⁵ Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, II, 421; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 46; Cezîrî, *el-Fıkhu'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 497; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, III, 59.

¹⁰⁶ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 162; Cezîrî, *el-Fıkhu'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 495.

¹⁰⁷ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 162; Cezîrî, *el-Fıkhu'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 495.

¹⁰⁸ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 162; Cezîrî, *el-Fıkhu'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 495.

¹⁰⁹ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 167-169; Mustafa Hîn, Mustafa el-Buğâ, Ali eş-Şerbecî, *el-Fıkhu'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*, Dımaşk, II, 1413, ss.79-81; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 61.

¹¹⁰ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 149; Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 144.

¹¹¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 109-110; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 314-315.

¹¹² İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 151-152; Cezîrî, *el-Fıkhu'l-ala'l-Mezâhibi'l-Erba'*, I, 498; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, III,

Hanbelî mezhebine göre orucun hem farz olmasının hem de sıhhatinin şartları şunlardır:

1. İslamiyet: Mürted dahi olsa kafirin tutacağı oruç geçerli değildir.¹¹³

2. Akıllı olmak: Delinin tuttuğu oruç sahih değildir. Günün bir kısmında deliren kişinin günün diğer kısmını oruçlu geçirmesi ve o günün kazasını yapması gerekir. Çünkü vaktin bir kısmına ehliyetli olarak yetişmiştir. Ama bir kişi tam gün delirmiş olsa o günü kaza etmesi gerekmez. Baygın kişi ise baygın olarak geçirdiği günlerin kazasını yapmalıdır. Sarhoş bir kişinin ise ister bile bile sarhoş olmuş olsun isterse de yanlışlıkla sarhoş olmuş olsun tutamadığı oruçları kaza etmesi farzdır.¹¹⁴

1.7. Oruç İbadetinin Önemi

Orucun psikolojik, sosyal ve dini açıdan birçok önemi vardır. Bunları ayrıntısıyla incelemekte yarar görüyoruz.

1.7.1. Orucun Psikolojik Açıdan Faydaları

Temel olarak ibadetler yararından dolayı değil Allah'ın emri olduğu için yapılır. Ayrıca, Allah her zaman yararımıza olan şeyleri emreder, zararımıza olan şeyleri ise yasaklar. Oruç ibadetinde de hem ruhumuz hem de bedenimiz için pek çok yarar vardır. Oruç nefsin olumsuz eğilimlerinin önüne geçer. Midenin dinlenmesine ortam hazırladığı için, oruç ibadeti vücuda sağlık getirir.¹¹⁵

Oruç, Allah'a yakınlık, saygı, şükran, bağışlanma isteği gibi duyguların yaşandığı dini bir tecrübedir. Ruh sağlığı ve kalp temizliği bakımından son derece önemli bir ibadettir. Bu ibadet, mü'minin İslam dininin ana kaynağı olan Kur'an'la ilişkisini sürekli kılar. Oruç arzu ve eğilimleri geçici olarak giderdiği ve ahlaki açıdan olumsuz durumlardan alıkoyduğu için takvayı doğurur. Olumsuz özelliklerden kendini korumuş kişi ise ruhen daha huzurlu olacaktır. Oruç, bir

¹¹³ Behûti, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 308.

¹¹⁴ Behûti, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 314; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, III, 62.

¹¹⁵ Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008, s.224; Süleyman Uludağ, *İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s.87; Süleyman Ateş, "Oruç", Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi, 1998, III, ss.13-15; Kadir Paksoy, *Hadislerde Ramazan ve Oruç*, İstanbul: Ensar Yayınevi, 2007, s.66; Seyfettin Yazıcı, *Temel Dini Bilgiler*, Ankara: DİB Yayınları, 1994, s.127; İslam Thowhisul, "Ramazan ve Oruç", Uluslararası Ramazan Sempozyumu, 2015, ss.72-74; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 106.

mü'minin kişiliğinin şekillenmesinde önemli etkiye sahiptir. Oruç sayesinde inanan bir kişi güdü ve eğilimlerini ilâhi değerlere uydurmayı öğrenir. Oruç insanlığın bilinçaltında insanlara güdü ve eğilimlerini kontrol etmeyi öğreten evrensel bir eğitim yönetimi olarak kabul edilmiştir. Oruç dinlerde kişilik terbiyesinin şîârı sayılmıştır. Oruç kişide içsel disiplini sağlar, ruhu ve iradeyi güçlendirir. Oruç insanın duygu ve düşüncelerini olumlu yönde geliştirir. Kişiyi alçak gönüllülük ve sabır gibi güzel hasletler kazandırır. Kur'an-ı Kerim de oruç ile kişilik bütünlüğü arasında ilişki kurar.¹¹⁶

"إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُم وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا"

“Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaat eden erkeklerle itaat eden kadınlar, sadık erkeklerle sadık kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, mütevazi erkeklerle mütevazi kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkeklerle ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkeklerle Allah'ı çok zikreden kadınlar var ya işte onlar için Allah bir mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.”¹¹⁷

Bu ayete bakıldığında mü'minin kişilik bütünlüğünü oluşturan özellikler arasında oruç da yer alır. İslam'ın hükümlerinde maddi fayda ile ruhani fayda birlikte bulunmalıdır. Bu cümleden hareketle oruç ibadeti de mü'mini hem beden hem de zihnen eğitir ve kişiyi disipline eder. Yapılan araştırmalar neticesinde oruç tutmanın güçlü üst benlik gelişiminde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Kişi oruç tuttuğunda

¹¹⁶ Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 106; Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'an'da Oruç Psikolojisi”, *Diyanet İlmî Dergi*, XLIII, sy.I, 2007, ss.2-15; Uludağ, *İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, s.87; Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.516; Sami Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2004, s.278; Paksoy, *Hadislerde Ramazan ve Oruç*, s.75; Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, s.225; Hayrettin Karaman, *Hayatımızdaki İslam*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012, I, 32.

¹¹⁷ el-Ahzâb 33/35.

benliğinin sabırsız ve bencil yönlerini daha iyi görür. Ayrıca kişinin bu ibadet sayesinde nefsin kontrol etmesi ve yönlendirmesi de kolaylaşır.¹¹⁸

1.7.2. Orucun Sosyal Açıdan Faydaları

Toplumsal hayatta huzursuzluklara ve mutsuzluklara sebep olan aşırılıklar, insanın hayvani yönünü tatmin eden maddi zevklere olan düşkünlükten kaynaklanır. Maddi zevk dediğimiz zaman da akla ilk gelen şeyler arasında yeme ve içme gibi duygular gelir. Oruç ibadeti de maddi zevk peşinde koşan nefsin aşırılıklarını törpülemenin çaresidir. Oruç yoksulların durumunu daha iyi anlamaya ve onların sıkıntılarını gidermek için çaba sarf etmeye vesile olur.¹¹⁹

Oruç ibadeti diğer insanlarla empati, sevgi, saygı, anlayış, şefkat ve dayanışma gibi duyguların yaşanmasını sağlar. Oruç varlık içinde bulunan insanlara yokluğun, yoksulluğun ne demek olduğunu hatırlatır. Oruç tutan kimse kendisini yoksulluk çeken kimselerin yerine koyma fırsatı bulur. Zaten orucun hedefi de varlıklı insanları muhtaç kimselere karşı anlayışlı ve müşfik yapmaktır. Oruç tutan insan başkalarını da düşünür, başkalarının sıkıntısını kendi sıkıntısı gibi görür ve her daim iyilik yapmaya hazır bir kişilik haline gelir. Oruç tutmanın genel ruhundan hareketle, orucun sosyal rolünü belirlemek imkan dâhilindedir. Kur'an-ı Kerim oruç tutmaya güç yetiremeyenlerden fidye vermelerini isteyerek, başkalarına yardım etmenin, sosyal dayanışmanın da oruç tutmaya bedel bir eylem olduğuna işaret eder.¹²⁰

1.7.3. Orucun Dini Açıdan Faziletleri

Bu konuyla ilgili çeşitli ayetler ve hadisler mevcuttur. Bunlardan birkaçını zikretmek istiyoruz. İlgili ayetler;

"يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ"

¹¹⁸ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Kitapevi, VI, 3894-3895; Kasapoğlu, "Kur'an'da Oruç Psikolojisi", ss.2-15.

¹¹⁹ Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.383; Paksoy, *Hadislerde Ramazan ve Oruç*, s.78; Yazıcı, *Temel Dini Bilgiler*, s.126; Veysel Uysal, "Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç İbadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007, sy.32, 20-21; Karaman, *Hayatımızdaki İslam*, I, 33.

¹²⁰ Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.516; Kasapoğlu, *Kur'an'da Oruç Psikolojisi*, ss.2-15; Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, ss.274-275; Yazıcı, *Temel Dini Bilgiler*, s.126; Lütfi Şentürk; Seyfettin Yazıcı, *İslam İlmihali*, Ankara: DİB Yayınları, 2011, ss.257-258.

“Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulurki korunursunuz.”¹²¹

"إِيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ..."

“Size farz kılınan oruç sayılı günlerdedir...”¹²²

“شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَيْكُم وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ”

“Ramazan ayı, insanları irşad için hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur’an’ın kendisinde indirildiği aydır. Her kim bu aya şahit olursa onda oruç tutsun. Kim de hasta yahut yolculukta ise tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun. Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez. Sayıyı tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah’ı büyük tanımanızı ister. Umulurki şükredersiniz.”¹²³

“آتَائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْأَحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ”

“Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükûa varanlar, secdeye kapananlar, iyiliği emredenler, kötülükten vazgeçirenler, Allah’ın hududunu koruyanlar... Mü’minleri müjdele”¹²⁴

İlgili hadisler;

“الصِّيَامُ جُنَّةٌ ، فَلَا يَرْفُثُ وَلَا يَجْهَلُ ، وَإِنْ أَمْرٌ قَاتَلَهُ أَوْ شَاتَمَهُ ، فَلْيَقُلْ : إِنِّي صَائِمٌ ، مَرَّتَيْنِ ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لَخُلُوفٌ فِيمَ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَىٰ مِنْ رِيحِ الْمَسْكِ...”

“Oruç bir kalkandır. Oruçlu kem söz söylemesin. Oruçlu kendisiyle itişmek ve dalaşmak isteyene iki defa ‘ben oruçluyum’ desin. Ruhum yed-i kudretinde bulunan

¹²¹ el-Bakara 2/183.

¹²² el-Bakara 2/184.

¹²³ el-Bakara 2/185.

¹²⁴ et-Tevbe 9/112.

Cenâb-ı Hakka yemin ederimki oruçlu ağzın kokusu, Allah indinde misk kokusundan daha temizdir... ”¹²⁵

"إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ الرَّيَّانُ ، يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ ، يُقَالُ : أَيْنَ الصَّائِمُونَ ، فَيَقُومُونَ لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ ، فَإِذَا دَخَلُوا أُغْلِقَ ، فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ أَحَدٌ"

“Cennette ‘Reyyân’ denilen bir kapı vardır. Bu kapıdan kıyamet gününde yalnız oruçlular girerler, onlardan başka kimse giremez. (Kıyamet gününde) oruçlular nerede? diye ilan edilir. Oruçlular kalkıp girerler. Bunlardan başka hiç kimse buradan giremez. Oruçlular girdikten sonra kapı kapanır, artık kimse giremez.”¹²⁶

"تَسَحَّرُوا ، فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَتًا"

“Sahur yemeği yiyiniz. Çünkü sahur yemeğinde bereket vardır.”¹²⁷

"مَنْ أَتَّفَقَ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، نُوْدِيَ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ : يَا عَبْدَ اللَّهِ هَذَا خَيْرٌ ، فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّلَاةِ ، وَ مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجِهَادِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الْجِهَادِ ، وَ مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصِّيَامِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الرَّيَّانِ ، وَ مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ ." .
فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : يَا أَبِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ ، مَا عَلَى مَنْ دُعِيَ مِنْ تِلْكَ الْأَبْوَابِ مِنْ ضَرُورَةٍ ، فَهَلْ يُدْعَى أَحَدٌ مِنْ تِلْكَ الْأَبْوَابِ كُلِّهَا ؟ قَالَ : "نَعَمْ ، وَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ".

“Kimki Allah rızası için sadaka verirse, cennet kapılarından: ‘Ey Allah’ın sevgili kulu buraya gel. Bu kapıda büyük hayr u bereket vardır’ diye çağırılır. Çok namaz kılan musalli de namaz kapısından çağırılır. Mücahitler cihat kapısından, oruçlular Reyyan kapısından, sadaka sahipleri sadaka kapısından davet edilir. Ebu Bekir(r.a):

-Anam babam sana feda olsun ya Rasulullah! Bir mü'min bu kapıların hepsinden davet olunur mu? diye sordu. Rasulullah cevaben:

-Evet hapsinden davet olunur. Ey Eba Bekir, umarımki sen de o bahtiyarlardan olasın!” buyurdu.¹²⁸

¹²⁵ Buhâri, Savm, 2.

¹²⁶ Buhâri, Savm, 4.

¹²⁷ Buhari, Savm, 20.

"إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ ، وَسُلِّسَتْ الشَّيَاطِينُ".

*"Ramazan girdiğinde cennet kapıları açılır, cehennem kapıları da kapanır, bütün şeytanlar da zincire vurulur."*¹²⁹

1.8. Oruç İbadetinin Tarihçesi

İnsanlık tarihi incelendiği zaman hiçbir kavim ve milletin dinsiz yaşamadığı görülür. Cenâb-ı Hak insanlığın rüşdünü idrak ettiği son devrinde, ileri bir zihniyete hitap etmek ve beşer hayatı sona erinceye kadar maddi manevi her türlü ihtiyacı karşılamak ve düşünen beyinleri tatmin etmek gayesiyle İlahi dinlerin sonuncusu olan İslam'ı son din olmak üzere göndermiştir. Allah'ın dini tektir fakat yeryüzünde doğru ya da yanlış bir takım inanış şekilleri vardır. Genel manada bu inanış şekillerine din adı verilir. Bunlar ilahi dinlerin tahrif edilmiş şekilleri olarak da kabul edilir. Bunların gerek inanış şekilleri gerekse de ibadet şekilleri itibariyle İslam'a benzeyen yönleri vardır. Oruç ibadeti de bunlardan biridir. Oruç, bozulmuş ve değişmiş şekliyle günümüzde de mevcuttur. Nitekim Bakara Sûresi 183. ayet-i kerimeye bakıldığında orucun önceki milletlere de farz kılındığı anlaşılıyor.¹³⁰

"يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ"

*"Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulurki sakınırsınız."*¹³¹

Oruç Brahmanizm, Hinduizm, Budizm, Jainizm, Maniheizm gibi beşeri dinlerde, aslı vahye dayanan Yahudilik, Hristiyanlık gibi dinlerde çeşitli şekillerde mevcuttur. Oruç tutmak, diğer ibadetlere göre daha meşakkatli olduğu için Allah orucun farz kılındığını bildirirken psikolojik olarak rahatlatma sağlayacak ve Müslümanların üşenmelerini engelleyecek bir üslup kullanarak oruç tutmanın önceki

¹²⁸ Buhari, Savm, 4.

¹²⁹ Buhari, Savm, 5.

¹³⁰ Ahmet Kahraman, "Eski Dinlerde ve İslam'da Oruç", DİB Dergisi, 1971, X, 318; Recep Demir, "Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslam'da Oruç", Uluslararası Ramazan Sempozyumu, 2015, s.79.

¹³¹ el-Bakara 2/183.

insanlara da farz kılındığını belirtmiştir. Bu üslup öteki ümmetlerde de bulunduğu bilinen namaz için kullanılmamıştır.¹³²

Biz çalışmamızın bu bölümünde vahye dayalı dinlerden Yahudilik ve Hristiyanlıkta oruca kısaca değinmekte fayda görüyoruz.

Yahudilikte Oruç;

Yahudilikte oruç mevcuttur. Bu ibadet, bir tevbe yöntemi olarak görülür. Yahudi kutsal metinlerindeki ifadelerle göre oruç, bilinçli veya bilinçsiz olarak yapılan kötülöklere keffâret olarak ve yapılan kötölükten duyulan pişmanlığın dışı vurumu olarak tutulur. Ayrıca Yahudilerde oruç bir yas işaretidir. Yahudi tarihinin en kötü günleri oruç tutularak anılır.¹³³

Yahudilikte orucun birçok örnekleri olmakla beraber en önemlisi Yom Kippur veya keffâret günü tutulan farz olan oruçtur. Yom Kippur, Yahudilikte önemli bir gündür. Yahudiler o gün iş yapmazlar. Sadece ibadet ve tevbe ile meşgul olurlar.¹³⁴

Yom Kippur veya Keffâret günü tutulan oruç Tevrat'ta şu ifadelerle yer almaktadır:

“Ve sizin için ebedi bir kanun olacak; yedinci ayda, ayın onuncu gününde, canlarınızı alçaltacaksınız. Yerli olsun ve aranızda misafir bulunan garip olsun, hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü o günde, sizi tathir etmek üzere sizin için keffâret edilecektir. Rabbin önünde bütün suçlarınızdan temizleneceksiniz.”¹³⁵

“Rab Musa'ya dedi: Bu yedinci gün, ayın tam onuncu günü, keffâret günüdür. Bizim için mukaddes toplantı olacaktır ve canlarınızı alçaltacaksınız ve Rabb'e ateşle yapılan takdime arz edeceksiniz. O günde hiçbir iş yapmayacaksınız.

¹³² Karagöz, *Oruç İlmihali*, ss.43-44; Kahraman, “Eski Dinlerde ve İslam'da Oruç”, s.318; Osman Cilacı, “Semavi Dinlerde Oruç”, *Diyanet Dergisi*, XVII, 1978, s.195; Ali İhsan Yitik, “İslam'da Oruç”, *DİA*, XXXIII, 415.

¹³³ Adem Özen, *Yahudilikte İbadet*, İstanbul: Ayışığı Yayınevi, 2001, s.174; Demir, “Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslam'da Oruç”, s.85.

¹³⁴ Alemgir Muhammed, *Yaşayan Dünya Dinleri*, İstanbul: DİB Yayınları, 2007, s.240; Demir, “Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslam'da Oruç”, s.86; Yitik, “İslam'da Oruç”, *DİA*, XXXIII, 414; Özen, *Yahudilikte İbadet*, s.177; Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, İstanbul: İsam Yayınları, 2008, s.164.

¹³⁵ Tevrat, Levililer, 16/29-31.

Çünkü Tanrınız Rabb'in huzurunda günahlarınızı bağışlatacağınız bağışlanma günüdür."¹³⁶

Bunun dışında Yahudiler tarihlerindeki acı olayları hatırlamak için yıl içinde birçok oruç tutarlar. Tivratta da zikredildiği gibi bunlar dördüncü, beşinci, yedinci ve onuncu ayların oruçlarıdır. Ester orucu da Yahudilikte tutulan başka bir oruç çeşitidir.¹³⁷

*"Her şeye egemen Rab diyor ki: Dördüncü, beşinci, yedinci ve onuncu ayların oruçları Yahuda halkı için sevinç, coşku dolu mutlu bayramlar olacak. Bu nedenle gerçeği ve esenliği sevin."*¹³⁸

Bakara sûresindeki ayette¹³⁹ hüküm, aslî şekli bozulmamış Tivratt ve ona iman eden Yahudilik'i ifade etmektedir. Elmalılı M. Hamdi Yazır, bu konuyla ilgili olarak şunları söyler:

*"Bir rivayete göre Ramazan orucu veya aynı miktar oruç Yahudi ve Hristiyanlara da farz kılınmıştı. Yahudiler bunu terk ederek senede bir gün oruç tutmaya başlamışlar ve bugünün firavunun boğulduğu gün olduğu zannına kapılmışlardır. Halbuki bunda da yanlışlar zira firavunun boğulması aşure günü vaki olmuştur."*¹⁴⁰

Hristiyanlıkta Oruç;

Hristiyanlıkta da oruç ibadeti mevcuttur. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Çarşamba ve Cuma günleri oruç tutulmuştur. Bunun sebebi, Hz İsa'nın ölümü öncesinde ve ölümü sırasında çektiği acıların içselleştirilmesidir. Günümüzde ise Hristiyanlarda iki çeşit oruç vardır. Bunlardan birisi şükran orucu, diğeri ise kiliseye mensubiyet orucudur. Tarihsel süreç içinde Hristiyan mezhepleri arasında oruçla ilgili farklılıklar olmuştur.¹⁴¹

Elmalılı M. Hamdi Yazır Hristiyanlıkta oruç hakkında der ki:

¹³⁶ Tivratt, Levililer, 23/26-29.

¹³⁷ Yitik, "İslam'da Oruç", DİA, XXXIII, s.414; Özen, *Yahudilikte İbadet*, ss.178-179, Gürkan, *Yahudilik*, s.168.

¹³⁸ Tivratt, Zekeriya, 8/19.

¹³⁹ el-Bakara 2/183.

¹⁴⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Kitabevi, I, 626; Cilacı, "Semavi Dinlerde Oruç", ss.194-195.

¹⁴¹ Demir, "Diğeri İnanç Sistemlerinde ve İslam'da Oruç", s.91

“Hristiyanlara gelince bunlar da Ramazanda oruç tutarlarmış. Nihayet pek şiddetli sıcağa tesadüf etmişler, bunun üzerine yaz ile kış arasında mutedil, sabit bir mevsimin tayininde alimlerin reyî toplanarak bahara tahsis eylemişler ve bu tebdile keffâret olmak üzere de on gün daha eklemişler, kırk güne ulaşmış. Sonra hükümdarları hastalanmış, bunun için de on gün daha eklemişler, elli güne ulaşmış. Daha sonraları orucun mahiyetini değiştirmişlerdirki buna perhiz denir.”¹⁴²

Cahiliyye Devri Araplarında Oruç;

“Nebi, Yahudileri aşure günü orucunu tutarken gördü ve bu ne diye sordu. Onlar da ‘ bu gün Allah ’ın İsrailoğullarını düşmanlardan kurtardığı gündü ve bugün de Musa oruç tuttu’ dediler. Bunun üzerine Allah Rasulü ‘biz Musa ’ya sizden daha layıkız’ dedi. Kendisi de oruç tuttu ve orucu emretti.”¹⁴³

Cahiliye dönemi Araplarında da oruç mevcuttur. Hz Aişe’den gelen yukarıdaki rivayetten de muharrem ayının onuncu günü oruç tutmanın cahiliye dönemi Araplarının adeti olduğu anlaşılmaktadır. Ramazan orucu da Hz İsmail ve babası Hz. İbrahim’in şeriatından kalmış bir gelenek olarak Araplarca bilinirdi. Bazı kimseler de bu ayda oruç tutardı. Peygamberimiz de bu ayda Hira dağına çekilirdi ve ibadetle meşgul olurdu. Cahiliye dönemi Araplarının recep ayında da oruç tuttıkları rivayetleri mevcuttur. İslam’dan önce Arapların tuttuğu bir oruç daha var ki bu da sükut orucudur. Bu oruç bir gün boyunca hiç konuşmamak suretiyle eda edilirdi ve ibadet olarak kabul olunurdu.¹⁴⁴

¹⁴² Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, I, 626; Cilacı, “*Semavi Dinlerde Oruç*”, s.195.

¹⁴³ Buhârî, *Savm*, 69.

¹⁴⁴ Hayrettin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009, s.78; Saleh Kazımov, “*İslam’dan Evvelki Dinlerde Oruç*”, *İlmi Mecmua*, 2008, sy.9, s.398; Demir, “*Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslam’da Oruç*”, s.94.

İKİNCİ BÖLÜM

ORUCU BOZAN VE BOZMAYAN ŞEYLERİN KARŞILAŞTIRMALI FIKİH AÇISINDAN İNCELENMESİ

Bu bölümde orucu bozan ve bozmayan durumları ele almadan önce “orucun bozulması” kavramını vermeyi uygun görüyoruz.

2.1. Orucun Bozulması (İftar)

2.1.1. İftarın Tanımı

İki türlü iftar vardır.

Bunlardan birincisi, daha önce geçtiği üzere, “oruç yasaklarının sona erdiği vakit (güneşin batması) gelince orucu açmak” demek olan iftardır.¹⁴⁵

İkinci manada iftar, yani bozma ise orucun tutulduğu esnada vakit gelmeden önce bilerek veya hata yoluyla yeme-içme veya cinsel ilişki şeklinde orucu bozacak bir durumun meydana gelmesidir.¹⁴⁶

Orucu bozan ve bozmayan şeyler (müfsidâtü’s-savm)dan bahsedildiğinde işte bu ikinci iftar kastedilmektedir. Buna göre biz de bu bölümde iftar kavramının bu ikinci anlamı üzerinde duracağız.

2.1.2. İftar Çeşitleri

İftar çeşitlerini, bozmanın kaza veya keffâret gerektirmesi sonucuna göre tam iftar ve nakıs iftar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür:

¹⁴⁵ Bilmen, *Dini Bilgiler*, s.145; Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.513; Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, s.381.

¹⁴⁶ Bk.: Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 185

2.1.2.1. Tam İftar

Orucun bozulma şekli, kazanın yanında keffâreti de gerektirirse buna tam bozma (kemalu'l-cinayet) denir.¹⁴⁷

Orucun tam bozulması hem “sûreten” hem de “mânen” bozulması ile meydana gelir. Bu da yeme-içme suçlarında kasıtlı olarak ve rıza ile adeten gıda, tedavi veya lezzet duyma amacıyla işlenmesi, cinsel suçlarda ise diri bir insana ön veya arka yoldan kasıtlı olarak ve rıza ile cinsel yaklaşımda bulunulması (kadau's-şehve ale'l-kemal) ile olur.¹⁴⁸

Bu bilgiler ışığında tam bozma şartlarını oruçla ilgili şartlar, fiili işleyen kişi ve işlenen fiil açısından üçe ayırmak mümkündür.

2.1.2.1.1. Oruçla İlgili Şartlar

Tam bozulmanın gerçekleşmesi için orucun tam bir oruç olması lazımdır. Bu oruç ile ilgili şartlar şunlardır:

- 1) Orucun Ramazan orucu olması.¹⁴⁹
- 2) Oruca gecedен niyetlenmiş olunması.¹⁵⁰

Keffâret, oruç tutmamanın değil orucu bozmanın cezasıdır. Bu yüzden gecedен/imsak vaktinden önce niyet edilmeyen oruç tam bir oruç olmayacağı için keffâret de gerekmeyecektir.

Ancak Züfer'e göre gecedен niyet edilmemiş olmakla birlikte bil-fiil imsak ile başlanan bir oruç kasten bozulursa kefarete lazım olur.

İmameyn'e göre ise gecedен niyet edilmemiş bir oruç zevalden önce kasten bozulursa, yine keffâret lazım olur.¹⁵¹

2.1.2.1.2. Fiili İşleyen Kişi ile İlgili Şartlar

Fiili işleyen kişi ile ilgili şartlar şunlardır:

¹⁴⁷ Haddadi, Ebû Bekr b. Ali el-Yemeni ez-Zebidi, *el-Cevheretü'n-neyyira*, el-Matbaatü'l-Hayriyye, 1322h., I, 139; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, II, 297; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.299.

¹⁴⁸ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 190-191; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.299.

¹⁴⁹ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 190; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.299; Köksal, *İslam İlmihali*, s.310.

¹⁵⁰ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.300; Köksal, *İslam İlmihali*, s.313.

¹⁵¹ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.300.

- 1) Oruçlunun mükellef olması.¹⁵²
- 2) Orucu bozan fiilde kendi isteği ve rızasının bulunması.¹⁵³

Buna göre kişinin isteği ve rızası olmadan meydana gelen fiiller ya orucu bozmaz veya eksik bozma sayılır.

Orucu hatırladığı halde, abdest alırken ağıza su kaçmak gibi “hata yoluyla” veya “uyku halinde” yemek-içmek gibi orucu bozucu fiil, isteğin bulunmamasından dolayı eksik bozma doğurur ve kazayı gerektirir.¹⁵⁴

Kurtulmanın mümkün olmadığı “zaruri hallerde” ise hem istek hem de rıza bulunmadığı için iftar gerçekleşmiş, dolayısıyla oruç bozulmuş sayılmaz. Mesela abdest alırken ağızda kalan su artığının yutulması,¹⁵⁵ ağızda meydana gelen ve renk ve tat bakımından tükürüğe galip olmayan az miktardaki kanama,¹⁵⁶ ıslak dudakları emmek,¹⁵⁷ havada dağılan toz ve dumanları yutmak¹⁵⁸ istek ve rızanın yokluğundan dolayı orucu bozmaz.

“İkrah hali”nde orucu bozucu bir fiil işlenmesine gelince, bu fiil isteğin bulunmamasından dolayı eksik bozma doğurur ve kazayı gerektirir.¹⁵⁹

- 3) Orucu bozan fiili işlediği esnada oruç tuttuğunu hatırlıyor olması.¹⁶⁰

Bu sebeple ileride geleceği üzere oruç tuttuğunu unutarak yiyip-içmek veya cinsel ilişkiye girmek gibi oruca aykırı bir fiil işlemek orucu bozmaz.

- 4) Oruç tuttuğu esnada orucu bozmayı mübah kılan hastalık veya yolculuk gibi bir mazeretin bulunmaması.¹⁶¹
- 5) Oruçluya orucunu bozduktan sonra oruç bozmayı mübahlaştıran semâvi bir mazeretin gelmemiş olması.¹⁶²

¹⁵² Köksal, *İslam İlmihali*, s.315.

¹⁵³ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 191; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, II, 297; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.300.

¹⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 66-67; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, ss.293-294.

¹⁵⁵ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.294.

¹⁵⁶ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.294.

¹⁵⁷ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.294.

¹⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 98; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 193; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.294.

¹⁵⁹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 63; Köksal, *İslam İlmihali*, s.312.

¹⁶⁰ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.300.

¹⁶¹ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 195; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.300.

¹⁶² Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.300.

Buna göre, Ramazanda oruca niyet eden bir kimse gündüz orucunu bozsa ve aynı gün bayılsa yahut da bir kadın adet görmeye başlasa sadece kaza gerekir. Çünkü bunlar semâvî özürdür. Bu haller, oluşan keffâreti düşürür.¹⁶³

- 6) Orucu bozan fiilin, orucu bozmadığı herkes tarafından bilinmesi gereken bir hatadan sonra bilerek ve isteyerek işlenmesi.¹⁶⁴

Buna göre bir kimse misvak kullandıktan sonra veya gıybet ettikten sonra orucunun bozulduğunu zannederek kasten iftar etse kaza ile birlikte keffâret de gerekli olur. Zira bu iki şeyin orucu bozmadığı herkes tarafından bilinmelidir.¹⁶⁵ Ancak unutarak bir şey yiyen veya fecir doğmuş iken henüz doğmamıştır zannederek veya uyku halinde oruca aykırı bir fiil işlese ve bu fiil ile orucu bozuldu zannetse de tekrar bilerek iftar etse keffâret gerekmez, sadece kaza gerekir. Çünkü bu gibi durumlardaki hükmü herkesin bilmesi beklenmez.¹⁶⁶

2.1.2.1.3. İşlenen Fiil ile İlgili Şartlar

İşlenen fiilin de tam bir cinayet olması lazımdır. Bu ise yeme-içme ve cinsel fiillerde farklılık gösterir. Buna göre ilgili şartları ikiye ayırmak gerekir.

Yeme-içme fiilleri ile ilgili şartlar şunlardır:

- 1) Orucu bozan maddenin vücudun dışından gelmesi.
- 2) İlgili maddenin ağız yoluyla boğazdan içeri geçmesi ve mideye ulaşması.¹⁶⁷
- 3) İlgili maddede adeten gıda alma, tedavi olma veya lezzet duyma amacının bulunması.¹⁶⁸

Cinsel suçlarla ilgili şartlar ise şunlardır:

- 1) Bir insanın ile diğer bir insan arasında gerçekleşmesi.
- 2) İlişki kurulan kişinin canlı/hayatta olması.
- 3) İlişkinin ön veya arka yoldan biri ile olması.¹⁶⁹

¹⁶³ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, ss.195-196; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.303.

¹⁶⁴ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.300.

¹⁶⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 156; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.302.

¹⁶⁶ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.302.

¹⁶⁷ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 190; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, II, 297; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.300.

¹⁶⁸ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 191; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, II, 297; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.300.

Bu şartlardan birini taşımayan cinsel suçlar orucun bozulmasına sebep olabilirse de aşağıda geleceği üzere o durumda sadece kaza gerekli olur.

2.1.2.2. Nakıs İftar

Nakıs iftar ise esasen işlenen fiilin orucu bozma sonucu doğurmasıyla birlikte, şekil veya mana yönünden bazı eksiklikler sebebiyle keffâretin oluşmadığı ve sadece kazanın gerektiği bozma veya bozulmadır.

Cinsel suçlarda şehvetin eksik olarak giderilmesi (temmekkünü'n-noksan fi kadai'ş-şehve¹⁷⁰), yeme-içme suçlarında ise şeklen veya manen gıda, tedavi veya lezzet alma amacının gerçekleşmemiş olması orucu bozma sonucunu doğurmakla birlikte eksik cinayet sebebiyle kefarete düşer.

Bunlara cinsel suçlardan şeklen veya manen eksiklik taşıyan ölü insan veya hayvan ile cinsel ilişki ve eşine ön veya arka yol dışından yaklaşmak veya kadına bakmak suretiyle inzal oluşması örnek verilebilir.¹⁷¹

Yeme-içme suçlarına da gıda sayılmayan, bedenine faydasına olmayan, insan tabiatının nefret ettiği bir şeyin kasten ve rıza ile yenilip içilmesi ya da bir ilacın ağız dışındaki bir yoldan içeriye akıtılması şeklen veya manen eksiklik taşıdığı için orucu bozup kazayı gerektirirse de keffâreti gerektirmez.¹⁷²

Burada belirtmelidir ki, hem şeklen hem de manen cinayet sayılmayan fiiller orucu bozmaz. Mesela bir kişi hanımının çıplak bedenine eli ile dokunsa veya öpse de inzal vaki olmasa bu hem şekil olarak hem de mana olarak cinsel ilişki sayılmadığı için orucu bozmaz.¹⁷³

Buna benzer durumlar ileride detaylı olarak verilecektir.

¹⁶⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, ss.190-191; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.300.

¹⁷⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 148; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 191; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, II, 297.

¹⁷¹ Haddâdi, *el-Cevheretü'n-neyyira*, I, 139; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, II, 293.

¹⁷² Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.300.

¹⁷³ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 148; Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

2.2. Orucu Bozduğunda İttifak Edilen Durumlar

Bu bölümde orucu bozan durumlar dört mezhebe göre ele alınacaktır. Orucu bozan durumlardan bazılarında dört mezhep ittifak etmiş, bazılarında ise ihtilaf etmiştir.

Orucu bozduğunda ittifak edilen durumlar, kaza ve keffâreti gerektiren ve sadece kazayı gerektiren durumlar olmak üzere ikiye ayrılır:

2.2.1. Orucu Bozup Hem Kaza Hem Keffâreti Gerektiren Durumlar

Orucu bozmakla birlikte kaza ile beraber keffâreti de gerektiren durumlar daha önce geçtiği gibi tam bir şekilde bozulan Ramazan orucu için söz konusu olur.¹⁷⁴

2.2.1.1. Oruçlu Olduğunu Hatırladığı Halde Cinsel İlişkide Bulunmak

Ramazan günü oruçlu iken bile bile ve isteyerek cinsel birliktelikte bulunan kimseye hem kaza hem de keffâret gerektiği konusunda bütün mezhep imamları görüş birliği içindedirler. Kaza, bozduğu orucun yerine geçer, keffâret ise işlediği suçun cezasıdır.¹⁷⁵ Bu meselenin dayandığı delil, Ramazan ayında gündüz hanımıyla cinsel ilişkide bulunan bedevi ile ilgili olaydır. Hz Peygamber bu bedeviye kefarete gerektiğine hükmetmişti. Bu kefarete de ya köle azad etmek, köle bulamazsa peş peşe iki ay oruç tutmak, buna da gücü yetmezse altmış fakiri doyurmaktır.¹⁷⁶

Nitekim Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre;

Adamın biri Peygamber Efendimiz'e gelerek "mahvoldum" dedi. Efendimiz de "sana ne oldu?" diye sorunca, o kimse:

- "Ramazanda oruçlu iken bile bile karıma yaklaştım" diye cevap vermiştir.

Bunun üzerine Peygamberimiz:

- "Azad edecek bir köle bulabilir misin? demiştir. Soran kişi ise:

¹⁷⁴ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.299.

¹⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 71; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 190; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 64; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 149; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 177; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 140; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 205; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 111-112; Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007, ss.124-125.

¹⁷⁶ Buhârî, Savm, 30.

- “Bulamam” deyince Efendimiz:

-“Öyleyse iki ay arka arkaya oruç tutmaya gücün yeter mi?” diye sormuş. Soru soran kişi ise “gücüm yetmez” demesi üzerine Peygamberimiz: “Altmış yoksulu doyurmaya gücün yeter mi?” diye sorunca o kişi “ hayır, yetmez” demiştir. Bu esnada Efendimiz’e hurma ile dolu bir zenbil getirilmiş. Efendimiz de o kişiye:

-“Al bunu yoksullara dağıt” demiştir. Soruyu soran kişi de:

-“Allah’a yemin ederimki Medine’nin karataşlı iki yanı arasında benim ailemden daha yoksul bir aile yoktur.” deyince Allah’ın Rasûlü gülmüş ve “haydi git de onu ailene yedir.” buyurmuştur.¹⁷⁷

Bu hadisle keffârette sıranın bağlayıcı olup olmadığı, erkeğe gerektiği gibi kadına da keffâretin gerekip gerekmediği, cinsel ilişkide olduğu gibi yiyip içmenin de keffârete neden olup olmadığı gibi konular gündeme gelmiştir. Bu konularda fıkıh kitaplarında olan hükümler aşağıda ayrıntılı olarak incelenecektir.

Oruç keffâretinin nasıl yerine getirileceğine gelince, bu konuda mezheplerin ikiye ayrıldığı görülmektedir.

Kısaca görüş ayrılığı bu keffâretin, zihâr keffâretinde olduğu gibi vacib-i müretteb mi yoksa vacib-i muhayyer mi olduğundadır. Yani bir kimse hadisteki sıraya göre önce köle azad etmek, buna gücü yetmezse altmış gün oruç tutmak, buna da gücü yetmezse altmış yoksulu doyurmak zorunda mıdır, yoksa bunlardan birini seçmede özgür müdür?

Mezhepler arasındaki bu ihtilafın sebebi; bu husustaki hadislerin ve kıyasların çelişmesidir. İbn Rüşd’e göre yukarıda geçen bedevi hadisinin zâhiri, sıralı olduğunu gösterir. Çünkü Allah Rasulü o bedeviye bunların her birine gücü yetip yetmediğini sıra ile sormuştur. Bu konuda birbirleriyle çelişen kıyaslar ise bu keffâretin bir taraftan yemin, diğer taraftan da zihâr keffâretine benzemesidir. Ancak bu keffâret yeminden çok zihâr keffâretine daha yakındır.¹⁷⁸

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, oruç keffâretinde sıra olması bağlayıcıdır. Bu konudaki delil ise “Ramazanda bile bile orucunu bozan kimseye

¹⁷⁷ Buhâri, Savm, 30.

¹⁷⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 67.

zihâr yapana gereken şey gerekir."¹⁷⁹ hadisidir. Bu hadisle anlatılan şey muhayyerlik hakkı değil, keffârette yerine getirilecek şeyleri toplu bir şekilde belirtmektir. Bu sıraya göre önce köle azat edilir, eğer buna güç yetirilemezse iki ay oruç tutulur, buna da güç yetirilemezse altmış fakir doyurulur.¹⁸⁰

Mâlikî mezhebine göre ise bu keffâret, vacib-i muhayyerdir. Yani kişi üç seçenek olan köle azadı, altmış gün oruç tutmak ve altmış yoksulu doyurmak şıklarından istediğini seçebilir.¹⁸¹ Mezhebin bu konudaki delili de "*Adamın biri Ramazan'da orucunu bozmuştu. Hz. Peygamber de ona ya bir köle azat etmesini, ya iki ay zincirleme oruç tutmasını, ya da altmış yoksulu doyurmasını emretti.*" hadisidir.¹⁸² Bu hadisin zahiri de muhayyer olduğunu göstermektedir. Çünkü hadisteki "ya" kelimesi muhayyerlik anlamı vermektedir.¹⁸³

Cinsel ilişkide bulunan taraflardan hangisine keffâretin gerektiği de tartışılmıştır. Erkeğin keffâret sorumluluğunda ittifak edilmiş¹⁸⁴ olmakla birlikte kadının sorumluluğu için mezhepler arasında bazı görüş ayrılıkları vardır.

Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre rızası olması halinde kadına da keffâret gerekir. Keffâreti gerektiren neden tam bir suç olan oruç bozmadır. Bu erkek tarafından gerçekleştiği gibi kadın tarafından da gerçekleşir. Yani zina nedeniyle kadına ceza gerektiği gibi rızası olduğu takdirde oruçta da keffâret gerekir. Çünkü cinsel ilişki sebebiyle kadın da Ramazana olan saygıyı çiğnemiştir. Ama eğer erkek kadını zorlayarak cinsel ilişkide bulunursa kadına keffâret değil kaza gerekir.¹⁸⁵

Şâfîlilere göre bu konuda üç rivayet vardır. Biri Hanefîlerde olduğu gibi kadına da keffâret gerekir. Diğer bir görüşe göre keffâret kadına değil sadece erkeğe gerekir. Diğer bir görüşe göre de bedeni keffâret ile mali keffâret birbirinden ayrılır. Yani oruç şeklindeki keffâret kadına aittir. Keffâret mali olduğu zaman kadının

¹⁷⁹ Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *Sünen-i Dârekutnî*, Hicaz, 1386, I, 190.

¹⁸⁰ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 70; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II, 412; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 71-72; İbn Nuceym, *Bahru'r-Râik*, II, 298; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, VI, 332; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 140; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.307; Komisyon, *İlmihal*, DİB, s.412.

¹⁸¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 67.

¹⁸² Müslim, "Savm", 84.

¹⁸³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 67; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 71.

¹⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 72; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 66; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, VI, 334; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 325.

¹⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 72-73; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 70; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 66; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 325; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, I, 205; Zuhâylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 102.

yerine eşi verir. Şâfiî'nin bu konudaki delili yukarıda geçen bedevi hadisidir. Çünkü o hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) kadın tarafına ait keffâretin değil de erkek tarafına ait keffâretin hükmünü belirtmiştir. Şayet böyle bir durumda kadına da keffâret gerekmiş olsaydı Hz. Peygamber hadisinde bunu da söylerdi. Ayrıca keffâretin nedeni cinsel ilişkidir. Bunu yapan ise kadın değil erkektir. Çünkü kadın ilişkinin mahallidir, ilişkide bulunan kişi değildir. Son olarak cinsel ilişkinin keffâreti bedensel ise gusletmede olduğu gibi ikisi de buna ortak olurlar. Keffâret mali olduğu zaman da mehir de ve gusül suyunun parasında olduğu gibi erkek üstlenir.¹⁸⁶

İbn Rüşd'e göre bu konuda mezhepler arasındaki ihtilafın sebebi yukarıda geçen bedevi hadisinin zâhiri ile kıyasın çelişmesidir. Hz Peygamber bu hadiste kadına keffâret ödemeyi emretmemiştir. Ancak kıyas ise kadını da erkek gibi sorumluluk altında iktiza etmektedir. Çünkü ikisi de mükelleftir.¹⁸⁷

2.2.1.2. Oruçlu Olduğunu Hatırladığı Halde Yemek veya İçmek

Bu tür suçlarda orucun bozduğunda ittifak edilmişse de keffaret gerektirip gerektirmeyeceğinde ihtilaf edilmiştir.

Hanefî ve Mâliki mezhebinde, mazeretsiz olarak orucunu yemek-içmeyle bozan kimseye de hem kaza hem de keffâret gerekir.¹⁸⁸

Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde ise orucunu bilerek yemek-içmeyle bozan kimseye keffâret gerekmez.¹⁸⁹

Bu ihtilafın sebebi, orucunu yiyerek ve içerek bozan kimseyi, cinsel birliktelik ile bozan kimseye kıyas etmekte ihtilaf etmeleridir. Keffâreti gerektiren cinsel birliktelikte oruç ibadetine karşı bir saygısızlık varsa, aynı şekilde oruçluysen bilerek yeme ve içmede de aynı saygısızlık vardır diyenler bu iki duruma aynı hükmü vermişlerdir. Cinsel birliktelik ile yiyip içmeye aynı hükmü vermeyenlerin görüşü ise şu şekildedir: Keffâret saygısızlığa karşı bir ceza ise de bu ceza en çok cinsel birlikteliğe uygundur. Çünkü cezadan maksat kötülüğü önlemek olduğuna göre en büyük ceza da nefsin en çok arzuladığı kötülüğe karşı verilir. Diğer arzulara nazaran

¹⁸⁶ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, VI, 334; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 72; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 150.

¹⁸⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 66.

¹⁸⁸ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 190; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 150; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 65.

¹⁸⁹ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 178; Behûtî, *Keşşâfu'l-Gınâ'*, II, 327.

nefsin en çok tatmin etmek istediği ise cinsel arzudur. İşte bu düşüncede olanlar ise keffâretin sadece cinsel birlikteliğe mahsus olduğunu söylemişlerdir.¹⁹⁰

2.2.2. Orucu Bozup Sadece Kazayı Gerektiren Durumlar

Orucu bozup yalnız kazayı gerektiren durumlar daha önce geçtiği üzere eksik bozma yoluyla bozulan oruçlardır. Orucu bozup kazayı gerektirdiğinde ittifak edilen durumlar şunlardır:

2.2.2.1. Toprak, taş gibi gıda cinsinden olmayan bir şey yemek, bile bile çamur, kireç yemek ve çakıl taşı yutmak

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre oruç bozulur ve kazası gerekir. Orucun rüknü, kişinin vücudunun içine bir şey ulaştırmaktan kendini alıkoymasındır. Taş ve toprak gibi şeyler yutmakla bu rükün ortadan kalkar. Ancak böyle bir durumda keffâret gerekmez. Çünkü insan tabiatı onu arzulamaz. Oruca karşı işlenen suç, rükünün hem şeklen hem de manen yok olmasıyla tamamlanır. Rükünün manen yok olması da arzunun yatıştırılmasıyla olur. Diğer türlü suç tam olmaz. Suçun noksan olması durumunda da yokluk şüphesi vardır. Keffâret de şüphe ile düşer. Fakat Mâlikî mezhebine göre bu durumda olan kişiye keffâret gerekir. Çünkü bu kişi mazeretsiz olarak orucunu bozan kişidir. Onun bu davranışla gıda cinsinden bir şey yemesinden farklı olarak orucu bozma dışında bir amacı yoktur.¹⁹¹

2.2.2.2. Erkeğin kadını öperken veya ona dokunurken inzâl olması

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre bu kimsenin orucu bozulur ve kaza gerekir. Ama keffâret gerekmez.¹⁹² Kişiden meni inzal olunca cinsel ilişkide bulunmuş gibi olur. Bundan dolayı ihtiyaten kaza gerekir. Ama bilfiil cinsel ilişkide bulunmadığı için keffâret gerekmez. Çünkü keffâret bir çeşit cezadır. Şüpheli durumlarda ise ceza düşer.¹⁹³ Kişi cinsel ilişkide bulunmayacağından ve inzal

¹⁹⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 150; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 178; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 327; Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, ss.125-126.

¹⁹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 74-100; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 295-296; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II, 403; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, VI, 315; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 328; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 52; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 202; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 93-99.

¹⁹² Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 148; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 53; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 178; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 319.

¹⁹³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 191; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 178; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 89-100.

olmayacağından emin olduğu zaman ise öpmesinde bir sakınca yoktur. Eğer kendine güvenmezse mekruhtur. Zira oruç öpme ile bozulmuyorsa da bu fiil sonuç itibariyle çoğu kez bozucu olur. Bundan dolayı kişinin kendine güveni olduğu zaman öpmenin kendisi, güveni olmadığı zaman ise bu fiilin sonucu göz önünde bulundurulur.¹⁹⁴

2.2.2.3. Oruçlu olduğunu hatırladığı halde kendini ağız dolusu kusturması

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre oruç bozulur ve kaza gerekir.¹⁹⁵ Hanefiler ve Hanbelîler bu konuda:

"...و من استقاء عَمْدًا فَلْيُقْضِ"

"...kendini kasten kusturan kimseye ise kaza lazım gelir" hadisine dayanırlar.¹⁹⁶ Kendiliğinden gelen kusmalar ise orucu bozmez. Ancak bu kişiye bir şey yeme ve içmeyle bozmadığı için bu kişiye keffâret gerekmez. Kişinin kendi isteği dışında kusması ise bir şey gerektirmez.¹⁹⁷ Bu konuda dayanılan delil:

"ثَلَاثٌ لَا يُفْطِرْنَ الصَّائِمَ: الْفَيْءُ..."

"Üç şey kişinin orucunu bozmez: Kusmak..." hadisidir.¹⁹⁸

2.2.2.4. Ağza ve burna ilaç koymak

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre bu durum orucu bozar ve kazası gerekir.¹⁹⁹ Çünkü ağza ve burna konulan ilaç mide veya beyinden birisine

¹⁹⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 65; Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s.140; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 53; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 319; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyeye*, I, 200; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

¹⁹⁵ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 414; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 54; Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 356; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 131-132; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

¹⁹⁶ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, "Savm", Tunus: Dâru Sahnûn, 1992, 25.

¹⁹⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 149; İbn Nuceym, *Bahru'r-Râik*, II, 295-296; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 54; Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 356; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 131-132; Şürünbülâlî, *Merâkı'l-Felâh*, s.246; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 90-100.

¹⁹⁸ Tirmizî, "Savm", 24.

¹⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 67; Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, II, 425; Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 357; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 121.

ulaşır. Oruç da vücuda giren şeyden dolayı bozulur. Tam anlamıyla suç gerçekleşmediği için de bunu yapana keffâret gerekmez.²⁰⁰

2.2.2.5. İmsak Olduğu Halde Bunu Bilmeden Bir Şey Yeme ve İçme

Bu durum, Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre orucu bozar ve kaza gerekir. Ama bu suç olmadığı için keffâret gerekmez.²⁰¹ Hanefilere göre hükmü delil ile kıyasa aykırı olarak sabit olan bir şeye başkası kıyaslanamaz. Asıl olan kıyasa aykırı olarak sabit olmuştur. Onun hükmü her açıdan onun gibi olan bir şeye verilir. Yanılan kişi, unutan gibi değildir. Genelde yanılmadan kaçınmak mümkündür ama unutmadan kaçınmak mümkün değildir. Bu kişinin orucu, orucun rüknü olan imsak bulunmadığı için bozulmuştur. Fakat bu kişinin vaktin hakkını yerine getirmesi için günün kalan kısmında bir şey yiyip içmemesi gerekir. Çünkü orucun kaçırılması durumunda, gündüz vakti yemeyi içmeyi terk etmek dinen arzulanan bir şeydir.²⁰²

2.2.2.6. Güneş Battı Zannederek Bir Şey Yemek ve İçmek

Dört mezhebe göre böyle bozulan orucun kazası gerekir. Çünkü oruçlu kişinin bundan sakınması mümkündür.²⁰³ Bununla birlikte Mâlikî mezhebine göre ise güneş battı zannederek yiyip içen kimseye kazanın yanında keffâret de gerekir.²⁰⁴

2.2.2.7. Ön ve arka boşaltım yoluna ilaç koymak

Hanefî mezhebine göre arka boşaltım yoluna ilaç konulduğu zaman oruç bozucu bir şey vücudun içine ulaşmış olduğu için orucu bozar. İdrar yoluna ilaç damlatan kimsenin orucu Ebu Hanife'ye göre bozulmaz, Ebu Yusuf'a göre ise bozulur. Ebu Yusuf, erkeğin cinsel organının idrar yolu olduğuna bakarak ilgili organ

²⁰⁰ İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II, 402; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 121; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 90-99; Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, s.285; Köksal, *İslam İlmihali*, s.312; Ahmet Gürtaş, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, s.55; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

²⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 55; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 69; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, VI, 328; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 322.

²⁰² Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 192; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 69; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 322, Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 194; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 96-105; Köksal, *İslam İlmihali*, s.313; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

²⁰³ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 56; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 192; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 69; Şirbîni, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 177; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 323, Köksal, *İslam İlmihali*, s.313; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 96-105.

²⁰⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 69; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 195; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 96-105.

ile karın arasında açık bir kanal bulunduğuna, Ebu Hanife ise bu iki yer arasında mesane bulunduğu için idrarın mesaneden sızdığına kanaat getirmişlerdir. İhtilaf damlatılan şeyin mesaneye ulaşip ulaşmaması konusundadır. Damlatılan şey mesaneye ulaşmazsa mezhep imamlarının ittifakı ile orucu bozmaz.²⁰⁵ Kadının cinsel organından yahut makattan ilaç konulduğu takdirde ise orucu bozacağında ihtilaf yoktur.²⁰⁶

Mâlikî mezhebine göre erkeklik organından içeriye sıvı bir maddenin şırınga edilmesi ile oruç bozulmaz. Çünkü bu maddeler mideye ulaşmamaktadır. Makat, kadının cinsel organı gibi vücudun alt kısmındaki deliklerden mideye ulaşan sıvı veya katı maddelerin orucu bozması için deliğin geniş olması gerekir. Fakat erkeğin aletinin deliği ve câife²⁰⁷ böyle değildir. Bu deliklerden içeri giren maddelerin katı değil sıvı olması şarttır. Sıvı maddelerin mideye ulaşması ister vücudun üst kısmındaki bir delikten, ister alt kısmındaki bir delikten girsin orucu bozar. Katı maddelerin mideye ulaşması ise eğer delik vücudun üst kısmında ise orucu bozar, alt kısmında ise bozmaz.²⁰⁸

Şâfiî mezhebine göre erkeklik organına sıvı şırınga etmekle oruç bozulur. Erkeklik organının ucuna damlatılan damla mesaneye gitmese bile kişinin orucu bozulur. Karına, bağırsaklara ve mesaneye ulaşan her şeyi almak sebebiyle de oruç bozulur.²⁰⁹

Hanbelî mezhebine göre de makata şırınga yapmak orucu bozar ve kaza gerekir. Çünkü bunlar oruçlu kişinin kendi isteği ile içerisine girmektedirler. Erkeklik organına sıvı damlatmak, mesaneye ulaşmış olsa bile mideye ulaşacak bir kanal bulunmadığı için orucu bozmaz.²¹⁰

²⁰⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 74; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 67; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 121.

²⁰⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 151; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 74; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 192-193; Şürübnülâlî, *Merâkı'l-Felâh*, s.246; Alemgir Muhammed, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, s.56; Hasip Asutay, *Oruç Risalesi*, İstanbul: Hacegan Yayınları, 2014, s.63.

²⁰⁷ Câife: Karında, sırtta ve göğüste açılan yaralar gibi iç boşluğa kadar işleyen yaradır. Bugün tıbbın uygulamaları arasında varolan kolostomi caife kapsamına alınabilir. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.65.

²⁰⁸ Ebu Abdullah el-Mâlikî, *Menhu'l-Celîl*, Beyrut, II, 1409, 147; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 90.

²⁰⁹ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 156; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 95; Asutay, *Oruç Risalesi*, s.41.

²¹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 121; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 99-104.

2.3. Orucu Bozmadığında İttifak Edilen Durumlar

Orucu bozmadığında ittifak edilen durumlar şunlardır:

2.3.1. Kişinin uykuda ihtilam olması

Mezheplerin ittifakıyla ihtilâm olmakla oruç bozulmaz.²¹¹ İhtilamda kadına dokunulmadığı için ihtilam cinsel ilişki değildir. Düşünmek, şehvetle bakmak veya arada bir engel bulunduğu halde kadın tenine dokunmak suretiyle meninin boşalmasından dolayı da oruç bozulmaz. Çünkü bu da cinsel ilişki değildir. Bu durumlar da ihtilam olmaya benzetilmiştir.²¹²

2.3.2. Vücuda krem, saçlara ve bıyıklara yağ, biryantin ve jöle sürmek

Hanefî, Şâfiî, Hanbelî mezheplerine göre oruç bozulmaz.²¹³ Vücuda yağ sürmekte de bıyığı yağlamakta da oruç bozacak bir durum yoktur. Suya dalma ve yıkanma orucu bozmadığı gibi vücuda krem gibi şeyleri sürmekle de oruç bozulmaz. Çünkü bu gibi şeyler açık kanaldan karına ulaşmaz. Bu durumda başa, karna yağ sürmekle derideki gözeneklerden derinin emmesi sonucu yağın içeriye girmesi orucu bozmaz.²¹⁴ Ama Hanefîlere göre bir kişi bıyığına yağ sürse ve orucunun bozulduğunu zannedip bile bile yerse hem kaza hem de keffâret gerekir. İster fetvaya ister bir hadise dayanılsın sonuç değişmez. Çünkü bu durumda oluşan zan ve fetva icma'a aykırıdır ve geçersizdir.²¹⁵

²¹¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 63; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 192-193; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 56; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 128, Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 96-105.

²¹² İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II, 399; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 148; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 293; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 56; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 128; Şürünbülâlî, *Merakü'l-Felâh*, s.245; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 200; Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, s.285; Bilmen, *Dini Bilgiler*, s.146; Ateş, *Yeni İslam İlmihali*, s.218; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

²¹³ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 148; Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 358; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 122; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 199.

²¹⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 148; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 192-193; Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 358; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 122; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 199; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

²¹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 80.

2.3.3. Midesi bulanıp elinde olmayarak kusmak

Dört mezhebe göre bu durumda oruç bozulmaz.²¹⁶ İstem dışı kusmada kusmuğun ağız dolusu olup olmamasında hüküm olarak fark yoktur.²¹⁷

2.3.4. Herhangi bir şeyi ağzına koyup tadına bakmak

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre bozulmaz.²¹⁸ Çünkü oruç ancak herhangi bir şeyin kafa veya karın boşluğuna girmesiyle bozulur. Bir şeyin tadına bakmakla da böyle bir durum gerçekleşmez. Ama orucun bozulmasına yol açabileceği için mekruhtur.²¹⁹

2.3.5. Oruçlu kadının çocuğu için yemekleri çiğnemesi

Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre sakınca yoktur. Ama başka bir imkan varsa orucun bozulmasına yol açabileceği endişesiyle mekruhtur.²²⁰

Şâfiî mezhebine göre de bu durumda oruç bozulmaz.²²¹

2.3.6. Oruçlu kimsenin misvak kullanması

Hanefî mezhebine göre, oruçlu bir kimsenin misvak kullanması orucu bozmamaktadır. Böyle bir eylem günün hangi saatinde yapılırsa yapılsın hüküm aynıdır.²²² Mekruh da sayılmayan misvak kullanımında misvağın kuru veya yaş olması hükmü değiştirmemektedir.²²³

²¹⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 149; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 54; Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 356; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 131-132; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 89.

²¹⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 149; Haddadi, *el-Cevheretü'n-neyyira*, I, 139; Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 356; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 131-132; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 89; Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, s.285; Ateş, *Yeni İslam İlmihali*, s.218.

²¹⁸ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 416; Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, 270; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 168; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 329; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 99.

²¹⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 151; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 301; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 199; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 168; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 99; Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, s.285.

²²⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 151; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 416; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 74-75; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 301; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 199; Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, 271.

²²¹ Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 369.

²²² Serahsî, *el-Mebsût*, III, 99; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 151; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 199.

²²³ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 419; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 77; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 199.

Mâlikî mezhebine göre de oruçlunun misvak kullanması oruca zarar vermez. Bu eylem günün hangi saatinde yapılırsa yapılsın hüküm aynıdır. Fakat mezhep bu konuda misvakın yaş veya kuru olmasında ayırım yapmıştır. Yaş misvak kullanımını mekruh görmekle birlikte kuru misvakı suyla ıslatıp kullanmakta ise bir beis görmemiştir.²²⁴

Şâfiî mezhebine göre oruçlunun misvak kullanması orucu bozmaz. Ama oruçlu bir kimsenin öğleden sonra misvak kullanması mekruhtur. Çünkü oruçlu olan bir kişi öğleden sonra ağzının tadı bozulduğu için, kana boyanmış şehit misali Allah indinde kıymet kazanmış olur. Ağzına misvak sürdüğünde Allah katında değerli olan kokuyu yok etmiş olur.²²⁵

Hanbelî mezhebine göre de oruçlu kimsenin misvak kullanması orucu bozmaz.²²⁶

2.3.7. Oruçlunun vücuduna mızrak, demir ve bıçak batması

Hanefî mezhebine göre oruçlunun vücuduna mızrak batırılrsa ve mızrağın ucu karın boşluğuna kadar ulaşırsa orucu bozulmaz. Mızrağın ucunun batırmanın elinde oluşu, hükmen onun karına ulaşmasına engel kabul edilir. Ama mızrağın ucundaki demir içinde kalsa oruç bozulur. Çünkü bu durumda içeride kaybolmuştur ve karna ulaşmış sayılır. Bu durum oruçlunun ip yutmasına benzer. Yutulan ipin bir ucu kişinin elinde duruyorsa oruç bozulmaz. Ama ip tamamen mideye girmişse oruç bozulur.²²⁷

Şâfiî mezhebine göre, kişi vücuduna bıçak batırır veya bir başkası tarafından kendi rızasıyla bıçak batırılrsa, bıçak kişinin vücut boşluğuna girdiğinde oruç bozulur. Bu durumda bıçağın bir kısmının dışarıda olup olmaması arasında bir fark yoktur. İp yutmaya gelince, ipin bir ucunu yutmuş diğer tarafı dışarıdaysa bir ucun vücuda ulaşmasıyla oruç bozulur.²²⁸

²²⁴ Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, 272; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 93.

²²⁵ Nevevî, *Ravzatu't-Talibîn*, II, 368; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 151.

²²⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 122; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 106.

²²⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 98; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II, 397; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 68.

²²⁸ Nevevî, *Ravzatu't-Talibîn*, II, 358.

Hanbelî mezhebine göre kişi ipin hepsini veya bir kısmını yutsa veyahut da bıçağın ucu kişinin fiiliyle veya onun izni ile başkasının fiiliyle karında kaybolursa oruç bozulur.²²⁹

2.3.8. Oruçlu iken duman ve toz yutmak

Dört mezhebe göre duman ve toz yutmak oruçlunun kendi isteği ve zorlaması ile olmazsa orucu bozmaz.²³⁰ Çünkü bu gibi durumlardan sakınmak ve kaçınmak mümkün değildir. Un öğütme işi ile uğraşan kimsenin boğazına un tozu kaçması halinde hüküm yine aynıdır. Fakat bir kimse oruçlu olduğu halde bilerek ve isteyerek dumanı burna ve ağza çekse orucu bozar. Sigara içilmesi de böyledir. Çünkü bunlardan sakınmak mümkündür.²³¹

2.3.9. Oruçlu iken tükürük veya balgam yutmak

Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre balgamı yutmak, bilerek burnuna çekip sümürmek gibi durumlar orucu bozmaz. Çünkü bunlar beyinden gelmektedir. Ama tükürüğü ağızda biriktirip yutmak mekruhtur. Pis oldukları için bunları dışarı atmak en güzeldir. Atmak mümkün değilse mutlak olarak bir şey gerekmez. Bu konuda mideyi doldurması veya doldurmaması, kasıtlı veya yanlışlıkla olması arasında fark yoktur.²³²

Şâfiîlere göre kaynağından çıkan halis temiz tükürük ağızda toplandıktan sonra yutulursa orucu bozmaz. Tükürüğün kaynağı ağızdır. Kişi tükürüğünü dili üzerine çıkarsa da sakınılması güç bir durum olduğu için orucu bozmaz. Bununla beraber kişi tükürüğünü toplamakla kaynağından ayırmış, dışarıya çıkarmış olmaz. Bu durum tükürüğü kaynağından değişik zamanlarda yutmak gibidir. Eğer tükürük kişinin ağzından çıkıp sonra onu tekrar ağzının içine alır da yutarsa orucu bozulur.²³³

²²⁹ Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ*, II, 318.

²³⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 395; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 294; Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, II, 441; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, VI, 326; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 122; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 203.

²³¹ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 98; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 193; Şürünbülâlî, *Merâkı'l-Felâh*, s.245; Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, II, 441; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, VI, 326; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ*, II, 320-321; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 87-104; Köksal, *Çağdaş İslam İlmihali*, s.313; Ateş, *Yeni İslam İlmihali*, 218; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

²³² Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 199; Ebû Abdullah el-Mâlikî, *Menhu'l-Celîl*, II, 133; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 87-93.

²³³ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, II, 157; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 95.

Hanbelîlere göre tükürüğü ağızda topladıktan sonra bilerek yutmak orucu bozmez. Çünkü tükürük kaynağından mideye zaten ulaşmaktadır. Oruçlu kişinin tükürüğü elbisesine, parmaklarına veya dudakları arasına çıksa, sonra da içeri alarak yutarsa bu kişinin orucu bozulur. Çünkü ağız dışından içeriye bir şey girmektedir. Dolayısıyla bu durum başka bir şeyi yutmaya benzer. Genizde biriken balgamı dışarı çıkarmakla oruç bozulmaz. Fakat bu balgam dışarı çıktıktan sonra yutulursa oruç bozulur.²³⁴

2.4.Orucu Bozup Bozmadığında İhtilaf Edilen Durumlar

Orucu bozup bozmadığında ihtilaf edilen durumlar şunlardır:

2.4.1. Oruçlu olan bir kimsenin unutarak bir şey yemesi, içmesi veya cinsel ilişkide bulunması

Hanefî mezhebine göre bu durumda oruç bozulmaz.²³⁵ Hanefîler bu konuda;

"إِذَا نَسِيَ فَأَكَلَ وَشَرِبَ فَلَيْتَمَّ صَوْمَهُ ، فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ".

*"Kim ki oruçlu iken unutup bir şey yer veya içerse orucunu tamamlasın. Çünkü Allah ona yedirmiş ve içirmiştir."*²³⁶ hadisine dayanırlar.

Çünkü bu hadiste unutarak yiyip içmekle orucun bozulmadığı sabittir. Buna kıyasen unutarak cinsel ilişkide bulunmakla da orucun bozulmaması gerekir. Çünkü oruç hem yemek içmekten hem de cinsel ilişkiden sakınmaktır. Namaz ise oruç gibi değildir. Namazın durumu namazda olan kimsenin namazda olduğunu unutmamasına manidir. Oruçta ise kişinin oruçlu olduğunu unutmamasına engel bir durum yoktur. Oruçlu olan kimsenin oruçlu olduğunu unutmaması sık sık vaki olduğu halde namazda olan kimse namazda olduğunu ya çok az unutmaz veya hiç unutmaz. Bu hükümde farz olan oruçlar ile sünnet olan oruçlar arasında fark yoktur. Çünkü hadiste ayırım yapılmamıştır. Ama unutarak yiyip içen veya cinsel ilişkide bulunan kişi bunun

²³⁴ Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 328; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 122; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 104.

²³⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 62; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 192-193; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 147; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 200; Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, s.285; Bilmen, *Dini Bilgiler*, s.146.

²³⁶ Buhâri, *Savm*, 26.

orucu bozduğunu zannederek kasten yer içerse kendisine sadece kaza gerekir, keffâret gerekmez.²³⁷

Mâliki mezhebine göre ise, unutarak yiyip içenin orucu bozulur. Burada namazda unutarak konuşmakla, oruçlu iken unutarak yeme ve içme arasında kıyas yapılmıştır. Çünkü namazda olan bir kimse unutarak da olsa konuşursa konuşmak namazla bağdaşmayan bir hareket olduğu için namazı bozulur.²³⁸ Bu durumlar meydana geldiğinde farz oruç için kaza gerekir.²³⁹

Şâfiî mezhebine göre de unutarak yiyip içmek ve cinsel ilişkide bulunmakla oruç bozulmaz.²⁴⁰

Hanbelî mezhebinde ise, kasıt olmadan, unutarak yiyip içmekle oruç bozulmaz. Ama unutarak cinsel ilişkiye girene hem kaza hem de keffâret lazım gelir.²⁴¹

2.4.2. Oruçlu olduğu halde yanılarak veya başkası tarafından zorlanarak yiyip içmek

Hanefî mezhebine göre bu durumda oruç bozulur ve kazası gerekir. Hanefîler unutmama ve yanılmayı farklı değerlendirmişlerdir. Unutmama kişinin kendisi tarafından, zorlama ise başkası tarafından işlenen bir durumdur. Zorlama ve yanılma sık meydana gelen bir durum olmamasına karşın, kişinin oruçlu olduğunu unutmaması her zaman meydana gelebilecek bir durumdur. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse; hasta olduğu için oturarak namaz kılan kimseye kaza gerekmez ama ayakları bağlı olduğu için oturarak namaz kılan kimseye kaza gerekir.²⁴²

²³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 79; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II, 398; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 291; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 147; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 96.

²³⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 65; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 147.

²³⁹ Ebu Hanife'ye göre kıyas da bunu gerektirir. O "Ebu Hanife hadise muhalefet etti demeleri olmasaydı bu oruç kaza edilmelidir derdim" demiştir. Kıyasın açıklaması şu şekildedir; ister unutarak, ister kasten olsun yemek ile orucun unsuru olan imsak yok olur. Bir ibadeti unsuru olmadan yerine getirmekte düşünülemez. Unutmakta hastalık ve hayız gibi özürdür. Özür ise, yerine getirilemediği zaman kazanın farz oluşuna engel değildir. Serahsî, *el-Mebsût*, III, 65.

²⁴⁰ Şîrbînî, *Mugni'l-Muhtâç*, II, 179; Soner Duman, *Ayet ve Hadislerle Şafî İbadetler İlmihali*, İstanbul: Miraç Yayınları, 2013, s.608.

²⁴¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 131; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 65; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 99.

²⁴² İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 63; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 202; Köksal, *İslam İlmihali*, s.312.

Şâfiî mezhebi ise yanılma ve icbar edilmeyi unutmaya kıyas etmişler ve bu durumda orucun bozulmayacağını söylemişlerdir.²⁴³

Mâlikî mezhebine göre bu durumda olan kimsenin orucu bozulur ve kazası gerekir.²⁴⁴

Hanbelî mezhebine göre de yanılan veya başkası tarafından zorlanan kimsenin orucu bozulmaz. Çünkü bu durumda herhangi bir kasıt yoktur.²⁴⁵

2.4.3. Oruçlu iken hacamat yaptırmak

Hacamat, boynuz veya şişe ile vücudun bir organına kan topladıktan sonra nişter ve mengene denilen aletlerle kan alma işlemidir.²⁴⁶

Hanefî mezhebine göre bu durum orucu bozmadır ve kerahete yol açmaz.²⁴⁷ Çünkü vücuttan kanın çıkması orucun rüknünü ortadan kaldırmaz. Bir ibadetin devamı da rüknünün devamına bağlıdır. Ama hacamat olan kişi orucunun bozulduğunu zannedip kasten yerse zannı yerinde olmadığı için hem kaza hem keffâret gerekir. Orucun rüknü vücuda bir şeyin ulaşması ile yok olur. O durum da burada gerçekleşmemiştir. Ama müftü böyle bir durumda orucun bozulduğu yönünde fetva vermişse keffâret gerekmez.²⁴⁸

Mâlikî mezhebine göre kan aldırarak orucu bozmadır. Ancak oruçlunun hacamat yaptırmaması yani kan aldırması mekruhtur.²⁴⁹

Şâfiî mezhebine göre kan aldırarak orucu bozmadır. Hacamat yaptırmakla da oruç bozulmaz. Mezhebin bu konudaki delili;

"أَنَّ النَّبِيَّ إِحْتَجَمَ وَهُوَ مُحْرَمٌ ، وَاحْتَجَمَ وَهُوَ صَائِمٌ".

"Hz Peygamber oruçlu iken hacamat yaptırmıştır. Yine ihramlı iken hacamat yaptırmıştır."²⁵⁰ hadisidir. Ancak ihtiyaç dışında bunun yapılması mekruhtur.²⁵¹

²⁴³ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, VI, 325; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 147-148.

²⁴⁴ Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, II, 427; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 89.

²⁴⁵ İbn Kudâme, *el-Kâfî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I, 1414, 446; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 105.

²⁴⁶ Bk. Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s.305.

²⁴⁷ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 65; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 293; Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, s.285.

²⁴⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 57-80; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 293; Şürünbülâlî, *Merâkı'l-Felâh*, s.245; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 54; Ateş, *Yeni İslam İlmihali*, s.218.

²⁴⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 54; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 93.

Hanbelî mezhebine göre hacamat yapanın da yaptıranın da kan çıkınca orucu bozulur ve kazası gerekir. Eğer kan çıkmazsa oruç bozulmaz. Hanbelîlerin bu konuda dayandığı delil “*Kan alanın da aldırmanın da orucu bozulur*”²⁵² hadisidir. Hanbelîlere göre cumhurun dayandığı hacamat yaptıranın orucu bozmadığı ile ilgili hadis bu hadisle nesh edilmiştir. Ama Hanbelîlere göre damardan kan aldirmek veya bir yerini yararak kan çıkarmak orucu bozmaz. Oruçlu kimsenin kendi kendini yaralaması veya başkasını onun izni ile yaralaması durumunda oruç bozulmaz. Fakat yaralama aletinden iç organlara herhangi bir şeyin ulaşmaması gerekir. Hacamat yerine yaralamak suretiyle kan akıtılsa bile oruç bozulmaz. Çünkü bu konuya ait herhangi bir hüccet yoktur. Bu konuda kıyas da orucun bozulmasını gerektirmez.²⁵³

2.4.4. Oruçlu kimsenin boğazına sinek, sivrisinek ve kar tanesi gibi şeylerin istemeden kaçması

Hanefî mezhebine göre, kıyasa göre bozulması gerekiyorsa da istihsân²⁵⁴ bozulmaz. Çünkü sinek de toz gibi önlenmesi mümkün olmayan bir şeydir.²⁵⁵ Yağmur ve kar tanesinin boğaza kaçması durumunda orucun bozulup bozulmadığı konusunda ihtilaf edilmişse de en sahih görüşe göre bunlar orucu bozarlar. Çünkü üstü kapalı bir alana girerek yağmur ve kardan korunmak mümkündür. Burada bir şeylerin orucu bozup bozmama durumu sakınılması mümkün olan ve olmayan şartlara göre değişir. Kişinin tozdan kaçınması mümkün olmamakla birlikte yağmurdan sakınması pekala mümkündür.²⁵⁶

---

²⁵⁰ Buhâri, Savm, 32.

²⁵¹ Nevevî, *Ravzatu't-Talibîn*, II, 357; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 98.

²⁵² Buhâri, Savm, 32.

²⁵³ Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 319-320; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 100-105.

²⁵⁴ İstihsan: Yerleşik genel kurala yani kıyasa göre hükme bağlanması halinde hukuk düzeninin istemediği katılıkları ve adaletsizlikleri doğuracak bir problemin, örf ve maslahat gibi gerekçelerle değerlendirilip kanun koyucunun hedefleri doğrultusunda hakkaniyet esaslarına göre çözümlenmesidir. Bk. Ahmet Yaman, *Makâsîd ve İçtihad*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s.100; Fahrettin Atar, *Fıkıh Usûlü*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013, s.110.

²⁵⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 66; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 395; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 203.

²⁵⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 148; İbn Nuceym, *Bahru'r-Râik*, II, 294; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 193; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 203; Ateş, *Yeni İslam İlmihali*, s.218.

Mâlikî, Şâfîî ve Hanbelî mezheplerine göre de bu durumda olan kimsenin orucu bozulmaz. Çünkü bunlardan sakınmak mümkün değildir.²⁵⁷

2.4.5. Oruçlu iken dişlerin arasında kalan yemek kırıntısının yutulması

Hanefî mezhebine göre, kırıntı büyükse bozulur, küçükse bozulmaz. Küçük kırıntılardan sakınmak mümkün olmadığı için küçük kırıntılar dişlerin kiri hükmünde olup tükürük gibi yutulmasıyla oruç bozulmaz. Fakat büyük kırıntılar çoğunlukla dişlerin arasında kalmazlar, yutulmaları halinde ise oruç bozulur. Nohut tanesi kadar olan kırıntı büyük, nohut tanesinden küçük olan kırıntı ise küçük sayılır.²⁵⁸ Kişi nohut büyüklüğünde olanı yutarsa orucu bozulur. Ebu Yusuf'a göre bu durumda kaza gerekir, keffâret gerekmez. Çünkü kırıntı tiksindiricidir ve insan tabiatı bundan hoşlanmaz. Züfer'e göre bu durumda keffâret de gerekir. Çünkü o her ne kadar tiksindirici de olsa gıda maddesidir. Ama ağız bir açıdan bakıldığında vücudun içi, bir açıdan bakıldığında vücudun dışıdır. Keffâret de şüphe ile düşer.²⁵⁹

Mâlikî mezhebine göre de tükürüğü veya dişlerin arasında kalan yemek kalıntılarını yutmak orucu bozmaz. Ama bu yemek kalıntıları örf'e göre çok sayılacak miktarda olursa o zaman orucu bozar.²⁶⁰

Şâfîî mezhebine göre de dişler arasında kalan yemek kalıntılarını yutmak orucu bozmaz. Ama kasıtlı olarak yutulursa orucu bozar. Onun haricinde dişler arasındaki yemek kalıntılarını yutmak yoldaki tozu yutmak gibidir.²⁶¹

Hanbelî mezhebine göre de dişler arasında kalan yemek kalıntılarını yutmak orucu bozmaz, ama mekruhtur. Bir kişinin boğazına gidip gitmeyeceğinden emin olmazsa güzel koku koklaması da mekruhtur.²⁶²

²⁵⁷ Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, I, 271; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 157; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, VI, 327; Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 320-321; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 441; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 93-104.

²⁵⁸ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 67; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 396; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

²⁵⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 148-149; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 93-94; İbn Nuceym, *Bahru'r-Râik*, II, 294; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 194; Şürünbülâlî, *Merâkı'l-Felâh*, s.247; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 202; Köksal, *İslam İlmihali*, s.313; Ateş, *Yeni İslam İlmihali*, s.218.

²⁶⁰ Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, 271; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 93.

²⁶¹ Nevevî, *Ravzatu't-Talibîn*, II, 361; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 98.

²⁶² Behûtî, *Keşşâfu'l-Ginâ'*, II, 330.

2.4.6. Oruçlu iken kulağına ilaç ve yağ damlatmak

Hanefîlere göre bu durumda oruç bozulur.²⁶³ Oruç kişiye yararlı olan herhangi bir şeyin içeri girmesiyle bozulduğuna göre bunlarda da yarar vardır. Fakat bu kişilere keffâret gerekmez. Çünkü keffâret ancak yiyip, içmek veya cinsel ilişkide bulunmak suretiyle gerekir. Kulağına su giren veya su damlatılan kimsenin orucu bozulmaz. Çünkü suyun kulağa faydası yoktur.²⁶⁴

Mâlikîlere göre bu kimsenin orucu bozulur. Böyle bir kimseye sadece kaza gerekir, keffâret gerekmez. Ama orucu bozması için alınan sıvının veya ilacın boğaza gitmesi gerekir. Yani ister bilerek, ister yanılarak, ister hata ile olsun kulak deliklerinden sıvı maddelerin boğaza gitmesi orucu bozar. Şayet boğaza ulaşmazsa oruca zarar vermez.²⁶⁵

Şâfiîlere göre da kulağa damla damlatmak orucu bozar ve kaza gerekir, keffâret gerekmez.²⁶⁶

Hanbelîlere göre de kulaktan beyne ulaşan şeyler orucu bozar. Kulağa damlatılan ilaç da beyne ulaştığı vakit oruç bozulur. Çünkü bunlar oruçlunun kendi isteği ile içerisine girmektedirler.²⁶⁷

2.4.7. Oruçlu iken sakız çiğnemek

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre sakızın içeriğinde tatlandırıcılar, gıda boyaları, koruyucu kimyevi maddeler bulunursa ve bu sakızlar da eridikten sonra mideye ulaşırsa orucu bozarlar.²⁶⁸ Yani günümüzde mevcut olan sakızlar orucu bozar. Şayet sakız parçalanmayan ve tadı da olmayan türden ise orucu bozmaz. Ama oruçlu iken gereksiz çiğnendiği takdirde mekruhtur. Çünkü sakız mideyi hoş tutar. Sakız çiğneyeni uzaktan gören kişi bir şey yediğini zanneder. Ayrıca oruçlu iken sakız çiğneyen kişi boğazına sakızdan bir parça gitmemesi

²⁶³ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 72-73; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 191; Köksal, *İslam İlmihali*, s.312.

²⁶⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 150-151; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 299; Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s.140; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 204; Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, s.285; Ateş, *Yeni İslam İlmihali*, s.220; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

²⁶⁵ Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, I, 269; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 89.

²⁶⁶ Nevevî, *Ravzatu't-Talibîn*, II, 357; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 95.

²⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 121.

²⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 100-101; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 301; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 168; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 125; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 99-104.

konusunda emin olamaz. Dolayısıyla oruç bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış olur.²⁶⁹

2.4.8. Oruçlu iken mazmaza yapanın (ağızına su alanın) elinde olmadan boğazına su kaçması

Hanefî mezhebine göre, eğer kişi oruçlu olduğunu hatırlamıyorsa unutarak su içmesi gibi değerlendirilir. Oruçlu olduğunu hatırlıyorsa o orucu kaza etmesi gerekir. Mezhebin bu konudaki delili “*Oruçlu olma dışında mazmaza ve istinşakta mübalağa yap*” hadisidir.²⁷⁰ Bu durumun oruçlu iken yasaklanması, mazmaza yapanın boğazına suyun kaçması orucu bozduğuna delildir. Orucun rüknü de mazeretle birlikte yok olmuştur. Unsuru olmadan ibadetin edası da mümkün değildir. Aslında unutan kişi için de kıyas bunu gerektirir. Ama kıyas sünnet nedeniyle burada terkediliyor. Yanılma, unutma gibi değildir. Unutmaktan sakınmak mümkün olmadığı halde yanlışlıklardan sakınmak mümkündür.²⁷¹

Mâlikî mezhebine göre bu durumda olan bir kimse ağızını çalkalarken hata bile olsa ağızdan boğaza su kaçarsa Ramazan orucu veya başka bir vacip oruç tutuyorsa orucu bozulur ve kazası gerekir, keffâret gerekmez. Fakat bu kimse nafile oruç tutuyorsa kaza da gerekmez.²⁷²

Şâfiî mezhebine göre oruçlu bir kimse ağza ve burna su vermeyi aşırı bir şekilde yapar ve su boğaza giderse oruç bozulur ve kazası gerekir. Çünkü oruçlu bir kişinin yukarıda da geçtiği üzere ağza ve burna su verirken mübalağa yapması yasaklanmıştır. Ama mübalağa yapmadan su kendiliğinden içeri giderse oruç bozulmaz. Çünkü bu durum o kişinin iradesi dışında meydana gelmiştir.²⁷³

Hanbelîlere göre ağza su alıp çalkalamak veya burna su çekmekle oruç bozulmaz. Bu durum ister abdest alırken olsun ister başka zaman olsun, ister yaparken mübalağa yapılmış olsun, ister yapılmamış olsun, ister üç kere ister üçten

²⁶⁹ İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II, 416; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 75; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 194; Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, I, 271; Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 168; İbn Kûdame, *el-Muğni*, III, 125; Kocaoğlu, *Çağdaş İslam İlmihali*, s.285; Ateş, *Yeni İslam İlmihali*, s.226.

²⁷⁰ Ebû Dâvut, “Savm”, 28.

²⁷¹ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 66-67.

²⁷² Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, I, 271; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 89.

²⁷³ Nevevî, *Ravzatu't-Talibîn*, II, 360; Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb*, VI, 326-327; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 95.

fazla olsun fark etmez. Bu konunun dayandığı delil Hz. Ömer hadisi ve mazmazaya kıyastır. Fakat eğlence amaçlı, serinlemek için veya susuzluğu gidermek için ağza su alıp çalkalamak mekruhtur.²⁷⁴

2.4.9. Oruçlu kimsenin gözüne sürme çekmesi

Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre kişi sürmenin tadını boğazında duysa bile orucu bozulmaz.²⁷⁵ Sürme çekenin boğazında duyduğu tat sürmenin tadı değil onun etkisidir. Sürmenin kendisi vücudun içine ulaşırsa bu durum ancak derideki gözenekler yoluyla olur. Bu kimsenin durumu suya dalıp suyun serinliğini boğazında duyan kimseye benzer. Bu da oruca zarar vermez.²⁷⁶

Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre göze sürme çekince eğer sürmenin tadı boğaza ulaşırsa oruç bozulur ve kaza gerekir, keffâret gerekmez. Sürmenin tadı boğaza ulaşmazsa oruç bozulmaz.²⁷⁷

2.4.10. Karın ve baştaki bir yaraya ilaç koymak

Hanefî mezhebine göre bir kişi beyne ulaşan yarayı veya karın boşluğuna ulaşan yarayı kuru bir ilaçla tedavi etse orucu bozulmaz. Ama yaş bir ilaçla tedavi ederse Ebu Hanife'ye göre orucu bozulur. İmameyne göre ise bozulmaz. Bu iki imam orucun bozulması için orucu bozan şeyin yaratılıştan bedene açılan bir kanaldan vücudun içine ulaşmasını göz önüne alırlar. Ebu Hanife ise ulaşma yolunu değil vücudun içine ulaşan şeyi göz önüne alır. Burada da vücudun içine ulaşma gerçekleşmiştir. Çoğu Hanefî fakihine göre orucun bozulmasında vücudun içine bir şeyin girmesi göz önüne alınır. Bu durumda Ebu Hanife'ye göre kuru ilacın karna ulaştığı biliniyorsa oruç bozulur. Yaş ilacın karna ulaşmadığı biliniyorsa bozulmaz.²⁷⁸

²⁷⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 123-124; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 104.

²⁷⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 65; Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 151; Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 357; Ateş, *Yeni İslam İlmihali*, s.218.

²⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 67; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II, 395; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 156; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 95; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

²⁷⁷ Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, I, 269; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 121; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 89-106.

²⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 68; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 73-74; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 191-192; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

Şâfiîlere göre karın ve baştaki bir yaraya ilaç konulduğunda vücuda bir şey ulaşırsa oruç bozulur. Mezhebe göre bu konuda yaş veya kuru ilaç arasında fark yoktur.²⁷⁹

Hanbelî mezhebine göre bu durumda oruç bozulur. Çünkü bunlar kişinin kendi isteği ile vücuda girerler.²⁸⁰

2.4.11. Ramazanda günü baygın geçirmek

Hanefîlere göre Ramazan ayında güneş battıktan sonra bayılan kimse yarından sonra ayılsa o kişiye ilk günün kazası gerekmez. Çünkü güneş o kimse ayikken battığı için, onun ertesi günü orucuna niyeti geçerlidir. Orucun rüknü imsaktır, bayılma da imsaka engel değildir. Bu bakımdan ilk günün orucu yerine getirilmiş olur. İkinci günün orucunu ise kaza etmesi gerekir. Çünkü ikinci gün için niyet yoktur. Ramazan ayı boyunca baygın olan kimse ise ay geçtikten sonra ayılırsa kaza etmesi gerekir. Çünkü baygınlık hastalıktır. Baygınlık, oruç görevini düşürmek için değil, baygınlık geçinceye kadar orucu ertelemek için mazerettir. Baygınlık zihni zayıflatır ama akli tamamen yok etmez.²⁸¹

Mâlikîlere göre mutlak olarak baygın bir kimsenin orucu sahih değildir. Şayet kişi bir gün veya daha fazla baygın kalırsa tutamadığı oruçları kaza etmesi gerekir. Eğer yarım gün gibi az bir zaman baygın kalırsa, sabah vaktinden sonra yarım gün veya daha az bir zaman baygın kalırsa orucun kazası gerekmez. Bir kimse gece vakti bayılıp sabah vakti girdikten sonra ayılırsa niyet zamanını kaçırdığı için orucu kaza etmesi gerekir. Çünkü o kimse niyet vaktinde akıllı değildi. Namazlardan da sadece ayıldığı zamanki namazı kaza eder.²⁸²

Şâfiîlere göre baygınlık sebebiyle kaçırılan oruçları kaza etmek farzdır. Baygın olan bir kişi gündüzün herhangi bir anında ayılmışsa geri kalan zamanda baygın olmasının oruca herhangi bir zararı yoktur. Bu durumda kişinin baygın

²⁷⁹ Nevevî, *Ravzatu't-Talibîn*, II, 356-357.

²⁸⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 121.

²⁸¹ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 70; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 195; Karaman, *Hayatımızdaki İslâm*, I, 37.

²⁸² Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, I, 276-277; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 61; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 46-47.

olduğu zaman dilimi ayık olduğu zaman dilimine tabi kılınır. Velevki kişi bir an bile ayılmazsa orucu geçerli olmaz.²⁸³

Hanbelîlere göre baygın olan bir kişi gündüz bir an ayılsa tuttuğu oruç geçerlidir. Şayet baygınlık tüm gün sürerse oruç sahih olmaz ve bu orucun kazası gerekir.²⁸⁴

2.4.12. Uyuyan kimsenin boğazına su dökülmesi

Hanefîlere göre orucu bozar. Hanefîler uyuyanla unutanı ayrı tutmuşlardır. Unutarak yiyen kişinin orucunun bozulmaması hükmü hadis nedeniyle kıyastan ayrılarak verilmiştir. Uyuyan kimsenin boğazına su dökülmesi ise böyle değildir. Unutmada insanların hiçbir katkısı yoktur. Özür hak sahibinden kaynaklanıyorsa orucun bozulmasına engeldir. Uyuyanın boğazına bir şey dökülmesi meselesinde özür, insanlara dayandırılan bir nedenden kaynaklanmıştır. Bu da oruçlu için uyuma diğerleri için suyu dökmedir. Oruç bozan şey karna ulaştığı için de orucun bozulmasına engel değildir.²⁸⁵

Mâlikî mezhebine göre uyuyan kimsenin boğazına su dökülürse oruç bozulur ve kaza gerekir, keffârete gerek yoktur.²⁸⁶

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre bu kimsenin orucu bozulmaz. Bu durum kişinin kendi seçimi dışında gerçekleşmiştir. Çünkü uyuyan kimse unutan kimseden daha özürdür. Uyuyan kimsenin, boğazına su gitmesinde hiçbir katkısı yoktur.²⁸⁷

²⁸³ Nevevî, *Ravzatu't-Talibîn*, II, 366; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 162; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 47.

²⁸⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 115; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, 48.

²⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 99; İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, II, 292; Köksal, *İslam İlmihali*, s.312.

²⁸⁶ Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî el-Medenî, *el-Müdevvene*, I, 278.

²⁸⁷ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 158; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 99.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORUÇLA İLGİLİ TARTIŞMALI MESELELER

Oruçla ilgili tartışmalı güncel meseleleri orucu bozan ve bozmayan durumlar ve genel olarak oruç ve ramazanla ilgili tartışmalı durumlar olarak inceleyeceğiz. Ancak esas araştırma konumuz orucu bozan ve bozmayan durumlar olduğundan bu konuyu önce ele alacağız.

3.1. Orucu Bozan ve Bozmayan Durumlar

Pek çok kişi çeşitli sağlık problemleri nedeniyle tedavi görmektedir. Günümüzde de Hz. Peygamber döneminde bulunmayan birçok tedavi yöntemi bulunmaktadır. Tedavi gören hastaların içinde oruç tutmayı arzulayanlar da mevcuttur. Ancak bu tedavi yöntemlerinin orucu bozup bozmayacağı hakkında tereddütler vardır.²⁸⁸

Günümüzde tedavi amaçlı uygulamaların orucu bozup bozmadığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bu konuda Din İşleri Yüksek Kurulu'nun ve ülkemizde ve diğer İslam ülkelerinde fetva veren bazı çağdaş âlimlerin görüşlerini zikredeceğiz.

3.1.1. Orucu Bozmadığında İttifak Edilen Durumlar

Orucu bozmadığında ittifak edilen durumlar şunlardır:

3.1.1.1. Kan Vermek

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun aldığı karara göre;

“Kan vermenin orucu bozup bozmayacağı konusunda Hz Peygamber'den rivayet edilen '*Hacamat yapanın ve yaptıranın orucu bozulur*'²⁸⁹ hadisinden

²⁸⁸ Duman, *Ayet ve Hadislerle Şafii İbadetler İlmihali*, ss.609-611.

²⁸⁹ Buhâri, *Savm*, 32.

hareketle bazı İslam bilginleri kan vermekle orucun bozulacağını söylemişlerdir. Din bilginlerinin çoğunluğu ise ‘Hz Peygamber oruçlu iken hacamat yaptırıldı’ şeklindeki rivayeti esas alarak kan vermenin orucu bozmayacağını söylemişlerdir. Bu iki hadis ve diğer rivayetler birlikte değerlendirildiğinde ‘Hacamat yapanın ve yaptıranın orucu bozulur’ hadisi ‘Hacamat yapanın ve yaptıranın orucu bozulma tehlikesiyle karşı karşıyadır’ şeklinde anlaşılmalıdır. Zira hacamat yapan kişi emerek kan aldığı için boğazına kan kaçma ihtimali, hacamat yaptıranın ise zayıf düşeceğinden yeme içme zorunda kalma ihtimali bulunmaktadır. Nitekim Enes b. Malik de hacamat yaptıranın oruçluyu zayıf düşüreceğinden dolayı hoş karşılanmadığını söylemiştir.²⁹⁰ Bu itibarla oruçlu iken kan vermek orucu bozmaz.²⁹¹

Klasik dönem fakihlerinden İbnü’l-Hümâm, İbn Rüşd, Nevevî gibi alimlere göre de kan vermek orucu bozmaz.²⁹²

Hayrettin Karaman’a göre kan vermek, yeme-içme anlamı taşımadığı için orucu bozmaz.²⁹³

Orhan Çeker’e göre, kan aldirmek meselesinde bir insandan kan aldığımız takdirde kan veren kişinin orucu bozulmaz. Fakat bir insana kan verildiği takdirde kişinin vücuduna kan girdiği andan itibaren orucu bozulmuş olur.²⁹⁴

Kanaatimizce de kan veren kişinin orucu bozulmaz, kan verilen kişinin orucu bozulur. Fakat kan verecek kişi de halsiz düşeceği için herhangi bir zorunluluk olmadığı müddetçe orucunu açtıktan sonra kan vermelidir.

3.1.1.2. İdrar Kanalının Görüntülenmesi, Kanala İlaç Akıtılması

Din İşleri Yüksek Kurulu’nun aldığı karara göre;

“İdrar kanallarına giren cihazlar veya akıtılan ilaçlar orucu bozmaz.”²⁹⁵

Hayrettin Karaman’a göre de bu durumda oruç bozulmaz.²⁹⁶

²⁹⁰ Buhâri, Savm, 32.

²⁹¹ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

²⁹² İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, II, 65; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müçtehid*, II, 54; Nevevî, *Ravzatu’t-Tâlibîn*, II, 357.

²⁹³ Karaman, *Hayatımızdaki İslâm*, I, 39.

²⁹⁴ Çeker, *Fetvalarım 1*, s.62.

²⁹⁵ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

3.1.1.3. Anjiyo Yaptırmak

“Anjiyo, damar anlamına gelen ön takıdır. Anjiyografi ise, X ışınlarına opak bir madde enjekte ettikten sonra damarların radyografisinin çekilmesidir. Anjiyogram denilen filmler, damar içine damarların görünür hale gelmesini sağlayan ve kontrast madde olarak tanımlanan ilaç verilerek çekilir. Anjiyografi sayesinde organları besleyen damarlar görüntülenerek damar hastalıkları veya bu damarlardan beslenen organlara ait tanı koydurucu bilgiler edinilir. Anjiyoplasti ise dar veya tam tıkalı damarların balon ya da stent denilen özel araçlarla tekrar açılması için yapılır.”²⁹⁷

Din İşleri Yüksek Kurulu’nun kararına göre;

“Halk arasında anjiyo olarak bilinen operasyon, teşhise yönelik (anjiyografi) ve tedaviye yönelik olarak uygulanmaktadır. Anjiyografi vücut damarlarının görüntülenmesi demektir. Damar içine damarların görünür hale gelmesini sağlayan ve kontrast madde olarak tanımlanan ilaç verilerek, anjiyogram adı verilen filmler elde edilir. Anjiyografi sayesinde organları besleyen damarlar görüntülenerek damar hastalıkları veya bu damarlardan beslenen organlara ait tanı koydurucu bilgiler edinilir. Tedaviye yönelik olarak uygulanan anjiyonun klasik yöntemi anjiyoplastidir. Bu ise dar veya tam tıkalı damarların balon ya da stent denilen özel araçlarla tekrar açılması için yapılır. Bu bilgiler ışığında gerek anjiyografi, gerekse anjiyoplasti operasyonlarında yemek ve içmek anlamı bulunmadığından oruç bozulmaz.”²⁹⁸

Hayrettin Karaman’a göre anjiyografi ve anjiyoplasti operasyonlarında yeme-içme anlamı bulunmadığından oruç bozulmaz.²⁹⁹

3.1.1.4. Biyopsi Yaptırmak

Biyopsi, vücudun farklı alanlarından mikroskopik inceleme için bir organ ya da tümör parçası alınmasına denir. Biyopsi, vücudun herhangi bir yerinde şüphe duyulan dokular için uygulanır.³⁰⁰

²⁹⁶ sonpeygamber.info/prof-dr-hayrettin-karaman-sorularınızı-yanıtlıyor

²⁹⁷ Dökmeci, *Tıp Terimleri Sözlüğü*, s.38.

²⁹⁸ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

²⁹⁹ sonpeygamber.info/prof-dr-hayrettin-karaman-sorularınızı-yanıtlıyor

³⁰⁰ Dökmeci, *Tıp Terimleri Sözlüğü*, s.77; Benzer düşünceler için bkz. <http://www.biyopsi.gen.tr>

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun aldığı karara göre;

“Tahlil amacıyla vücudun herhangi bir organından parça alınması (biyopsi) orucu bozmaz.”³⁰¹

Hayrettin Karaman'a göre de biyopsi yaptırmak orucu bozmaz.³⁰²

3.1.1.5. Merhem Sürmek

Klasik dönem fakihlerinden Mevsîlî, Mergînânî, Serahsî, Nevevî, İbn Kudâme gibi alimlere göre merhem sürmekle oruç bozulmaz. Çünkü merhem, krem açık kanaldan karına ulaşmaz.³⁰³

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun kararına göre;

“Deri üzerindeki gözenekler ve deri altındaki kılcal damarlar yoluyla vücuda sürülen yağ, merhem ve benzeri şeyler emilerek kana karışmaktadır. Ancak cildin bu emişi çok az ve yavaş olmaktadır. Diğer taraftan bu yeme içme anlamına da gelmemektedir. Bu itibarla deri üzerine sürülen merhem, yapıştırılan ilaçlı bantlar orucu bozmaz.”³⁰⁴

Yusuf el-Kardavî'ye göre merhem sürmek orucu bozmaz. Çünkü merhem gıda verici değildir ve tabii bir menfezden vücuda girmez.³⁰⁵

Hayrettin Karaman'a göre bu durum yeme ve içme anlamına gelmediği için orucu bozmaz.³⁰⁶

Orhan Çeker'e göre, cilde sürülen merhem, krem orucu bozmaz. Bu tür şeyler her ne kadar deriden içeri nüfûz ediyorsa da, eski kaynaklarda ele sürülen zeytinyağının orucu bozduğuna dair herhangi bir hüküm yer almadığı için buna dayanarak cilde sürülen bu tür şeyler orucu bozmaz diyoruz.³⁰⁷

³⁰¹ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³⁰² sonpeygamber.info/prof-dr-hayrettin-karaman-sorularinizi-yanitliyor

³⁰³ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 192-193; Nevevî, *Ravzatu't-Talibîn*, II, 358; Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 148; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 122; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 67.

³⁰⁴ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³⁰⁵ Kardavî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, ss.439-440.

³⁰⁶ Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

³⁰⁷ Çeker, *Fetvalarım 1*, s.62.

Mısırlı alimlerden Şevki İbrahim Allame'ye göre, boğaza bir şey ulaşmadığı için merhem kullanmak orucu bozmaz.³⁰⁸

Kanaatimice de merhem, krem gibi cilde sürülen bu tür şeyler orucu bozmaz. Bunlar derideki gözeneklerden içeriye nüfuz etseler bile hiçbir şekilde yeme, içme anlamı taşımamaktadır. Besleyicilik ve vücudu dinç tutma özellikleri yoktur.

3.1.2. Orucu Bozup Bozmadığında İhtilaf Edilen Durumlar

Orucu bozup bozmadığında ihtilaf edilen durumlar şunlardır:

3.1.2.1. Kulak Damlası ve Kulağın Yıkattırılması

Kulak damlası, kulak yolunun yumuşatılmasına yardımcı olan ve hastalığın daha kısa sürede iyileşmesini sağlayan ilaçlardır. Kulak damlaları, doğrudan kulak kanallarına ulaşarak orada oluşan tıkanıklığın kısa sürede açılmasını sağlar. Kulak damlaları kana karışıp tüm vücuda yayılmaz. Sadece kulak çevresinde etkilidir. Kulak kanalının bitiminde kulak zarı bulunur. Bu kulak zarındaki diğer kısım orta kulaktır. Dış kulak yoluna damlatılan ilaçlar, kulak kanalı boyunca ilerleyerek kulak zarında son bulur. Kulak zarı sağlıklı olduğu sürece kulak damlası sadece dış kulağı etkiler. Orta kulak çevresine ulaşamaz.³⁰⁹

Konuyla ilgili bilgi almak üzere 27.01.2017 tarihinde 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesine gittiğimde Dr. Hatice Kadıkardaş'ın verdiği bilgiye göre, kulak ile boğaz arasında bir kanal bulunmaktadır. Kulak zarı bu kanalı tıkadığından su veya ilaç boğaza ulaşmaz. Fakat kulak zarı delikse kulağa damlatılan ilaç boğaza ulaşır.³¹⁰

Ömer Nasuhi Bilmen'e göre, kulağa damlatılan ilaç orucu bozar. Fakat kulağa dökülen su orucu bozmaz.³¹¹

Yusuf el-Kardavî'ye göre de bunlar orucu bozmaz. Bu damlalar vücudun içine tabi bir yoldan gitmemektedirler. Gıda özelliğine de sahip değillerdir.³¹²

³⁰⁸ Şevki İbrahim Allame, Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye, www.dar-alifta.org

³⁰⁹ <http://www.kulak.gen.tr>

³¹⁰ 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Dr. Hatice Kadıkardaş

³¹¹ Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.296.

³¹² Kardavî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, çev: Veysel Bulut, ss.439-440.

Orhan Çeker'e göre, kulağa damla damlatıldığında boğaza açılan kanaldan damla boğaza varabilmektedir. Eğer ilaç boğaza ulaşırsa oruç bozulur.³¹³

Hamdi Döndüren'e göre, kulağa damlatılan ilaç, boğaz yoluyla mideye ulaşabileceği için orucu bozar. Kulağa giren veyahut da dökülen su ise orucu bozmaz.³¹⁴

Mısırlı alimlerden Şevki İbrahim Allame'ye göre, kulağa damlatılan damla boğaza veya beyne ulaşırsa orucu bozar, ulaşmazsa bozmaz.³¹⁵

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun aldığı karara göre ise;

“Kulak ile boğaz arasında da bir kanal bulunmaktadır. Ancak kulak zarı bu kanalı tıkadığından, su veya ilaç boğaza ulaşmaz. Bu nedenle kulağa damlatılan ilaç veya kulağın yıkattırılması orucu bozmaz. Kulak zarında delik bulunsa bile kulağa damlatılan ilaç, kulak içerisinde emileceği için ilaç ya hiç mideye ulaşmayacak ya da çok azı ulaşacaktır. Bu miktar oruçta affedilmiştir. Ancak kulak zarının delik olması durumunda, kulak yıkattırılırken suyun mideye ulaşması mümkündür. Bu itibarla orucu bozacak kadar suyun mideye ulaşması halinde oruç bozulur.”³¹⁶

3.1.2.2. Burun Damlası

Klasik dönem fakihlerinden İbn Âbidîn, Hattâb, Nevevî, İbn Kudâme gibi alimlere göre buruna damlatılan ilaç, mide veya beyinden birisine ulaşacağı için orucu bozar.³¹⁷

Ömer Nasuhi Bilmen'e göre de, buruna ilaç damlatmak orucu bozar.³¹⁸

Hamdi Döndüren'e göre, buruna damlatılan ilaç boğaz yoluyla mideye ulaşabileceği için orucu bozar.³¹⁹

³¹³ Çeker, *Fetvalarım 1*, 62.

³¹⁴ Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.551.

³¹⁵ Şevki, İbrahim Allame, *Dâru'l-İftâi'l-Mısıriyye*, www.dar-alifta.org

³¹⁶ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³¹⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 402; Hattâb, *Mevâhibu'l-Celil*, II, 425; Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 357; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 121.

³¹⁸ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.296.

³¹⁹ Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.551.

Orhan Çeker'e göre, damlanın tadı boğazda hissedilirse oruç bozulur. Burun ve boğaz arasında bir irtibat mevcuttur. Yani buruna damla damlatıldığında tadını boğazımızda hissedecek olursak oruç bozulur.³²⁰

Halil Güneç'e göre de buruna damlatılan damla orucu bozar.³²¹

Mısırlı alimlerden Şevki İbrahim Allâme'ye göre, buruna damlatılan damla boğaza veya beyne ulaşırsa oruç bozulur, ulaşmazsa bozulmaz.³²²

Mecma' Fıkhî'l-İslâmî fetva komisyonu üyelerinden müftü Salih bin Fevzân'a göre buruna damlatılan damla boğaza veya mideye ulaşırsa orucu bozar.³²³

Modern tıbbın verilerine göre konuyla ilgili bilgi almak için 27.01.2017 tarihinde 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesine gittiğimde Dr. Hatice Kadıkardaş'ın verdiği bilgiye göre, buruna damlatılan damlanın az bir kısmı mideye ulaşır.³²⁴

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun kararına göre;

“Tedavi amacıyla buruna damlatılan ilacın bir damlası yaklaşık 0.06 cm küptür. Bunun bir kısmı da burun çeperleri tarafından emilmekte, çok az bir kısmı mideye ulaşmaktadır. Bu da mazmazada olduğu gibi ma'fuv kapsamında değerlendirilebilir.”³²⁵

3.1.2.3. Anestezi

Anestezi, hastalara cerrahi uygulamalarda ameliyat öncesinde ve sonrasında ağrı duymamalarını sağlayan, uygulanan girişime tahammülü artırmak için geliştirilen tıbbi uygulamalardır.³²⁶

Lokal, bölgesel ve genel anestezi olmak üzere üç türlü anestezi vardır. Lokal anestezi, küçük operasyonlarda kullanılmaktadır. Sadece işlem yapılacak kısım uyuşturulur. Bölgesel anestezi, vücudun bir bölümünün duyusunun ortadan kaldırılması işlemidir. Genel anestezi ise anestezik maddeyle cerrahi girişime uygun

³²⁰ Çeker, *Fetvalarım 1*, s.62.

³²¹ Güneç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, s.260.

³²² Şevki İbrahim Allâme, *Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye*, www.dar-alifta.org

³²³ Salih bin Fevzân, *Mecma' fıkhî'l-İslâmî*, <http://www.alftwa.com/v/31eb25662448ac4b/>

³²⁴ 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi KBB doktoru Hatice Kadıkardaş

³²⁵ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³²⁶ Dökmeci, *Tıp Terimleri Sözlüğü*, s.36; Benzer düşünceler için bkz. <http://www.anestezi.gen.tr>

tam bir duygu kaybı oluşmasıdır. Bu uygulamada çok sayıda ilaç kullanılır. Bu ilaçların içinde damardan verilen ilaçlar da vardır.³²⁷

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun aldığı karara göre;

“Acı ileten sinir yolları üzerinde iletimin değişik seviyelerde engellenmesi anestezi oluşturmaktadır. Lokal, bölgesel ve genel anestezi olmak üzere üç türlü anestezi vardır. Küçük ameliyatlarda ameliyat bölgesinin yakın çevresine iletimi engelleyen ilaçların verilmesi ile oluşan anesteziye lokal anestezi denir. Vücudun daha geniş bölgeleri, örneğin belden aşağısı veya bir yarısı iletimin omurilik düzeyinde engellenmesi için omuriliğe veya omuriliğe varmadan geniş bir sinir grubunun oluşturduğu bağlantı yerleri üzerine ilaç verilerek oluşturulan anesteziye bölgesel anestezi denir. Hastanın uyutulup ağrının duyulması beyin düzeyinde engellenirse bu tür anesteziye genel anestezi denir. Anestezi, nefes yolu veya iğne ile vücuda ilaç verilerek oluşturulmaktadır. Nefes yolu veya iğne ile yapılan anestezi, mideye ulaşmadığı gibi yeme, içme anlamı da taşımamaktadır. Ancak bölgesel veya genel anestezi de acil durumlar da ilaç ve sıvı vermek amacıyla damar yolu açılarak, bu açıklık işlem süresince serum vermek suretiyle sağlanmaktadır. Bu itibarla lokal anestezi, orucun sıhhatine engel değildir. Bölgesel ve genel anestezi de serum verildiği için oruç bozulur.”³²⁸

Hayrettin Karaman'a göre anestezi ve damardan verilen serum orucu bozmaz.³²⁹

Mecmâ' Fıkhî'l-İslâmî fetva komisyonu üyelerinden müftü Abdülaziz bin Baz'a göre, yeme ve içme anlamına gelmediği için anestezi orucu bozmaz.³³⁰

3.1.2.4. Astım Hastalarının Kullandıkları Sprey

Havayı soluduğumuz zaman bu havanın akciğere iletilmesini bronş adı verilen yapılar sağlar. Bu bronşlar çeşitli uyarılar sonucu aşırı şekilde kasılır ve daralır. Hava yollarının daralmasıyla nefes almak güçleşse de nefes vermek çok daha zordur. Bu şekilde nöbetler halinde meydana gelen geri dönüşümlü bronş

³²⁷ İsmet Dökmeci ve Handan Dökmeci, *Büyük Tıp Sözlüğü*, Nobel Tıp Kitapevleri, 2014, s.48; Benzer düşünceler için bkz. <https://www.anestezi.gen.tr>

³²⁸ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³²⁹ Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 107; sonpeygamber.info/prof-dr-hayrettin-karaman-sorularinizi-yanitliyor

³³⁰ Abdülaziz bin Baz, *Mecmâ' fıkhî'l-İslâmî*, <http://www.alftwa.com/v/66e68d45761036c7/>

kasılmasına astım denir. Astım spreyi ise astım hastalarının kullandıkları tedavi edici ilaçtır. Tüp içerisinde bulunan bu ilaç sıvı haldedir ve ağza püskürtme yoluyla uygulanır.³³¹

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun kararına göre;

“Akciğer hastalarının kullandıkları spreyin önemli bir kısmı ağız ve nefes boruları cidarında emilerek yok olmaktadır. Bundan geriye bir miktarın kalıp tükürük ile mideye ulaştığı konusunda kesin bir bilgi de yoktur. Abdest alırken ağızda kalan su ile kıyaslandığında, bu miktarın çok az olduğu görülmektedir. Halbuki oruçlu, abdest alırken ağızına verdiği sudan geri kalan miktarın mideye ulaşması halinde orucun bozulmayacağı konusunda hadis ve İslam bilginlerinin icmaı vardır. Ayrıca misvaktan bazı kırıntıların ve kimyevi maddelerin mideye ulaşması kaçınılmaz olduğu halde Hz. Peygamber'in oruçlu iken misvak kullandığı sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır. Diğer taraftan '*kesin olan, şüphe ile yok olmaz*' kaidesi gereğince, mideye ulaşıp ulaşmadığı konusunda şüphe bulunan bu şeyle oruç bozulmaz.

Bu itibarla astımlı hastaların, sağlığı oruç tutmalarına uygun olup başka bir hastalıkları da yoksa rahat nefes almalarını sağlamak amacıyla ağza püskürtülen oksijenli ilaç orucu bozmadır.³³²

Hayrettin Karaman'a göre de astımlı hastaların oruç tutmalarını engelleyecek derecede bir rahatsızlıkları yoksa bu spreyi kullanarak oruçlarını tutmalarında herhangi bir sakınca yoktur.³³³

Orhan Çeker'e göre, nefes darlığı çeken insanların kullandığı sprey buhar şeklinde kabul edildiğinden orucu bozmadır. Bir ilacın gazını, buharını içine çeken insanın orucu nasıl bozulmuyorsa bu spreyden dolayı da oruç bozulmaz.³³⁴

Filistinli alimlerden İhsan İbrahim Aşûr'a göre, astım spreyi yeme ve içme anlamına gelmediği için orucu bozmadır. Abdest alırken mazmazada da ağza alınan suyun bir kısmı tükürük ile birlikte mideye gider. Astım ilacının bir kısmının

³³¹ <http://www.saglik.net/astim.html>; <http://www.astim.gen.tr>

³³² 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³³³ Karaman, *Hayatımızdaki İslâm*, I, 39.

³³⁴ Orhan Çeker, *Fetvalarım I*, Konya: Damlaofset Yayınları, 2014, s.58.

tükürüğe karışma ihtimali varsa da bu durum mazmazadaki gibi değerlendirilebilir.³³⁵

Mecmâ' Fıkhî'l-İslâmî fetva komisyonu üyelerinden Müftü Muhammed bin Salih Useymin'e göre de, astım hastalarının kullandıkları sprej gazdan ibaret olup nefes açıcıdır. Yeme içme anlamına gelmediği için orucu bozmaz.³³⁶

Ancak Abdülaziz Bayındır'a göre, bu durum ağızdan ilaç almak olduğu için orucu bozar.³³⁷

Mısırlı alimlerden Şevki İbrahim Allame'ye göre de, astım hastalarının kullandıkları sprej orucu bozar. Çünkü o ağız yoluyla boğaza ulaşır. Bu sprej gaz halinde olduğu için orucu bozmaz diyenler varsa da bu sahih değildir. Çünkü bu sprej sıradan bir gaz olmayıp içinde ilaç bulunmaktadır.³³⁸

Kanaatimize göre astım hastalarının kullandığı bu sprej ilaç kapsamında değil, hava kapsamında değerlendirilmelidir. Her ne kadar bu sprej ağız yoluyla kullanılıyor olsa da gıda özelliği taşımamaktadır. Bu sprej kişinin sadece rahat nefes almasını sağlar. Bundan dolayı da orucu bozmaz. Astım hastalarının kullandığı bu spreji, sigara dumanını bile bile içine çekmeye benzetenler varsa da bu ikisinin aynı şey olmadığı kanaatindeyiz. Sigara dumanını bilerek içine çeken kimse bu işi zevk almak için yaparken, astım hastasının bir zorunluluk durumu vardır. Bu sebepten ötürü bu spreji kullanan astım hastasının orucunun sıhhatine bir zarar gelmeyeceğini düşünmekteyiz.

3.1.2.5. Göz Damlası

Göz damlası, çeşitli göz problemlerinde kullanılan tıbbi bir ilaçtır. Göz damlasının çalışma şekli göz içinde bulunan kan damarlarının daraltılması şeklinde gerçekleşir.³³⁹

Konuyla ilgili bilgi almak üzere 27.01.2017 tarihinde 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesine gittiğim zaman asistan göz doktorunun verdiği bilgiye göre; göze

³³⁵ İhsan İbrahim Âşûr, Dâru'l-İftâi'l-Filistiniyye, Fetva no: 59, 2015.

³³⁶ M. bin Salih Useymin, Mecmâ' fıkhî'l-İslâmî, <http://www.alfwa.com/v/fca9f368c297222b/>

³³⁷ 03.02.2017 tarihli internet adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=GOlucSHIsJo>

³³⁸ Şevki İbrahim Allame, Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye, www.dar-alifta.org

³³⁹ <http://www.gozhastaliklari.gen.tr>

damlatılan ilaç miktar olarak çok azdır. Bu damlanın bir kısmı gözün kırılmasıyla dışarı atılmaktadır. Az bir kısmının da mideye ulaşması mümkündür.³⁴⁰

İbn Teymiyye'ye göre bu tür ilaçlar orucu bozmaz. Ona göre oruç avam ve havasın bilmesi gereken bir ibadet şeklidir. Şayet bu damlaları kullanmak Allah ve Rasulü'nün kullanılmasını haram kıldığı veya orucu ifsat edecek şeylerden olsaydı şüphesizki Allah Rasulü'nün bunları açıklaması gerekirdi. Sahabe bu türden ilaçların orucu bozduğunu bilseydi ümmete bu durumu bildirirlerdi İslam alimlerinden hiç kimse onlar hakkında ne sahih ne de zayıf hadis rivayet etmişlerdir.³⁴¹

Ömer Nasuhi Bilmen'e göre, tadı boğazda duyulsa bile göze damlatılan damla orucu bozmaz. Çünkü bu insanın derisinden içeriye sızan şeylerdir.³⁴²

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun kararına göre;

“Uzman göz doktorlarından alınan bilgilere göre, göze damlatılan ilaç miktar olarak çok az olup bunun bir kısmı gözün kırılmasıyla dışarı atılmakta, bir kısmı gözde, göz ile burun boşluğunu birleştiren kanallarda ve mukozasında mesamet yolu ile emilerek vücuda alınmaktadır. Damlanın çok az denilebilecek kadar çok az bir kısmının sindirim kanalına ulaşma ihtimali bulunmaktadır. Bu bilgiler yukarıdaki bilgilerle birlikte değerlendirildiğinde, göz damlası orucu bozmaz.”³⁴³

Yusuf el-Kardavî de aynı şekilde göze ilaç koymanın, damla damlatmanın orucu bozmayacağı şeklinde fetvâ vermektedir.³⁴⁴

Hayrettin Karaman'a göre de göze damla damlatmak yeme, içme mahiyetinde olmadığı için orucu bozmaz.³⁴⁵

Hamdi Döndüren'e göre, gözün boğazla bağlantısı dolaylı olduğu için göze damlatılan ilacın tadı boğazda hissedilse bile orucu bozmaz.³⁴⁶

Halil Güneç'e göre de göze sürülen merhem de göz damlası da oruca mani değildir.³⁴⁷

³⁴⁰ 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Asistan Göz Doktoru Leman İsmailova.

³⁴¹ Kardavî, Yusuf, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, çev. Veysel Bulut, I, 440.

³⁴² Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.296.

³⁴³ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³⁴⁴ Yusuf el-Kardavî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, çev. Veysel Bulut, Tahir Yayıncılık, I, 440.

³⁴⁵ Karaman, *Hayatımızdaki İslâm*, I, 39.

³⁴⁶ Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s.552.

Mısırlı alimlerden Şevki İbrahim Allame'ye göre, göze damlatılan damla boğaza ulaşsa da ulaşmasa da orucu bozmaz. Çünkü göz damlası açık bir kanaldan boğaza ulaşmaz.³⁴⁸

Filistinli alimlerden Ammar Tefik Ahmet Eyyüb'e göre, göz damlası orucu bozmaz. Cumhura göre göze sürülen sürmede bir beis yoktur. Göz damlası da buna kıyas edilebilir.³⁴⁹

Ancak Orhan Çeker'e göre, göze damlatılan ilacın tadı boğaza ulaşırsa oruç bozulur. Boğaza ulaşmazsa bozulmaz. Göze yağlı veya kaygan bir damla damlatıldığında bu boğaza kadar gitmektedir. Böylece göze damla damlatıldığında tadı boğazda hissedilirse oruç bozulur.³⁵⁰

Abdülaziz bin Baz'a göre, tadı boğazda hissedilmediği sürece göz damlası orucu bozmaz.³⁵¹

Kanaatimize göre göze damlatılan damla orucu bozmaz. Bu durumu mideye ulaşip ulaşmama bakımından iki türlü düşünmek gerekirse, göze damlatılan damla mideye ulaşmazsa zaten orucu bozmayacağı aşikardır. Eğer bu damla boğaza, oradan da mideye ulaşırsa, bu ulaşan miktarın çok çok az olacağı da su götürmez bir gerçektir. Bu da affedilmiş kapsamda değerlendirilebilir.

3.1.2.6. Dil Altına Konan İlaçlar

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun aldığı karara göre;

“Bazı kalp rahatsızlıklarında dilaltına konulan ilaç, doğrudan ağız dokusu tarafından emilip kana karışarak kalp krizini önlemektedir. Söz konusu ilaç ağız içinde emilip yok olduğundan mideye bir şey ulaşmamaktadır. Bu itibarla dilaltı kullanmak orucu bozmaz.”³⁵²

Hayrettin Karaman'a göre, dilaltı hapları ağız içinde emilip yok olduğundan mideye bir şey ulaşmamaktadır. Bu nedenle bu tür ilaçlar orucu bozmaz.³⁵³

³⁴⁷ Halil Güneç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, İstanbul: Yasin Yayınevi, ss.259-260.

³⁴⁸ Şevki İbrahim Allame, Daru'l-İftâi'l-Mısriyye, www.dar-alifta.org

³⁴⁹ Ammar Tefik Ahmet Eyyüb, Dâru'l-İftâi'l-Filistiniyye, Fetva no: 60, 2015

³⁵⁰ Çeker, *Fetvalarım 1*, s.62.

³⁵¹ Abdülaziz bin Baz, Mecmâ' fıkhi'l-İslâmî, <http://www.alftwa.com/v/a329ca2874aecbc6/>

³⁵² 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³⁵³ sonpeygamber.info/prof-dr-hayrettin-karaman-sorularinizi-yanitliyor

Ancak Orhan Çeker'e göre ilaçlardan tadı boğaza varan her ne varsa, sadece ağızda da dursa orucu bozar. Bu nedenle dil altı hapları orucu bozar.³⁵⁴

Mısırlı alimlerden Şevki İbrahim Allame'ye göre, dil altı hapları konusunda boğaza bir şey ulaşmazsa orucu bozmaz ama boğaza bir şey ulaşırsa bozar.³⁵⁵

3.1.2.7. Endoskopi, Kolonoskopi Yaptırmak, Makat veya Ferçten Ultrason Çektirmek

Endoskopi, vücuttaki kanalların (sindirim sistemi), dar girişli boşluk ve keselerin bir endoskop aracılığıyla gözle doğrudan incelenmesidir. Kolonoskopi ise kolonlardaki hastalığı teşhis etmek için bağırsak içinin görüntülenmesi, gözle incelenmesi işlemidir.³⁵⁶

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun aldığı karara göre;

“Midedeki hastalığı tespit amacıyla mideyi görüntülemek veya mideden parça almak için yapılan endoskopide, ağız yoluyla mideye tıbbi bir cihaz sarkıtılmakta ve işlem bittikten sonra çıkarılmaktadır. Kolonlardaki hastalığı teşhis etmek amacıyla, bağırsak içinini görüntülemek veya parça almak için yapılan kolonoskopide, makattan bağırsaklara cihaz gönderilmekte ve işlem bittikten sonra çıkarılmaktadır. Kolonoskopide, hemen daima, endoskopide de genellikle, incelenecek alanın temizliğini sağlamak amacıyla cihaz içinden su verilmektedir. Endoskopi veya kolonoskopi yaptırmak; makat veya ferçten ultrason çekmek; yiyip içme anlamına gelmemekle birlikte çoğunlukla cihaz içinde su verildiği için oruç bozulur. Ancak söz konusu işlemlerde cihazların kullanımı sırasında sindirim sistemine su, yağ ve benzeri gıda özelliği taşıyan bir madde girmemesi durumunda endoskopi veya kolonoskopi yaptırmak, makat veya ferçten ultrason çekmek orucu bozmaz.”³⁵⁷

Hayrettin Karaman'a göre de endoskopi veya kolonoskopi yaptırmak, makat veya ferçten ultrason çekmek, yeme ve içme anlamına gelmediği için orucu bozmaz. Fakat bu türden uygulamalarda genellikle cihaz içinden su verilmektedir. Bu durumda mideye su veya benzeri bir şey giderse oruç bozulur. Oruçlu bir kimsenin bu tür bir uygulama yaptırmak zorunda kaldığında sindirim sistemine su,

³⁵⁴ 03.02.2017 tarihli internet adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=QqgPF6o0GkE>

³⁵⁵ Şevki İbrahim Allame, Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye, www.dar-alifta.org

³⁵⁶ İsmet Dökmeci, *Tıp Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İstanbul Medikal Yayıncılık, 2006, ss.172-369.

³⁵⁷ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

yağ ve benzeri gıda özelliği taşıyan bu tip bir maddenin girmemesine dikkat etmesi gerekmektedir.³⁵⁸

3.1.2.8. Fitol Kullanmak

Yusuf el-Kardavî'ye göre de makata fitil koymak orucu bozmaz. Çünkü bu yeme ve içme gibi değildir. Aynı zamanda bu durum şeriat koyucunun orucu farz kılma amacına aykırı düşmemektedir. Dolayısıyla da bu gibi şeyler orucu bozmaz.³⁵⁹

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun aldığı karara göre;

“Kadının cinsel organı ile sindirim sistemleri arasında bir bağlantı bulunmadığından kadının cinsel organından kullanılan fitiller orucu bozmaz. Makattan kullanılan fitiller ise sindirim sistemine dâhillerdir. Fakat sindirim ince bağırsaklarda tamamlandığı için, fitillerde gıda verme özelliği bulunmadığı ve makattan fitil almak yeme içme anlamına gelmediği için orucu bozmaz.”³⁶⁰

Ancak Orhan Çeker'e göre, bu ilaçlar hem vücut içine konulduğu için, hem de oradan vücudun en iç yerlerine kadar gidebildiği için tedavi amacıyla yapılan makata veya ön tarafa konulan fitiller orucu bozar.³⁶¹

3.1.2.9. Lavman Yaptırmak

Lavman, rektum/makat içine sıvı verilmesidir yani kalın bağırsakta bulunan dışkıının, anüsten içeriye sıvı verilerek dışarı çıkarılmasıdır.³⁶²

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun aldığı karara göre;

“Lavman konusunda ise iki durum söz konusudur; gıda içeren sıvının bağırsaklara verilmesi veya orucu bozacak kadar su emilecek şekilde suyun bağırsakta kalması durumunda oruç bozulur. Ancak suyun bağırsaklara verilmesinden sonra bekletilmeyip verilen su ile birlikte

³⁵⁸ sonpeygamber.info/prof-dr-hayrettin-karaman-sorularınızı-yanıtlıyor

³⁵⁹ Kardavî, Çağdaş Meselelere Fetvalar, çev. Veysel Bulut, ss.410-411.

³⁶⁰ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³⁶¹ Çeker, *Fetvalarım 1*, s.62.

³⁶² Dökmeci, *Tıp Terimleri Sözlüğü*, ss.204-406.

bağırsaklarda bulunan dışkının dışarıya atıldığı ve bu sırada emilen su da çok az olduğu için oruç bozulmaz.”³⁶³

Hayrettin Karaman’a göre, bağırsaklarda olanı boşaltmak için yapılan lavman orucu bozmaz.³⁶⁴

3.1.2.10. İğne Yaptırmak ve Serum Vermek

Din İşleri Yüksek Kurulu’nun aldığı karara göre;

“İğnenin orucu bozup bozmayacağı kullanılış amacına göre değerlendirilebilir. Ağrıyı dindirmek, tedavi etmek, vücudun direncini artırmak, gıda vermek gibi amaçlarla enjeksiyon yapılmaktadır. Gıda ve keyif verici olmayan enjeksiyonlar, yeme ve içme anlamlarına gelmediklerinden orucu bozmazlar. Ancak gıda ve keyif verici enjeksiyonlar orucu bozarlar. Hastaya serum ve kan verilmesi de aynı hükme tabidir.”³⁶⁵

Hayrettin Karaman’a göre, orucu yeme, içme ve cinsel ilişki bozar. İğne vurdurmak da ne yemeyi, ne içmeyi, ne de cinsel ilişkiyi bozar. Bu sebeple orucu bozmaz.³⁶⁶

Karaman bir başka açıklamasında ise şu kanaatini belirtmiştir: İğnenin orucu bozacağını söyleyenler bulunmakla beraber, eskiden fetvahanede ve 1948 yılında Ezher Üniversitesi’nin fetva komisyonunda iğnenin orucu bozmayacağı yönünde fetva verilmiştir. Rahatsızlığı sebebiyle iğne yaptırmak zorunda olanlar gece yaptırmakta güçlük çekeceklerse bu fetvadan istifade ederek iğnelerini gündüz oruçlu iken yaptırabilirler. İğnelerini gece kolayca yaptırabilenler ise oruçlu iken yaptırmamayı tercih etmelidirler.³⁶⁷

Yusuf el-Kardavî’ye göre iğne iki çeşittir. Bunlardan bir kısmı damardan ve adaleden ya da cilt altından alınır. Bunlar hakkında ihtilaf yoktur. Çünkü bunlar ne mideye ulaşırlar ne de besleyici özelliği vardır. Bu nedenle de oruçlu kimsenin orucunu bozmazlar. İğnelerin diğer çeşiti de glikoz iğnesi gibi mideye giden iğnelerdir. Bu tür iğneler gıda olarak direkt mideye giderler ve kana karışırlar. Orucu

³⁶³ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³⁶⁴ Karaman, *Hayatımızdaki İslam*, I, 39.

³⁶⁵ 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³⁶⁶ Karaman, *Hayatımızdaki İslâm*, I, 39.

³⁶⁷ Karaman, *İslâm’ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 112.

bozup bozmadığında ihtilaf olan iğne türü bu iğnelerdir. Serum ve mideye ulaşan benzeri iğne çeşitlerinin orucu bozucu nitelik oluşturduğunu söyleyenler mevcuttur. Çünkü serum ve benzeri ilaçlar direkt kana karışıp bir gıda olarak vücudun en ücra köşelerine kadar ulaşmaktadır. Yani kısacası, Müslümanın Ramazan ayında bu tür serum gibi ilaçları yaptırmaması ihtiyat açısından daha doğru olacaktır. Şayet iğne vurdurulması gerekiyorsa güneş battıktan sonra vurdurulmalıdır. Allah Teala hasta olan kişiye oruç tutmamasını mübah kılmıştır. Her ne kadar serum ve benzeri ilaçlar bizatihi gıda verici özellikte de olsalar da yemek yiyen ve su içen gibi doyup kanamamaktaysa da en azından normal bir oruçlunun çekmekte olduğu halsizliği ve güçsüzlüğü ortadan kaldıracı özellikleri vardır. Allah oruçlu bir kimsenin açlık ve susuzluk çekmesini istemiştir. Bu sayede Allah'ın nimetinin kadrini ve kıymetini anlayacak, açlık ve susuzluk çeken kimselerin ne halde olduklarını hissedecektir. Oruçlu bir kimsenin serum ve benzeri ilaçları vurdurabileceğine kapı aralanırsa varlıklı Müslümanlar oruçluyken güç ve zindelik kazanmak amacıyla Ramazanda gündüz vakti serum vurdurma yoluna gideceklerdir. Sonuç olarak en uygun olanı, oruçlu kimsenin serum vurdurma işini iftardan sonraya bırakmasıdır.³⁶⁸

Mecmâ' Fıkhî'l-İslâmî fetva komisyonu üyelerinden müftü Abdülaziz b. Baz'a göre, damara vurulan iğneler gıda niteliğinde olmadığı müddetçe orucu bozmaz. Gıda verici özelliği olan iğneler ise orucu bozar. Kan vermek de orucu bozmaz.³⁶⁹

Orhan Çeker'e göre, serum takılan kişinin de orucu bozulmuş olur. Birisine iğne yapıldığında orucu bozulur mu bozulmaz mı konusunda farklı içtihatlar olduğuna vurgu yapan Çeker hangi iğne olursa olsun oruç bozulur düşüncesinin ihtiyata daha uygun olduğunu düşünmektedir.³⁷⁰

3.1.2.11. Diyaliz

Böbrek yetmezliğine sahip olan bireylerde, böbrek işlevini tam anlamıyla yerine getiremediğinde vücutta fazladan sıvı ve üre gibi maddeler birikmeye başlar. Bu maddelerin zar aracılığı ile temizlenmesi işlemine diyaliz denir. Böbrek yetmezliği hastalarına uygulanan diyaliz, periton diyalizi, hemodiyaliz olmak üzere

³⁶⁸ Kardavî, Çağdaş Meselelere Fetvalar, çev: Veysel Bulut, ss.438-439.

³⁶⁹ Abdülaziz bin Baz, Mecmâ' fıkhî'l-İslâmî, 6/9/1419 tarihli 1673 sayılı fetva.

³⁷⁰ Çeker, *Fetvalarım 1*, s.62.

iki çeşittir. Periton diyalizi, karın boşluğuna verilen özel bir solüsyon aracılığı ile hastanın kendi karın zarı kullanılarak kanın zararlı maddelerden arındırılması ve sıvı dengesinin sağlanması işlemidir. Hemodiyaliz ise, yarı geçirgen bir membran içinden (yapay böbrek) süzdürülerek toksik maddelerden hemodializör aracılığı ile ekstra-renal kanın temizlenmesi tekniğidir. Kan bir iğne aracılığı ile hastanın kolundan alınır. Hemodiyaliz makinesi, diyalizör denen bir filtreden kanı sürekli geçirerek zararlı maddeleri ve fazla suyu filtre eder.³⁷¹

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun aldığı karara göre;

“Böbrek yetmezliği hastalarına uygulanan diyaliz, periton diyalizi, hemodiyaliz olmak üzere iki çeşittir. Periton diyalizi, karın boşluğuna verilen özel bir solüsyon aracılığı ile hastanın kendi karın zarı kullanılarak kanın zararlı maddelerden arındırılması ve sıvı dengesinin sağlanması işlemidir. Hemodiyaliz ise, kanın vücut dışında bir makine yardımı ile temizlenip vücuda geri verilmesi işlemidir. Kan bir iğne aracılığı ile hastanın kolundan alınır. Hemodiyaliz makinesi, diyalizör denen bir filtreden kanı sürekli geçirerek zararlı maddeleri ve fazla suyu filtre eder. Filtre edilen temiz kan ikinci bir iğne ile hastanın damarına geri verilir. Bu işlem yapılırken bazen, gıda içerikli sıvı verilmesi gerekmektedir. Buna göre hastaya herhangi bir sıvı maddesi verilmeden gerçekleştirilen hemodiyalizde oruç bozulmaz. Diğer diyaliz çeşitlerinde ise vücuda gıda içerikli sıvı verildiği için oruç bozulur.”³⁷²

Hayrettin Karaman'a göre yeme ve içme anlamı taşımadığı için diyaliz orucu bozmaz.³⁷³

Ancak Mecmâ' Fıkhî'l-İslâmî fetva komisyonu üyelerinden müftü Abdülaziz b. Baz'a göre, vücuda gıda içerikli maddeler verildiği için diyaliz orucu bozar.³⁷⁴

Filistinli alimlerden Mahmut Mahir'e göre vücuda gıda içerikli sıvı verildiği için diyaliz orucu bozar.³⁷⁵

³⁷¹ Dökmeci, *Tıp Terimleri Sözlüğü*, ss,142-587; Benzer düşünceler için bkz. <http://www.diyaliz.gen.tr>

³⁷² 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararıdır.

³⁷³ sonpeygamber.info/prof-dr-hayrettin-karaman-sorularinizi-yanitliyor

³⁷⁴ Abdülaziz bin Baz, Mecmâ' fıkhî'l-İslâmî, <http://www.alftwa.com/v/1c9292a5bf51e8c2/>

³⁷⁵ Mahmut Mahir, Dâru'l-İftâi'l-Filistiniyye, Yüksek Fetva kurulu karar numarası: 151/2008/5.

3.2. Oruçla İlgili Diğer Bazı Tartışmalı Meseleler

Bu kısımda klasik tartışmalardan oruç tutabilenlerin fidye karşılığı oruç tutmaması, ölenlerin oruç borçlarının fidye ile ödenmesi, oruç kazasının ne zaman kadar tutulması gerektiği konuları ile günümüzde tartışmalara konu olan imsak vaktinin tespiti problemleri ele alınacaktır. ancak imsak vaktinin tespiti meselesi fiilen oruçla ilgili olduğu için konunun akışı bakımından önce ele almamız uygun olacaktır.

3.2.1. İmsak Vaktinin Tespiti

Serahsî'ye göre orucun farz kılındığı ilk zaman orucun vakti kişi yatsı namazı kıldığı veya uyuduğu andan itibaren başlardı. Bizden öncekilerin şeriatlerinde de durum bu şekilde idi. Daha sonra Allah Teala bu ümmetin işini hafifletti³⁷⁶ ve orucun başlama vaktini:

“...وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ...”

“Sabahın beyaz ipliği siyah ipliğinden ayrılincaya kadar yiyin, için...”³⁷⁷ ayeti ile fecrin doğuş anı yaptı.

Eskiden insanların adeti sabah kahvaltısı ve akşam yemeği olmak üzere iki öğün yemektir. İlk zamanlarda oruç ibadeti sabah kahvaltısını terk edip akşam yemeği ile yetinme şeklindeydi. Daha sonra Allah sabah kahvaltısını da akşam yemeğini de bu ümmete bıraktı. Oruç ibadetini sadece sabah kahvaltısını asıl vaktinden biraz öne alma şekline getirdi.³⁷⁸

Günümüzde ise imsak vaktinin ne zaman olduğu konusunda muhtelif tartışmalar mevcuttur. Burada konuyla alakalı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve çağdaş araştırmacılardan Abdulaziz Bayındır'ın, Hayrettin Karaman'ın, Cevat Akşit'in, Ali Rıza Demircan'ın, Nihat Hatipoğlu'nun, Yaşar Nuri Öztürk'ün düşüncelerini zikredeceğiz:

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın konu etrafındaki görüşü şudur:

³⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 54.

³⁷⁷ el-Bakara 2/187.

³⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 54; Ömer Süleyman, *el-Eşgar, es-Savmu fi dav'i-Kitâbi ve 's-Sünne li'l Eşgar*, Kuveyt: Mektebetü'l-Felâh, 1410, ss.19-20.

İslam dininde ibadet vakitleri tayin edilirken herkesin kolaylıkla tespit edebileceği bazı astronomik alametler dikkate alınmıştır. Günümüzde imsak vaktinin saat ve takvimle belirlenmesi, şafak ve fecr gibi atmosferik alametleri gözlemekten çok daha kolaydır. Şehir hayatını göz önünde bulundurduğumuzda bu gözlemi yapmak oldukça zordur. Ayrıca Müslümanların birliğini sağlamak amacıyla vakitlerin hesapla belirlenmesine ihtiyaç olduğu su götürmez bir gerçektir.

Diyanet İşleri Başkanlığı namaz ve oruç ile ilgili vakitleri hesapla belirlemektedir. Kur'an-ı Kerim'de imsak vakti şu şekilde anlatılmaktadır:

“..وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ...”

“...Şafağın beyaz ipliği siyah ipliğinden ayırt edilinceye kadar yiyin, için...”³⁷⁹

Bu ayette geçen beyaz iplikle, sabahleyin doğu ufkunda yatay olarak belirmeye başlayan beyazlık, siyah iplikle de gecenin karanlığı kastedilmektedir. İmsak vakti fecr-i sadık ile başlar. Fecr-i sadık ise sabah doğu ufkunda yatay olarak beliren beyazlığın başladığı andır. Bu andan itibaren sahur sona erip, oruç başlamıştır.

Astronomik olarak sabah şafağının başlangıcı, güneşin 18 derece ufka yaklaşma vakti olarak tespit edilmiştir. Bu şafağın çıplak gözle görülebilmesi kişinin bulunduğu yere göre farklılık gösterebilir. Berrak bir havada şafağın başlangıcı erken fark edilebildiği halde, hava kirliliğinin yoğun olduğu ortamlarda çok daha geç fark edilmektedir. Bu durumu dikkate aldığımızda günümüzde çıplak gözle yapılacak gözlemlerle sağlıklı sonuçlar elde edilmesi zordur.

Sonuç olarak; Din İşleri Yüksek Kurulu'nun vakitlerin hesaplanmasında esas aldığı 18 derecede astronomik olarak şafak başlamıştır. Şafağın başlamasıyla imsak vakti girmiş olduğundan söz konusu andan itibaren sabah namazı kılınabilir.³⁸⁰ Fakat Hanefî mezhebine göre sabah namazının ortalık aydınlandıktan sonra kılınması

³⁷⁹ el-Bakara 2/187.

³⁸⁰ www.diyane.gov.tr; Benzer düşünceler için bkz. Özdemir Sacit; İlhami Aşıkkaya, “İmsak ve Tan Vakitlerinin Gözlemsel Yolla Tespiti”, Diyanet İlmî Dergi, 2016, LII, sy.2., s.31-42.

(isfâr) müstehaptır.³⁸¹ Diğer üç mezhebe göre ise sabah namazının ilk vaktinde ortalık henüz karanlık iken (taglîs) kılınması daha faziletli kabul edilmiştir.³⁸²

Diğer taraftan Yaşar Nuri Öztürk'e gelince bu dine yapılan kötülüklerin başında ibadetlere yapılan zamlar geliyor diyor ve fazla dakika oruç tutulduğunu ifade ediyor.³⁸³

Konu ile ilgili Abdulaziz Bayındır'ın görüşü ise şu şekildedir:

Allah Teâlâ, "...*fecrin beyaz ipliği, siyah ipliğinden sizce seçilinceye kadar yiyin, için...*" buyuruyor.³⁸⁴ Bu ayette üç özellik belirtiliyor: Fecr, siyah çizgi ve beyaz çizgi. Fecr, ufukta ufuk çizgisi boyunca uzanan kıvrıktır. Ufukta siyah çizgi beyaz çizgiden net olarak ayrılması gerekiyor. Yani birbirine karışık olan ışıklar o saatte ayrılmalı. Siyah çizgi alt tarafa çekilmiş olmalıdır. Sonra o kıvrık ışık çizgisinin üzerinde net bir beyaz çizgi olana kadar yenip içilebilir. Sabahleyin üç tane doğuş olur. Birisi seher vaktidir. Seher vakti ufka ilk ışıkların geldiği ama gözle görülmediği vaktır. Sonrasında gelen ışıklar ufukta büyük bir kubbe oluştururlar. Hala seher vaktidir ve aydınlık devam eder. Bu kubbe alt taraftan ufuk çizgisi boyunca kıvrık bir ışık çizgisiyle yarılar, onun üzerinden de beyaz bir ışık ortaya çıktığı ana kadar yemek yemeye devam edilir. Ufukta o ana kadar olan aydınlık insanları yanılttığı için ona fecr-i kazib denir. İkinci doğuş fecr-i sadık'ın doğuşudur. Üçüncü doğuş da güneşin doğuşudur. Günümüzde imsak konusunda yapılan yanlışın nedeni ise bu işi astronomiye bırakmalarından kaynaklanmaktadır. Astronomiden yararlanılır ama tamamen astronomiye bırakılmamalıdır. Son olarak; Yaratıcının koyduğu kurallara uymakla ve mizanı bozmamakla görevli olduğumuz için oruç vakitlerinin ölçüleri ile ilgili vardığımız yukarıdaki sonuçların uygulanması halinde Dünya'nın hiçbir yerinde ibadet vakitleri ile ilgili bir sıkıntı kalmayacaktır.³⁸⁵

Bu iki tarafın görüşleri üzerine yapılan açıklamalar da şöyledir:

Ali Rıza Demircan'a göre ise bu konuda Abdülaziz Bayındır haklıdır. Burada problem orucun daha fazla süre tutulması değil, asıl problem sabah namazının

³⁸¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 48.

³⁸² Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, I, ss.398-399; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâç*, I, 303; İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, I, 279.

³⁸³ 12.02.2017 tarihli internet adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=s7uUZy8hiPg>

³⁸⁴ el-Bakara 2/187.

³⁸⁵ 02.02.2017 tarihli internet adresi: www.suleymaniyevakfi.org.tr

vaktinin girmeden kılınmış olmasıdır. Burada Kur'an'ın getirdiği bir ölçü vardır. Sabahın aydınlığı, gecenin karanlığından ayrılıncaya kadar yemenize, içmenize devam edin buyuruluyor. İslam'ın iki büyük yüceliği vardır: Bunlardan biri koyduğu ölçülerin rahatlıkla yaşanabilir olması, diğer de herkes tarafından anlaşılabilir olmasıdır. Bu emrin muhatabı yalnızca İslam alimleri değildir, her oruç tutan Müslüman bu emrin muhatabıdır. Dolayısıyla bu emrin konusu olan vakit uzmanlık gerektirmeksizin her bir Müslüman tarafından izlenebilir. İmsak vaktinin başlamasıyla birlikte sabah namazının vakti de girmiş olur. Yukarıda zikredilen ayet bize orucun imsak vaktini vermektedir. Peygamberimizin uygulamasında imsak vaktinin akabinde sabah namazı kılınır. Yani doğu ufkunda görülen tan yerinin ağarması olayı ile birlikte oruca başlanır ve akabinde hemen sabah namazı kılınabilir. Namazlar vakitleri belirli ibadetlerdir. Nasilki öğle namazı ve ya akşam namazı dakikalar öncesinde kılınamayacağı gibi sabah namazı da kılınamaz. Ama Ramazanda da sabah namazı vakit girmeden kılınmış oluyor.³⁸⁶

Buna karşılık Hayrettin Karaman'a göre, Diyanet'in imsak ve namaz vakti için yaptığı belirlemeye rahatlıkla uyulabilir. Diyanet, ayetlere ve hadislerle dayanarak imsakın ve sabah namazının ilk vaktinin kırmızı şafak değil, beyaz şafağın ilk ışıkları olduğunu kabul ediyor. Bunu kabul etmeyen taraf ise şafağın kırmızı olduğunu, bunun da daha geç belirlediğini iddia ediyor. Hayrettin Karaman, Diyanet'in belirlediği imsak vaktinde sabah namazının vakti girmemiş oluyor iddialarına da, namazların vakti zaman çizgisi değil zaman aralığıdır. Bu zaman aralığının başında, ortasında veya sonunda namaz kılınabilir, şeklinde cevap vermiştir. Hayrettin Karaman son olarak da kurumun bu konuda hassas ve titiz çalışmalar sergilediğini belirterek, töhmet altında bırakılmaması gerektiğini ifade eder.³⁸⁷

Cevat Akşit'e göre de, fıkıh açısından her millet ulü'l-emre tabidir. Hata bile olsa vebal ulü'l-emre ait olur. Yani bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bildirdiği vakitlere uymak gerekir.³⁸⁸

Nihat Hatipoğlu'na göre de bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı ihtiyatlı davranarak en doğru olan yapıyor.³⁸⁹

³⁸⁶ 07.02.2017 tarihli internet adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=FkErynq0c8Q>

³⁸⁷ Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 95-97; 24.07.2013 tarihli Yeni Şafak gazetesi haberidir; Bk. www.hayrettinkaraman.net/makale/ramazan/1434-01.htm

³⁸⁸ 04.02.2017 tarihli internet adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=b4FB9lwlab>

Yukarıda imsak vaktinin tespiti ile ilgili bazı görüşleri verdik. Kanaatimize göre de hem ümmetin birlik ve beraberliğini bozmamak hem de tespitleri dini ve bilimsel kaynaklara dayanarak oluşturan Diyanet İşleri Başkanlığı'nca belirlenen imsak vaktine uyulmalıdır.

3.2.2. Oruç Tutabilenlerin Fidyeye Karşılığı Oruç Tutmaması

Fidyeye, bir özür sebebiyle tutulamayan orucun yerine her güne karşılık bir yoksulun bir günlük yiyecek ihtiyacını temine yetecek miktarda verilen bedel anlamına gelir.³⁹⁰

Oruç tutmaları mümkün olmayan kimselerin fidyeye vermeleri gerektiği ur'an-ı

Kerim'de şu ayetle ifade edilmiştir:

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ

“...Sizden kim hasta ya da yolculukta olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca zor güç yetirenler ise bir yoksul doyumu fidyeye verir...”³⁹¹

Bu ayette yer alan “ve ale'llezine yutikûnehû”³⁹² ifadesine göre zamanında veya daha sonrasında oruca güçlükle dayanabilen ihtiyarlar veya iyileşme ümidi olmayan hastaların yedikleri her oruç için bir fakiri doyuracak kadar fidyeye vermeleri farzdır. Fidyeye, bedel anlamına gelmektedir. Fidyeye kelimesi, oruç yerine verilen bir bedel olduğuna ve asıl olanın oruç olduğuna işaret etmektedir. “alâ” harfi de farz oluşunu ifade eder. Burada oruç asıl, fidyeye de onun tutulamaması halinde vacip olan bir bedeldir. “Ona güç yetirebilmek” ifadesindeki zamir oruca dönüktür, fidyeye dönük olması caiz değildir. Zamirin fidyeye dönük olması caiz olmadığından mana “fidyeye gücü yetenlere fidyeye vaciptir” demek olmaz. Zamirsiz bir şekilde “gücü yetenlere fidyeye vaciptir” demek hiç caiz olmaz. Zamir oruca dönük olunca mana “oruca gücü yetenlere fidyeye vaciptir” demek olurki bu akla aykırı bir durumdur. Çünkü bu manayı kabul etmek “oruç size yazıldı” ayeti gereğince oruç tutması

³⁸⁹ 04.02.2017 tarihli internet adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=moPeDpxkrO8>

³⁹⁰ Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 380; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.298; Köksal, *İslam İlmihali*, s.336; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 107.

³⁹¹ el-Bakara 2/184.

³⁹² el-Bakara 2/184.

gerekenlerin oruca gücü yetmeyen acizlerden ibaret kalması gerekecektir. Hasta ve yolcuya kaza vacip olduğu halde sağlam olan kimsenin seçiminde serbest olması da akla aykırıdır. Demek ki bununla kastedilen şey kaza ümidi bulunmayan bir sınıftır. Kısacası bu ayet indikten sonra oruç tutabilenlerin fidye karşılığı oruç tutmamları söz konusu dahi olmamıştır. Çünkü ayetin hükmü ortadadır. Allah Rasûlü'nün ve ashabında uygulamasının bir sonucu olarak ayetteki “*oruç tutmakta zorluk çekenler*” ifadesiyle düşkün ihtiyar denilen yaşlı kimselerin kastedildiği benimsenmiştir. Bu duruma göre ayet, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlıların tutamadıkları oruç için fidye vermeleri hükmünü getirmiştir. Aynı zamanda fidyenin miktarını da bir fakir doyumu olarak belirlemiştir. Ayrıca ağır bir hastalığa yakalanan ve iyileşme umudu kalmayan hastanın orucunu ileride kaza etme ihtimali çok düşük olduğu için bu ihtimal yok sayılmıştır ve oruç konusunda düşkün ihtiyar gibi değerlendirilmiştir. Bu kimselerin tekrar sağlıklarına kavuşup oruç tutmaları ümit edilmediği için tutulamayan orucun aynı cinsten bir ibadetle telafisi talep edilmemiştir.³⁹³

Hanefilere göre, oruç tutamayacak kadar aciz durumda olan kimseler, her bir gün için bir yoksula fidye verirler. Bu fidye ya yarım sa³⁹⁴ buğday veya bir sa kuru hurma ya da arpadır. Fakat bu kimse oruç tutabilecek duruma gelirse fidyenin hükmü ortadan kalkar. Tutamadığı oruçları kaza etmesi gerekir. Çünkü fidye sadece kişinin ölünceye kadar oruç tutamaması halinde geçerlidir.³⁹⁵

Oruç tutamayacak kadar güçsüz, aciz durumda olanların fidye vermeleri gerektiği konusunda Hanefiler, Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanbelîler ittifak halindedirler.³⁹⁶ Hanefiler dışında Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanbelîlere göre emzikli kadınlara ve hamilelere çocuklarına bir zarar gelmesinden korkarlarsa fidye ile birlikte kaza da lazım gelir. Ama kendilerine zarar gelmesinden korkarlarsa oruç tutmayabilirler. Sonradan sadece tutamadıkları günlerin kazasını yaparlar. Bu konuda ittifak vardır.³⁹⁷

³⁹³ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Yayınevi, I, 624-633.

³⁹⁴ Sa: 1040 dirhemlik hububat ölçęi, kile. Alemgir Muhammed, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, İstanbul: Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı, 1995, s.835.

³⁹⁵ Merğınâni, *el-Hidâye*, I, 152; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 195; Yazıcı, *Temel Dini Bilgiler*, ss.130-131; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 107.

³⁹⁶ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, II, 82; Merğınâni, *el-Hidâye*, I, 152; Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 383; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 63; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 150-151.

³⁹⁷ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, I, 195; Nevevî, *Ravzatu't-Tâlibîn*, II, 383; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 63; İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, III, 150-151; Alemgir Muhammed, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 207,

3.2.3. Ölenlerin Oruçlarının Fidyeyle Ödenmesi

İskat-ı savm, bir kimsenin devamlı mazereti sebebiyle tutamadığı oruçların fidyesini ödemediği yahut mazereti ortadan kalktığı halde oruçlarını kaza etmeden öldüğü takdirde, öldükten sonra bu kimsenin yerine oruç fidyesi ödenmek suretiyle oruç borçlarının düşürülmesi demektir.³⁹⁸

Yukarıda da geçtiği gibi

“...وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسْكِينٍ...”

“...Orucu zorlukla tutabilenler bir yoksul doyumu fidye verir...”³⁹⁹ ayetinin ne kastettiği gayet açıktır.

Hanefîlere göre, kişi ölürken kazaya kalmış oruçlarının bulunduğunu ve onların ödenmesini vasiyet ederse bu kişinin velisi her bir gün için bir yoksula fidye verir. Fakat ölen kimsenin fidyelerini vermenin gerekmesi için ölünün bunu vasiyet etmesi şarttır. Çünkü fidye gibi borçlar birer ibadettir. İbadet de ancak kişinin kendi isteği ile olur. Ölü olan kimsenin kendi isteğini belirtmesi de ancak vasiyetle olur. Oruç bedeni bir ibadet olduğu için başkalarının yapmasıyla bu borç düşmez. Yani oruçta niyabet geçerli değildir.⁴⁰⁰

Şâfiîlere göre, oruç borcunu kaza etmeden ölen kimsenin zimmetindeki orucu evladı o kişi yerine tutabilir. Fakat zorunlu değildir. Eğer evladı tutmazsa başka biri de tutabilir. Ölünün yerine herhangi biri oruç tutmazsa her bir gün için fidye verilir. Şâfiîlerde genel görüş niyabetin caiz olduğudur. Ama Muğni'l-Muhtaçta yer alan bir rivayete göre oruç da namaz gibi bir ibadettir ve kişinin kendisi yapması lazım gelir. Yani niyabet caiz değildir.⁴⁰¹

Kocaoğlu, Çağdaş İslam İlmihali, 284; Yüksek, İslam Hukuk Tarihinde Taberî Mezhebi, s.268; Karaman, İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri, I, 108.

³⁹⁸ Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s.212.Köksal, İslam İlmihali, s.338; Karaman, İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri, s.83.

³⁹⁹ el-Bakara 2/184.

⁴⁰⁰ Merğînânî, el-Hidâye, I, 152-153; İbn Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 83; Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 195; Muhammed Saîd es-Sağircî, es-Savm, Beyrut: Dâru'l-Kıble, 1413, ss.42-43; Karaman, İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri, I, 78.

⁴⁰¹ Nevevî, Ravzatu't-Tâlibîn, II, 381; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâç, II, 173.

Mâlikîlere göre, ölen kimse oruç borcunun ödenmesini vasiyet etmişse velisi onun terekesinden ödemeyi yapar. Ölen kimse adına velisinin oruç tutması ise caiz değildir.⁴⁰²

Hanbelîlere göre, ölen kimse, üzerinde Ramazandan kalan oruç borcunun ödenmesini vasiyet ettiği takdirde velisi onun adına terekeden ödemeyi yapar.⁴⁰³

3.2.4. Oruç Kazasının Ne Zamana Kadar Tutulması Gerektiği

Hanefilere göre, Ramazanın kazası için vakit belirlenmemiştir.⁴⁰⁴

“...وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ...”

“...Kim Ramazan’da hasta olur veya yolculukta bulunursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde kaza etsin...”⁴⁰⁵ ayetinden açıkça anlaşılacağı üzere burada vakit belirleme yoktur. Kaza için iki Ramazan arası şeklinde vakit tayin etmek ayete ziyade etmektir. Çünkü ayet mutlak ve kazanın vacip olması geniş zamana bağlıdır, acele değildir. Eğer kişi oruç kazasını tutmayıp bir sonraki Ramazana bırakırsa evvela ikinci Ramazanın oruçlarını kaza eder, sonra da ilk Ramazanın oruçlarını kaza eder. Ve bu kişiye fidye gerekmez. Çünkü hemen kaza etmek gibi bir mecburiyet yoktur.⁴⁰⁶

Şafiîlere göre, imkanı olduğu halde diğer Ramazana kadar oruçlarını kaza etmeyen kimsenin kazaları yanında fidye vermesi gerekir. Bu durumda ödenmesi gereken fidye Ramazan ayının girmesi ile gerekli olur. Fidyeye ödenmediği takdirde yılların tekrarı ile fidye de tekrarlanır. Bunun nedeni mali haklarda tedahül olmamasından kaynaklanır. Kişi fidyeyi vermiş olsa ve diğer Ramazan ayı girinceye kadar orucu kaza etmese tekrar fidye gerekir. Üç, dört, beş v.s diğer yılların hükmü de aynı şekildedir.⁴⁰⁷

⁴⁰² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 62.

⁴⁰³ İbn-i Kudâme, *el-Muğni*, III, 150-151.

⁴⁰⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 81; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 152.

⁴⁰⁵ el-Bakara 2/185.

⁴⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 77; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, II, 81; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 152.

⁴⁰⁷ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, II, 175-176.

Mâlikîlere ve Hanbelîlere göre, oruç kazasını diğer Ramazana kadar geciktiren kimseye kaza ile birlikte fidye de lazım gelir. Ancak yılların tekrarı ile fidye tekrarlanmaz.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁸ Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, II, 450; İbn-i Kudâme, *el-Muğnî*, III, 154.

SONUÇ

“Karşılaştırmalı Fıkıh Açısından Orucu Bozan ve Bozmayan Durumlar” isimli çalışmamızda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

İslam dini kolaylık dinidir. Allah Teâlâ yarattıklarına zulmetmez, hiç kimseye gücünün üstünde yük yüklemeyiz. Yaratıcının emrettikleri kulun yapabileceğidir. Oruç ibadetinin kişiye sayısız faydaları vardır. Oruç tutan bir Müslüman bu ibadetin hem psikolojik hem de sosyal açıdan faydalarını görür. Gerek ayet-i kerimelerde gerekse hadis-i şeriflerde faziletine değinilen bu ibadetin tarihi de çok öncelere dayanır. Yani hemen hemen her dinde uygulanışı farklı olmakla birlikte bu ibadete rastlanılır.

Namaz, zekat ve hac gibi ibadetler bizzat bazı özel fiiller işleyerek gerçekleştirilmekle beraber, oruç ibadeti eylemsizlik (imsak) suretiyle gerçekleştirilmektedir. İlgili nasların çizdiği sınıra göre oruç tutma fecr-i sâdik ile akşam güneş batmasına kadar geçen sürede insan fitratının iki şehveti olan cinsel şehvet ile damak şehvetine engel olmasıdır. Buna göre bu iki temel konuya aykırı davranmak oruç ibadetinin bozulmasına yol açacaktır. İlgili naslarda konu detaylı olarak ele alınmadığı için mezhepler büyük oranda içtihat yapma durumunda kalmışlardır. Bu itibarla mezhepler arasında hem oruç bozan durumlar hem de bozulmuş ise keffâret gerektiren durumlar bakımından ihtilaflar oluşmuştur. Aynı konuda mezhepler arasında ihtilaf olması tabii ki olumsuz bir durum değildir. Tam aksine bu ihtilaflar Müslüman bireylere amel konusunda kolaylık sağlamaktadır.

Oruçlu kimsenin oruç hatırında iken bilerek cinsel ilişkide bulunması ve yeme-içmesi ittifakla orucu bozucu kabul edilmiş, ancak Hanefiler her iki suçun keffâret gerektirdiğini savunurken, naslarda sadece cinsel suça keffâret bağlandığını dikkate alan cumhur ibadetlerde kıyas olmayacağı görüşünden de hareketle cinsel suçlar dışında keffâret olmayacağını ileri sürerler.

Oruçlunun ihtilam olması, misvak kullanması gibi durumların ittifakla orucu bozmadığı benimsenmekle birlikte, unutarak yemesi-içmesi halinde ise Hanefî, Şâfiî

ve Hanbelî mezhepleri Hz. Peygamber'in beyanını esas alarak orucun bozulmayacağını kabul etmiş, Mâlikî mezhebi ise orucun bozulacağına kanaat getirmiştir.

Hem cinsel suçlarda hem de yeme-içme suçlarında keffâreti benimseyen Hanefilere göre keffârete hükmedebilmek için tam bir bozmanın (kemâlu'l-cinayet) meydana gelmesi gerekir. Bu da imsaktan önce niyet edilmiş bir ramazan orucunun orucu bozmasını gerektirecek bir mazereti olmayan mükellef kişi tarafından bilerek ve isteyerek, cinsel suçlarda canlı iki kişi arasında ön veya arka yoldan cinsel birleşme, yeme-içme suçlarında ise adeten gıda alma, tedavi olma veya lezzet duyma amaçlı kullanılan bir maddeyi ağız yoluyla alma şeklinde olur. Bunun dışında kalıp bu özelliklerden birini veya bir kaçını bulundurmeyen hata yoluyla işlenen, zorla işlenen, hayvan veya ölüye temasla işlenen, adeten gıda, tedavi, lezzet maksadı oluşturmayan suçlar eksik suç kabul edilir, bu durumda sadece kişinin orucu bozulur ve kaza etmesi yeterli olur.

İslam dini her asır ve toplumda yaşanabilen bir dindir. Zaman içinde gelişen problemlere çözüm önerileri sunmuştur. Oruç konusunda asrımızda teknoloji ve tıp biliminin ilerlemesiyle yeni problemler doğmuştur. İslam alimleri bunları değerlendirmiş ve konunun aydınlatılmasında gerektiğinde tıp uzmanlarıyla görüşerek problemleri çözmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda astım spreyi, göz-burun ve kulak damlaları, dilaltı hapları, fitil, lavman, anjiyo, kolonoskopi, endoskopi, diyaliz, anestezi gibi sağlık problemleri karşısında hangi gerekçelerle orucun bozulup bozulmayacağı araştırılmıştır. Araştırmamız neticesinde bu konularda Arap dünyası da dahil İslam hukukçuları arasında çeşitli ihtilaflar olduğu görülmüştür. Bu konulardan göz damlasının, astım spreyinin, lavman yaptırmanın, anestezinin vs. orucu bozmayacağına ittifak yönünün ağır bastığı; gıda verici özellikteki iğnelerin, burun ve kulak damlasının v.s orucu bozacağına ittifak yönünün ağır bastığı tespit edilmiştir. Bunun aksine kan vermek, merhem ve krem sürmek gibi konuların ittifakla orucu bozmayacağı tespit edilmiştir.

Diğer yandan orucun tutulacağı zamanın başlangıcı olan ve günümüzde çok tartışılan konulardan biri haline gelen imsak vakti problemi de ele alınmıştır. Bu bağlamda Din İşleri Yüksek Kurulu astronomi uzmanlarının da görüşünü alarak naslarda siyah iplik ve beyaz iplik benzetmesiyle belirtilen anın 18 derecede

astronomik şafak ile meydana geldiği kanaatine ulaşmış ve takvimi buna göre oluşturmuştur. Hayrettin Karaman ve Cevat Akşit gibi çağdaş İslam hukukçuları da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu görüşlerini benimsemiştir. Buna karşılık Abdülaziz Bayındır ve Ali Rıza Demircan gibi araştırmacılar imsak vakti için sabah ortalığın iyice aydınlanması gerektiğini savunmuşlardır. Ancak naslara uygunluğu yanında ümmetin birlik ve beraberliğini sağlayacağını düşündüğümüz Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurul kararına uyulması yerinde görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Asutay, Hasip; *Oruç Risalesi*, İstanbul: Hacegan Yayınları, 2014.
- Atar, Fahrettin; *Fıkıh Usûlü*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.
- Ateş, Süleyman; *Yeni İslam İlmihali*, İstanbul: Çelik Yayınevi, 1989.
- _____ “Oruç”, Kur’an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi, 1998.
- Behûtî, Mansur b. Yunus b. Salahaddin b. Hasan b. İdris; *Keşşâfu’l-Ginâ’ an Metni’l-İgnâ’*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ty.
- Bilmen, Ömer Nasûhi; *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul: Bilmen Yay., 1986.
- _____ *Dini Bilgiler*, İstanbul: Bilmen Yay., 1971.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail; *Sahîhu’l-Buhârî*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2009.
- Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed; *el-Fıkhu’l-Mezâhibi’l-Erba’*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1424.
- Cilacı, Osman; “*Semavi Dinlerde Oruç*”, Diyanet Dergisi, XVII, 1978.
- Çeker, Orhan; *Fetvalarım I*, Damla Ofset, 2014.
- Dalgın, Nihat; *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, İstanbul: Ensar Yayınevi, 2007.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer; *Sünen-i Dârekutnî*, Hicaz, 1386.
- Demir, Recep; “*Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslam’da Oruç*”, Uluslar Arası Ramazan Sempozyumu, 2015.
- Demirci, Muhsin; *Kur’an’ın Ana Konuları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arefe; *Hâşiyetü’l-Desûkî ala’ş-Şerhî’l-Kebîr*, Beyrut: Dâru’l-Fikr, ty.
- Develioğlu, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2003.
- Duman, Soner; *Ayet ve Hadislerle Şafii İbadetler İlmihali*, İstanbul: Miraç Yayınları, 2013.

- Dökmeci, İsmet; *Tıp Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Medikal Yayıncılık, 2006.
- Dökmeci, İsmet; Dökmeci, Handan; *Büyük Tıp Sözlüğü*, Nobel Tıp Kitabevleri, 2014.
- Döndüren, Hamdi; *Delilleriyle İslam İlmihali*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2009.
- Dönmez, İbrahim Kâfi; “*Oruç*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIII.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş’as el-Ezdî es-Sicistânî; *Sünen-i Ebî Dâvud*, Dimeşk: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2012.
- Ebu Şucca, Kadı; *Delilleriyle Şafii İlmihali*, çev: Mehmet Selim Bilge İstanbul, 2011.
- Efendi, Mehmet Zihni; *Ni’met-i İslâm*, İstanbul: Huzur Yayınları, ty.
- Erdoğan, Mehmet; *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2010.
- Feyrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Ya’kub; *el-Kâmûsu’l-Muhît*, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1987.
- Günenç, Halil; *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, İstanbul: Yasin Yayınevi.
- Gürkan, Salime Leyla; *Yahudilik*, İstanbul: İsam Yayınları, 2008.
- Gürtaş, Ahmet; *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Haddadi, Ebû Bekr b. Ali el-Yemeni ez-Zebidi; *el-Cevheretü’n-neyyira*, el-Matbaatü’l-Hayriyye, 1322.
- Hattâb, Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman; *Mevâhibu’l-Celil fi Şerhi Muhtasarı Halîl*, Dâru’l-Fikr, 1412.
- Heyet; *Yaşayan Dünya Dinleri*, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Heyet; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, İstanbul: Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı, 1995.
- Hîn, Mustafa; el-Buğâ; Mustafa; eş-Şerbecî, Ali, *el-Fıkhu’l-Menhecî alâ Mezhebi’l-İmâmi’ş-Şâfiî*, Dimeşk: Dâru’l-Kalem, 1413.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz; *Reddü’l-Muhtâr alâ’d-Dürri’l-Muhtâr*, Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1412.
- İbnü’l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdu’l-Vâhid; *Şerhu Fethi’l-Kadîr*, Beyrut: Dâru’s-Sadr, 1315.

- İbn Kudâme, Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed; *eş-Şerhu'l-Kebîr*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ty.
- İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed; *el-Muğni*, Mektebetü'l-Kahire, 1388.
- _____ *el-Kâfi*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414.
- İbn Nüceym, Zeyneddin b. İbrahim b. Muhammed; *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ty.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed; *Bidâyetü'l-Müçtehid ve Nihâyetü'l Muktesid*, Kahire: Dâru'l-Hadis, 1425.
- İslam, Thowhisul; *“Ramazan ve Oruç”*, Uluslararası Ramazan Sempozyumu, 2015.
- Kâsânî, Alaaddin Ebu Bekr b. Mes'ud b. Ahmed; *Bedâiu's-Sanâi fi Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406.
- Kahraman, Ahmet; *“Eski Dinlerde ve İslam'da Oruç”*, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, X, 1971.
- Karaman, Hayrettin; *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- _____ *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- _____ *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- _____ *Hayatımızdaki İslâm*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Karagöz, İsmail; Altuntaş, Halil; *Oruç İlmihali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Kardâvî, Yusuf; *Çağdaş Meselelere Fetvâlar*, çev: Veysel Bulut, Tahir Yayıncılık.
- Kasapoğlu, Abdurrahman; *“Kur'an'da Oruç Psikolojisi”*, Diyanet İlmi Dergi, XLIII, sy.I, 2007.
- Kazımov, Saleh; *“İslam'dan Evvelki Dinlerde Oruç”*, İlmî Mecmua, sy.9., 2008.
- Kerimoğlu, Yusuf; *Emanet ve Ehliyet*, İstanbul: Ölçü Yayınları, 1985.
- Kocaoğlu, Sami; *Çağdaş İslam İlmihali*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2004.
- Koca, Ferhat; *İslam İbadet Esasları*, Ankara: TDV Yay., 2013.
- Koçak, Muhsin ve diğerleri; *İslam Hukuku*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.
- Komisyon; *İlmihal*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Köksal, M. Asım; *İslâm İlmihali*, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2003.

- Mâlikî, Ebu Abdullah; *Menhu'l-Celîl Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409.
- Medenî, Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Amir el-Asbahî; *el-Müdevvene*, Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- Merğînânî, Burhâneddin Ebi'l-Hüseyn Ali b. Ebi Bekr; *el-Hidâye Şerhu Bidâyetu'l-Mübtedâ*, Beyrut.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd; *el-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtâr*, Dimeşk: Dâru'l-Kubbâ', ty.
- Meydânî, Abdulğani el-Ğanîmîed-Dimeşkî; *el-Lubâb fî Şerhi'l Kitâb*, thk. Ahmed Cad, Kahire: Dâru'l-Hadis, 2008.
- Miras, Kamil; *Sahih-i Buhâri Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984.
- Muhammed, Alemgir; *Fetâva'l-Hindiyye*, Dâru'l-Fikir, 1310.
- Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref; *Ravzatu't-Talibîn*, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1412.
- _____ *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, yy., ty., I-XX.
- Özen, Adem; *Yahudilikte İbadet*, İstanbul: Ayışığı Yayınevi, 2001.
- Özdemir, Sacit; Aşikkaya, İlhami; "İmsak ve Tan Vakitlerinin Gözlemsel Yolla Tespiti, Diyanet İlmî Dergi, LII, sy.2., 2016.
- Paksoy, Kadir; *Hadislerde Ramazan ve Oruç*, İstanbul: Ensar Yayınevi, 2007.
- Sağircî, Muhammed Saîd; *es-Savm*, Beyrut: Dâru'l-Kible, 1413.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimme; *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414.
- Sofuoğlu, M.Cemal; "İslam Dininde Oruç", Diyanet İlmî Dergi XXVI, sy.2, Ankara, 1990.
- Süleyman el-Eşgar, Ömer; *es-Savmu fî dav'il-Kitâbi ve's-Sünne li'l-Eşgar*, Kuveyt: Mektebetü'l-Felâh, 1410.
- Şa'bân, Zekiyyüddîn; *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Şentürk, Lütfî; Yazıcı, Seyfettin; *İslam İlmihali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.

- Şeybânî, Ebu Abdullah Muhammed b. el-Hasan; *el-Câmiu's-Sağîr*, Beyrut: Alemü'l Kütüb, 1406.
- Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb; *Muğni'l- Muhtâc ilâ Ma'rifeti Ma'ânî Elfâzi'l-Minhâc*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- Şîrâzî, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf; *el-Mühezzeb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty.
- Şükün, Ziya; *Farsça-Türkçe Lügat*, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1984.
- Şürünbülâlî, Hasan b. Ammâr b. Ali; *Merâkı'l-Felâh Şerhu Metni Nûri'l-Îzâh*, el-Mektebetü'l-Asriyye, 1425.
- Tevrât*; İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2009.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre; *Sünen-i Tirmizî*, Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2010.
- Uludağ, Süleyman; *İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Uysal, Veysel; *“Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç İbadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları”*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, sy.32., 2007.
- Yaman, Ahmet; *Makâsîd ve İctihad*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010.
- Yavuz, A.Fikri; *İslam İlmihali*, İstanbul: Çile Yayınları, 1982.
- Yazıcı, Seyfettin; *Temel Dini Bilgiler*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi; *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Kitabevi, ty.
- Yitik, Ali İhsan; *“İslam'da Oruç”*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, İstanbul XXXIII, s.415.
- Yıldırım, Celal; *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Ankara: Uysal Kitabevi, 1991.
- Yüksek, Ali; *İslam Hukuk Tarihinde Taberî Mezhebi*, Samsun: Üniversite Yayınları, 2014.
- Zuhayli, Vehbe; *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, Dimeşk: Dâru'l-Fikr, ty.
- 22.09.2005 tarihli DİB kurul kararı
- 24.07.2013 tarihli Yeni Şafak gazetesi haberi

sonpeygamber.info/prof-dr-hayrettin-karaman-sorularinizi-yanitliyor

www.suleymaniyevakfi.org.tr

www.diyamet.gov.tr

<https://www.youtube.com/watch?v=b4FB9lwlab>

<https://www.youtube.com/watch?v=moPeDpxkrO8>

<https://www.youtube.com/watch?v=FkErynq0c8Q>

<https://www.youtube.com/watch?v=s7uUZy8hiPg>

<https://www.youtube.com/watch?v=GOlucSHIsJo>

<http://www.biyopsi.gen.tr>

<http://www.kulak.gen.tr>

<http://www.anestezi.gen.tr>

<http://www.astim.gen.tr>

<http://www.gozhastaliklari.gen.tr>

<http://www.diyaliz.gen.tr>

www.dar-alifta.org

<http://www.alftwa.com/v/31eb25662448ac4b/>

<http://www.alftwa.com/v/66e68d45761036c7/>

<http://www.alftwa.com/v/a329ca2874aecbc6/>

<http://www.alftwa.com/v/1c9292a5bf51e8c2/>

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında Ankara/Haymana’da doğdu. 2007 yılında Tokat/Turhal İmam Hatip Lisesinden, 2012’de Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl Erzurum/Hınıs İmam Hatip Lisesinde Meslek Dersleri öğretmeni olarak göreve başladı. Daha sonra Samsun/Ladik Anadolu İmam Hatip Lisesine tayini çıktı. Halen burada öğretmenlik yapmaktadır.

Büşra KILINÇ

Samsun, 2017